

Gardeners' World

**Deze
bloemen
bloeien in
november!**

Tips van de
kweker

Álles kan nu de grond in

**De beste bollen,
vaste planten
en bomen**

Aan de slag!

Klaar voor de winter

**Monty's tips om je
planten te beschermen**

Aan de kweek

**Eetbare paddenstoelen
uit eigen tuin**

F&L

€ 7,99

BP8 17206181398703

HENCHMAN®

DÉ ULTIEME TUINLADDER

Ongelijke grond, verschillende hoogtes en een combinatie van zachte en harde bodem: de tuin heeft verschillende uitdagingen waar een gewone ladder geen goede oplossing voor heeft.

Een **HENCHMAN Tripod Ladder** is ontworpen om je veilig, stabiel en zelfverzekerd te laten werken. De verhoogde stabiliteit geeft je het vertrouwen om op hoogte te werken en maakt het trimmen van heggen en het snoeien van bomen makkelijk. Als je hem eenmaal hebt, zou je willen dat je hem eerder had aangeschaft.

Door het lichtgewicht ontwerp van de **HENCHMAN Tripod Ladder** is het prettig om hem te tillen en te gebruiken – perfect voor de lastig bereikbare klusjes in je tuin en in huis.

1. VEILIG WERKEN

Elk van de drie poten kan individueel versteld worden voor complete stabiliteit op ongelijke ondergronden.

2. COMFORTABEL WERKEN

De ingebouwde platformtrede en hoge leuning zorgen ervoor dat je makkelijk handsfree kunt werken.

3. ZELFVERZEKERD WERKEN

De klauwvormige voeten van de ladder zorgen voor extra stabiliteit op zachte ondergronden. De gratis rubberen voetjes houden je stabiel op harde ondergronden, zowel binnen als buiten.

PRIJZEN V.A. € 349 . MATEN 1,8 - 4,8 M
GRATIS VERZENDING . 5 JAAR GARANTIE

"Kwalitatief hoogwaardige producten die ervoor zorgen dat je met vertrouwen werkt op hoogtes!" Daniel. G

4,9

Op basis van meer dan 3000 reviews in het VK

DE ONGEËVENAARDE
VEILIGHEIDSKENMERKEN
VAN DE HENCHMAN
TRIPOD LADDER ZIJN
ONDER MEER:

2,4 M
3 VERSTELBARE
POTEN

Krijg 5%
korting met de
code NL11GW25

NEEM ZELF EEN KIJKJE!
Scan de QR-code om meer te weten
te komen over alle HENCHMAN-ladders

BESTELLEN OF MEER INFORMATIE:

www.henchman.nl

Dankjewel, Diny

Terwijl ik dit voorwoord typ, gehuld in een dikke trui, met het raam wijd open en mijn voeten op de vensterbank in een herfstzonnetje, loopt mijn hart over van dankbaarheid. De wereld staat – letterlijk en figuurlijk – in de fik, maar ik heb de afgelopen tijd zoveel moois gezien en meegemaakt, dat ik een traantje wegpink van blijdschap.

Tijdens de Ambachtelijke Plantenmarkt kwamen bijna 8000 tuiniers bij elkaar op Landgoed de Wiersse. Niet alleen om gifvrije, duurzame planten te kopen, maar ook om samen te zijn op een prachtige plek, met gelijkgestemden. Met mijn geweldige team (ik ben toch zo trots op ze!) stonden we 's ochtends klaar om onze abonnees welkom te heten en dat was echt een geweldig weerzien. Sommigen van jullie vertelden ons dat het bijna voelde als een familiebijeenkomst waar ze jaarlijks naartoe gingen. Dat het, ondanks dat er duizenden mensen rondliepen, vertrouwd, kleinschalig en warm voelde. En zo voelt het voor ons ook.

Ik heb naast me een stapel tekeningen van kinderen liggen (met veel spelfouten, maar evenzoveel creativiteit) waarop staat: 'voor Diny'. De reden hiervoor is dat Diny, 95 jaar oud, honderden plantjes stekte voor de kinderen die naar de markt kwamen. Zij konden die gratis meenemen. Ze vindt het namelijk belangrijk om het groene stokje door te geven, na een leven lang in haar tuin te hebben doorgebracht. Al dat stekken vond plaats bij kwekerij Aaldering – De Stek, onder de warme begeleiding van Maria Aaldering.

Terwijl ik de tekeningen in een envelop doe, besef ik maar weer eens hoe mooi mijn baan is. Toegegeven, soms lopen we op ons tandvlees, want direct na de plantenmarkt brachten we dit mooie nummer naar de drukker, maar er is geen moment dat ik mijn werk niet leuk vind. Ik zeg het vaker, maar tuiniers zijn ook gewoon de leukste mensen. Die breng ik graag bij elkaar. En mede dankzij Diny, met het enthousiasme van een twintiger (of moet ik zeggen van een tuinier?), geven we het groene stokje door aan een nieuwe generatie. Hoe mooi is dat?

Dankjewel, Diny.

Geniet van dit prachtige nummer!

Liefs,

Anne

Welkom

november 2025

Seizoen

- 10 Wij houden van november**
Ook al nadert de winter, er valt nog genoeg te genieten in de tuin.
- 17 The Full Monty**
De overvloed aan vogels op Long-meadow helpt Monty de winter door.
- 18 Topkeuze**
Vingergras (*Panicum*) vormt een opvallend herfstaccent.
- 20 Red de bij**
Tips van de Bijenstichting.
- 22 Tuingast van de maand**
Europese hoornaar (*Vespa crabro*).
- 24 Seizoensbak**
Een elegant arrangement van zilver blad en winterharde bloemen.
- 26 Kweken in de klei**
Kwekerij Kleikracht blikt terug op het eerste jaar.
- 28 Kiemen is leven**
Kweker Heleen *Lathyrus* en test de kiemkracht van geoogste zaden.

Groene school

- 34 Klaar voor de winter**
Monty bereidt planten voor op de naderende winter.
- 39 Jouw snoeimaand**
Snoei windgevoelige heesters.
- 42 Een eigen paddenstoelenparadijs**
Lizanne leert hoe ze eetbare paddenstoelen kweekt.
- 46 Plant, maar dan anders**
Deze maand stellen we *Cydonia oblonga* (kweeper) aan je voor.
- 48 De kunst van het composteren**
Een composthoop of -bak beginnen kan overal, ook in een kleine tuin.
- 53 Vraag het Anne**
Anne geeft antwoord op tuinvragen.

Inspiratie

- 60 Van stadsfruit tot woudreus**
De herfst is het perfecte moment om bomen te planten.
- 68 Planten voor lastige plekken**
Op zelfs de meest uitdagende plekken kunnen planten gedijen.
- 74 Novemberbloei**
Geef je herfsttuin kleur met planten die (nog) mooi bloeien in november.
- 79 Moeiteloos oogsten**
Hou de moestuin in de komende winter aan de gang.

- 84 Van stek tot statement**
Het plezier van kamerplanten.
- 88 Nagenieten van de Plantenmarkt**
Een terugblik op de editie van 2025.
- 93 Inheemse held**
Tongvaren (*Asplenium scolopendrium*) stelt zichzelf voor.
- 94 Inheemse bomen**
Govert gidst je door het woud van inheemse bomen.

Aan de slag

- 100 Algemene tuintaken**
- 103 Zeeuws knoopje splitsen**
- 104 Bloemen**
- 106 Winterpot beplanten**
- 107 Wortelstekken nemen**
- 108 In de kas**
- 110 Groente en fruit**

En verder

- 6 Prikbord**
- 8 In de tuin van**
- 73 Puzzel en win**
- 112 Colofon**
- 113 Kweekgids**

OP DE COVER

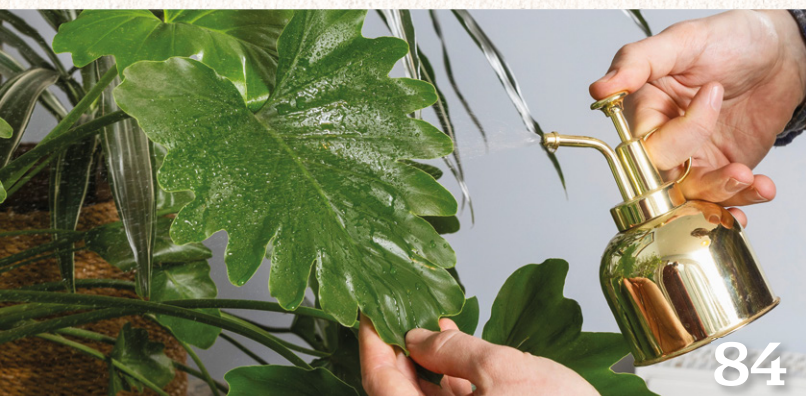

FOTO: LIESBETH DISBERGEN

- 24 Plant winterkleur in potten
- 34 Monty's tips om je planten te beschermen
- 42 Eetbare paddenstoelen uit eigen tuin
- 48 De kunst van het composteren
- 60 Het grote (en kleine) bomendossier
- 68 De beste bollen, vaste planten en bomen
- 74 Deze bloemen bloeien in november
- 79 De moestuin in november
- 84 Iona en Jos over kamerplanten
- 94 Inheemse bomen

68

84

Anne Wieggers hoofdredacteur

Anne is het liefst van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat in de tuin. Komt geregeld aan op de redactie met snoeischaar in de tas en modderige voeten, terwijl ze haar pen en agenda vergeten is. Kweekt zich suf waardoor zij en haar gezin jaarrond uit de tuin eten, en doet niets liever dan anderen net zo enthousiast maken over duurzaam tuinieren als zij. Gardeners' World is de plek waar ze dit allemaal bij elkaar brengt.

Lizanne Croonen redacteur

Lizanne kreeg tuinieren met de paplepel ingegoten. Die lepel maakt ze inmiddels zelf, want houtbewerken als hobby is echt haar ding. In haar weelderige stadstuinje kan ze naar hartenlust experimenteren: van planten vermeerderen tot een insectenhotel of bladkorf maken. Komen de schuttingen op haar af, dan gaat ze wandelen, haar andere grote passie.

Jos Heijmans redacteur

Jos is gek op tuinieren, met een speciale voorliefde voor vurig gekleurde esdoorns, spetterende kniphofia's en schoenen met bloemenpatronen erop. Lees je een leuke woordgrap in ons magazine, dan komt die waarschijnlijk van hem. In zijn schilderachtige tuin (werk-in-uitvoering) aan de IJssel kweekt hij tomaten in zijn kas, zoekt hij de beste plek voor jasmijn en Hibiscus (XL) en denkt hij na over het leven (én een mini-boomgaard).

Iona van den Dries redacteur

Ondanks dat ze in het hart van een drukke stad woont, tuiniert Iona erop los. Op haar dakterrastuin experimenteert ze met allerlei planten, van eetbare soorten tot plukbloemen. Ook haar appartement staat vol, aangezien ze met haar groene vingers menig kamerplant stekt en ze altijd wel plek weet te maken voor nog één plant. Haar liefde voor taal en tuinieren komt goed van pas bij Gardeners' World.

Govert de Jong redacteur

De natuurgids van onze redactie. Doen we een wandeling tijdens de lunch, dan duikt hij geregeld de bosjes in om een bijzonder beestje te onderzoeken. Maakte thuis een prachtige natuurtuin met (inheemse) planten waar het ene na het andere zeldzame diertje zich laat zien. In zijn vrije tijd leidt hij mensen rond in de natuur.

Volg ons ook op onze socials en zoek op @GardenersWorldNL

Prikbord

Lees hier alles over wat er deze maand te doen valt op tuingebied, nieuws, weetjes en nog veel meer ...

Volg ons ook op onze socials en zoek op @GardenersWorldNL

Boekentips

Alles wat je altijd wilde weten over plant en tuin

– Ann Treneman & Royal Horticultural Society

Feitjesfanaten opgelet. "Dit is een briljant boek dat ik in één ruk heb uitgelezen en dat mij tot een 'expert' heeft gemaakt op het gebied van vrijwel elk aspect van planten en tuinieren", zegt tuinontwerper en BBC-presentator Joe Swift. Er komen in dit boek ontelbaar veel vermakelijke en verhelderende feiten langs over de weelderige wereld van planten. Van vergeten folklore tot beroemde tuiniers, en van bijzondere eetbare tot juist giftige planten. Wie dit gebonden boekwerk dichtslaat, weet bijvoorbeeld exact wat xeriscaping is en welke soort tulp ooit zo duur was als een huis! Rijk geïllustreerd met botanische illustraties, diagrammen en kaarten.

Alles wat je altijd wilde weten over plant en tuin |

Ann Treneman & RHS | Uitgeverij Terra | 224 pagina's |

ISBN 978 90 209 8257 2 | € 29,99

Natuur in je tuin

– Annetje Ottow

Wij bij Gardeners' World zijn dol op rommelhoekjes en wilde planten die een beetje hun gang kunnen gaan in de tuin. Tegels worden met liefde gewipt, om plaats te maken voor bijvoorbeeld inheemse soorten. Hoogleraar Annetje Ottow is daar net zo dol op, en ze heeft een prachtig boek gemaakt waaruit haar liefde voor biodiversiteit spreekt. Dit is geen tip voor mensen die graag urenlang blaadjes harken. Je leest ook geen technisch verhaal over borders of beplantingsschema's. Wel leer je over de bloeihoogte, inheemse planten en bloemen, en het belang van een boom en het opvangen van regenwater. Annetjes motto: natuurvriendelijk tuinieren hoeft helemaal niet ingewikkeld te zijn of veel tijd te kosten.

Natuur in je tuin – meer biodiversiteit, meer duurzaamheid |

Annetje Ottow | Uitgeverij FJORD | 192 pagina's |

ISBN 978 90 8348 610 9 | € 22,50

agenda

De leukste tuin- en natuurevenementen voor deze maand.

Appeltern Herfstglorie

Wanneer:

t/m 31 oktober

Waar: Bloemenpark
Appeltern, Walstraat
2a, Appeltern

Info: appeltern.nl

De bomen kleuren goud, koper en rood, de laatste rozen tonen een vleugje romantiek en het zachte zonlicht maakt de sfeer extra bijzonder. Tijdens Appeltern Herfstglorie staan de tuinen van Bloemenpark Appeltern in het teken van dit sfeervolle seizoen, met inspirerende herfstdecoraties en een activiteitenprogramma. Neem gauw een kijkje, voordat de tuin in winterrust gaat. T/m 31 oktober dagelijks geopend van 10.00 – 17.30 uur. Tickets voor de tuinen zijn online verkrijgbaar (€ 17,95) of aan de deur (€ 18,95, kinderen t/m 12 jaar gratis).

Dreamscapes, Piet Oudolf

Wanneer:

t/m 30 november

Waar: Kunstkerk,
Museumstraat 65,
Dordrecht

Info: kunstkerk.com

De tuinen van de geroemde landschapontwerper Piet Oudolf (1944, Haarlem) vormen een droomwereld op zich, met planten en grassen die alle seizoenen blijven verwonderen. 'Dreamscapes' brengt zijn universum tot leven met tekeningen, schetsen, fotografie en film. De tentoonstelling nodigt uit om aandachtiger te kijken naar wat groeit, verandert en voorbijgaat. Ervaar ook een van Piets nieuwste tuinen in het Dordtse Hofkwartier, vlak voor de ingang van de Kunstkerk. Toegang op donderdag t/m zondag 11.00 – 16.00 uur, volgens het 'pay what you can'-principe.

Om de tuin geleid

Wanneer: t/m 4 januari

Waar: Het Noordbrabants Museum

Info: hetnoordbrabantsmuseum.nl

De tuin zegt veel over ons als mens. Netjes omheind, op zoek naar een gevoel van veiligheid – of juist woest en vrij. Met optische illusies, schilderijen vol subtiele betekenissen en hedendaagse kunstwerken, word je als bezoeker uitgedaagd om goed te kijken: klopt het wel wat je denkt te zien? Welke waarschuwingen en verlangens zie je in de tuinaferelen van 16de en 17de eeuwse meesters zoals de familie Brueghel en Lucas Cranach de Oude? Koop je ticket online (reguliere prijs € 17,-, Museumkaart is geldig).

Jan Brueghel (I),
Allegorie op de Aarde,
1610-1620. Collectie Het
Noordbrabants
Museum, in bruikleen
van Rijksdienst voor het
Cultureel Erfgoed.

Lizanne:
voorjaarster

"Dat is toch veel te vroeg voor jou", zei de kweker met een knipoog, toen ik een papieren zak vulde met 'oude wijfjes'. Deze koosnaam doet de voorjaarster (*Ipheion uniflorum*) geen eer aan. De zachtblauwe bloempjes hebben juist een heel frisse, lieflijke sfeer. Ik combineer ze met blauwe druifjes, omdat de verschillende blauwtinten mooi matchen.

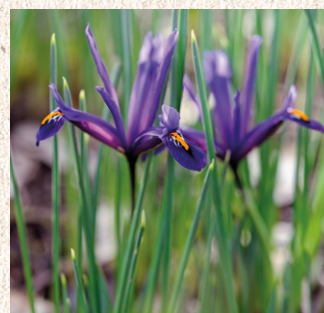

Anne:

Als ik heel eerlijk ben is kiezen niet mijn sterkste punt als het op bloembollen aankomt. Sterker nog, mijn credo is: er kunnen altijd nog wel wat biologische bloembollen bij. Ik zie het meest uit naar de vroege bloeiers die ik massaal in potten poot om op onze tuintafel te zetten. Bij die eerste voorjaarszonnestrallen ren ik met mijn kop koffie naar buiten om die te bewonderen, en de dikke hommels en metselbijen die erop afkomen. Ik ga voor de dwergiris, sneeuwroem, dwergnarcis, en het blauwe druifje.

Deze bollen gaan de grond in

In november plant je nog nét wat bollen om straks je voorjaartuin mee op te fleuren. Wat zijn de favorieten van de redactie?

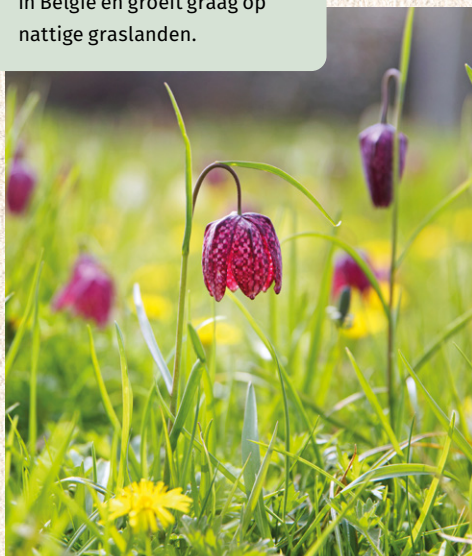
Iona: iris

Het afgelopen jaar ben ik verliefd geworden op irissen. Zowel dwergirissen, die vroeg in het jaar al opkomen (*Iris reticulata*), als baardirissen (*Iris germanica*), die in de late lente hun pracht laten zien. De heldere kleuren, de bijzondere tekening ... bij het idee alleen al droom ik weg.

Govert:
kievitsbloem

Hoewel ik ze (nog) niet heb in de tuin, vind ik kievitsbloem één van de meest spectaculaire, laatbloeiende bollen. Het dambordpatroon in de bloemblaadjes zie je niet vaak in de natuur en dat maakt haar extra opvallend. Deze stinzenplant is zeldzaam in Nederland en zeer zeldzaam in België en groeit graag op nattige graslanden.

Jos: Scilla peruviana

Uiteraard ont kwam ik er zelf ook niet aan om op de Ambachtelijke Plantenmarkt (zie ook pagina 88) weer de nodige bollen in te slaan. Tulpen en blauwe druifjes vinden altijd wel hun weg naar mijn tasje, maar dit jaar zitten er ook een paar bollen met deze fascinerende scilla's in. Deze gaan nu de grond in, onder aan een muur die de hele dag in de zon staat. Vinden ze heerlijk.

Patrick Boutte

In de tuin van ...

Patrick Boutte

uit Torhout (BE)

De tuin van Patrick is ongeveer 600 m² verdeeld over voor en achter. In de voortuin staan vooral planten voor bestuivers, terwijl de achtertuin meer gestructureerd is met een gazon en borders.

In jouw tuin

Wil jij iets vertellen over
jouw tuin? Ga naar
[gardenersworldmagazine.nl/
jouw-tuin](https://gardenersworldmagazine.nl/jouw-tuin) en stuur ons
jouw verhaal.

“Ik spendeer vele uurtjes in de tuin, maar zie dit niet als werken.”

Ik heb, verspreid over de voor-, zij- en achtertuin, twaalf bomen in de tuin en de erfafscheiding is een beukenhaag en een klimophaag van beide 55 meter lang.

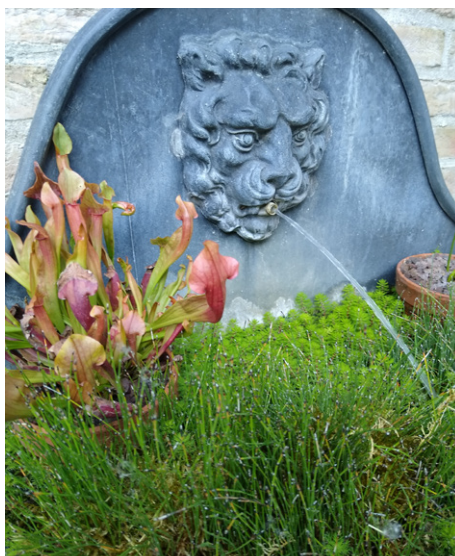
Jaarlijks broeden diverse soorten vogels in de tuin, zowel in de nestkastjes als in de hagen en de bomen, wat veel voldoening geeft. Ik werk, zowel in de zomer als winter veel met potplanten en ook in de borders is er jaar rond eten voor bestuivers (o.a. veel soorten *Helleborus* en *Erica* voor hommels).

Door de verscheidenheid aan planten staat er het hele jaar door iets in bloei. Bovendien heb ik veel rozen, want dat zijn mijn lieve-

lingsplanten. Er zijn diverse bijenhôtels, waarvan enkele zelfgemaakt. Ik gebruik ook veel compost en enkel organische meststoffen. Sporeistoffen gebruik ik zeer zelden.

De (bio)diversiteit in mijn tuin zorgt ervoor dat de tuin zichzelf gezond houdt. Vorig jaar had ik veel slakken, maar de vogels wisten er raad mee. Dit jaar veel bladluizen, maar de lieveheerbeestjes kwamen eveneens met honderden.

Ik ben een zeer trouwe kijker van *Gardeners' World* op tv én lezer van het tijdschrift, waar ik veel uit geleerd heb. Een goed tuinboek sla ik ook nooit over. Ik spendeer vele uurtjes in de tuin, maar zie dit niet als werken. Voor mij is dat de mooiste hobby die er is. Het geeft mij rust en ik kan zeer genieten van de biodiversiteit die een tuin biedt, ook op een beperkte oppervlakte.

“De nederige dagen van
november zijn weer gekomen,
grijze als een emmer.”

GERRIT ACHTERBERG

Wij houden van november

In november klampen we ons nog vast aan het laatste restje herfst, maar we staan eigenlijk al op de gladde helling richting midwinter. Het is kalm in de tuin, toch valt er nog genoeg te genieten: gloedvolle herfstkleuren, pollen wui-vend gras en herfstbladeren die ritselen onder onze schoenen. Een klein beetje pit, glans en schittering voordat we vol de winterkou in gaan. Trek een dikke trui aan en laat je wangen gloeien in de najaarszon. Ruim gerust je tuin een beetje op, maar niet te goed, want tuindieren kunnen een schuilplaats tussen bladeren goed gebruiken in deze tijd van het jaar.

Ster van de maand

Nerine bowdenii

"Think pink! Think pink! If you want that quelque chose." Zo zingt Kay Thompson in de fantastische film *Funny Face* uit 1957, met in de hoofdrollen het droomduo Audrey Hepburn en Fred Astaire. Die tekst doet ons denken aan nerines. Deze spectaculaire roze soort is vernoemd naar Athelstan Hall Cornish-Bowden, een landmeter in Zuid-Afrika die bollen naar zijn moeder stuurde. Zij gaf er een aantal aan de botanische tuin Kew in Londen met het verzoek om ze naar haar zoon te vernoemen. Het is ongeveer de laatste bol die in onze tuinen bloeit en ons tot ver in de herfst vergezelt.

Heeft een warme, beschutte muur nodig om goed te gedijen. Verdeel de bollen na de bloei.

Hoogte x Breedte 50 cm x 10 cm

▲ Niet trimmen

Dit is een slimme kruising tussen de zeer hoge *Aruncus dioicus* (geitenbaard) en de dwergvariant *A. aesthusifolius*, en echt een goede tuinplant. Pluizig en licht met kleine witte bloemen en bronzen stengels in de zomer en, zoals je op de foto kunt zien, prachtige contouren in najaar en winter. Laat hem dus tot ten minste februari met rust, omdat het een interessant silhouet toevoegt aan onze winterborders.

Aruncus 'Horatio'

Voegt structuur toe aan bloemstukken. Groeit overal behalve in de volle zon. **H x B** 1 m x 50 cm

◀ 2 in 1

Twee fases van deze zeer aantrekkelijke clematis in één beeld gevangen: links één van de laatste citroengele bloemen die nog aan de plant hangen en rechts een zaadhoofd die de herfst een geheel andere aanblik geeft.

Clematis tangutica

Houd de wortels van alle clematissen in de schaduw. Vermeerderd door afleggen van een scheut, gedurende een seizoen lang. **H x B** 5 m x 2,5 m

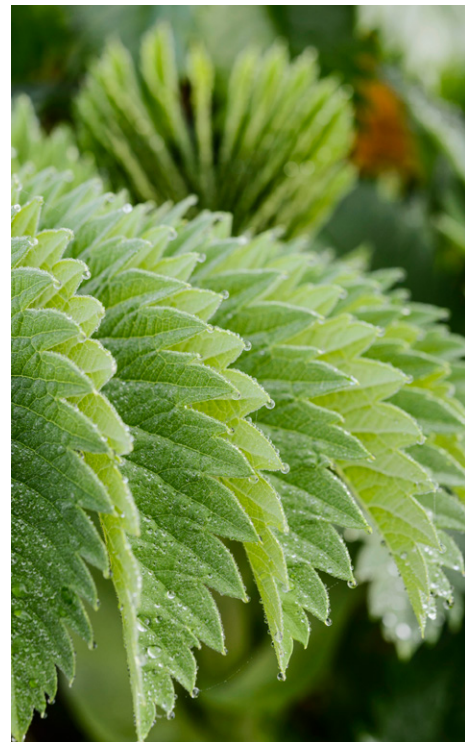
FOTO'S: JASON INGRAM, SARAH CUTTLE

Bronstijd

Dit is een bescheiden hortensia, die perfect is voor mensen met een kleinere tuin. Hij heeft niet alleen prachtige blauwe of roze bloemen (die je goed kunt drogen voor winterarrangementen), maar ook prachtige herfstbladeren. Alles zit erin, van diep bordeauxrood en sprankelend oranje tot botergeel. Je denkt niet vaak aan hortensia's als je op zoek bent naar een beetje novemberkleur, maar dit is 'm.

Hydrangea macrophylla 'Mariesii Grandiflora'

Zorg voor voldoende water. Hortensia's houden niet van hete, droge standplaatsen. Vermeerder door middel van zomerstekken. **H x B** 1,2 m x 1,2 m

▲ Tandenfee

Grote honingbloem is een van de mooiste bladplanten die je kunt kweken: geplooiide blauwgroene bladeren met prachtige zaagtanden. Vooral 's morgens vroeg, wanneer ze bedekt zijn met dauw, zien ze er prachtig uit. Geeft de voorkeur aan iets warmere tuinen, waar hij in het late voorjaar een zeer exotisch ogende, donkerrode bloem voortbrengt.

Melianthus major

Liefst in de volle zon. Mulch dik om de wortels tegen de kou te beschermen. Vermeerder door stengelstekken in het voorjaar.

H x B 2 m x 2 m

◀ Laat staan

Dit is waarom we onze borders nooit mogen snoeien tot het allerlaatste moment. Een gouden regel is dat wanneer een plant er slordig uitziet (bijvoorbeeld als hij is omgevallen of een doorweekte puinhoop is geworden), je hem moet terugsnoeien. Als hij er nog goed uitziet, laat hem dan staan om structuur te geven.

Hakonechloa macra 'Aureola'

Een makkelijk gras, op zijn best in een halfschaduwrijke omgeving. **H x B** 40 cm x 50 cm

Molinia caerulea

Zaai zaad in het voorjaar in een koude bak. Snoei in het vroege voorjaar. **H x B** 70 cm x 60 cm

Rudbeckia fulgida

Volle zon. Zorgt voor kleur in het late seizoen. Scheur de planten in het voorjaar.

H x B 70 cm x 40 cm

Brood voor de zwijnen

Vroeger dacht je bij het horen van 'cyclaam' aan de rijen potplanten die in bloemisterijen stonden te wachten op de feestdagen. Dit is niet deze cyclaam. De *C. hederifolium* is een winterharde plant die goed tot zijn recht komt als het buiten grijs en somber is. De oude benaming voor cyclaam is varkensbrood, omdat ze door zwijnen werden opgegraven en gegeten. Heel even dacht men dat de plant ook geneeskrachtig was voor mensen, maar hij bleek eerder giftig.

Cyclamen hederifolium

Plant de knollen in goed doorlatende grond – niet te diep, anders bloeien ze niet.

H x B 1,2 m x 1,2 m

De tuinwinkel van:

Gardeners' World magazine

Wist je dat
Gardeners' World
magazine **een**
tuinwinkel heeft?

Neem snel een kijkje op:

www.tuinwinkel.gardenersworldmagazine.nl

Scan de
QR-code
voor meer
informatie

The Full Monty

Met de dalende temperaturen en lichtniveaus, neemt de somberheid toe, maar voor Monty helpt de overvloed aan vogels op Longmeadow om de winterdip enigszins te verdrijven.

De klok staat op wintertijd. De dagen worden korter en de duisternis valt steeds vroeger in de middag in, nu november zijn intrede doet. Tenminste, zo keek ik er elk jaar naar, wanneer het einde van het jaar, en daarmee het somberste seizoen, nadert. Maar de afgelopen jaren is er één aspect van november dat me enorm heeft opgevrolijkt.

Het begint half oktober met het weghalen van de pelargoniums van de tafel onder het keukenraam. Deze gaan naar de vorstrijke veiligheid van de kas, en op de tafel worden de winterversieringen geplaatst. Deze bestaan uit een tak die door jarenlange verwerking is uitgehold, een boomstam waarvan de binnenkant is weggerot, enkele grote, gladde, platte kiezelstenen en een ondiepe stenen schaal. Deze laatste wordt gevuld met water dat elke dag wordt verversd en dient als vogelbad en drinkbak. De rest van de opstelling is bedoeld om een gevarieerd aanbod aan voederplaatsen te bieden, zodat een zo breed mogelijk scala aan vogels profiteert van het voedsel dat we dagelijks neerzetten.

Dit bestaat uit een mengsel dat ik zelf samenstel met zonnebloempitten, stukjes pinda, vetbolletjes, gedroogde meelwormen en nigerzaad, en dat in een vuilnisbak buiten bij de achterdeur staat. Geen graan, want dat trekt vooral duiven, mussen, eekhoorns en ratten aan en wordt zelden door andere vogels gegeten.

Ik hang pindavoeders en vet- en suetballen aan de takken van de grote vijgenboom in de hoek van onze achtertuin, en elke ochtend strooi ik het zaadmengsel op de boomstammen en langs de bovenkant van de stenen muur die wordt omgeven door dikke bramen, die dienen als dekking voor de sperwers die af en toe neerstrijken en een kleine vogel van de tafel meenemen.

Dan kijk ik toe. Hiervoor heb ik geen verrekijker, schuilhut of andere vorm van camouflage nodig, behalve het raam bij het aanrecht. Binnen enkele minuten nadat ik het voer heb neergelegd en naar binnen ben gegaan, komt er een stroom van putters, roodborstjes, mussen, heggenmussen, pimpelmezen, koolmezen,

geelgorzen, groenlingen, vinken, merels, houtduiven en tortelduiven, winterkoninkjes, sijen en spreeuwen. De staartmezen arriveren in een zachte wolk van familieleden – ouders, de jongen van dit jaar, en tantes en ooms verzamelen zich in een drukke massa rond de pinda's en vertrekken dan allemaal tegelijk in een wolk van roze en bruine veren.

Als het koud weer is, komt de grote bonte specht voor de pinda's, waarbij het vrouwtje (zonder rode nek) veel dapperder is dan het mannetje, dat bij de minste beweging achter het keukenraam wegschiet. Lijsters zijn ook op hun hoede en veel minder talrijk

“Binnen enkele minuten nadat ik het voer heb neergelegd en weer binnen ben, gaat het los.”

dan merels. Af en toe krijgen we bezoek van zwartkoppen, het mannetje met zijn zwarte schedelkap en het vrouwtje met een bruine versie.

Deze lijst van hoofdrolspelers is eindeloos fascinerend en naarmate de winter vordert, worden ze dapperder en verdringen ze zich in de bramen en takken van de vijgenboom, ongeduldig wachtend tot ik hun ochtendrantsoenen uitdeel. De meeste zitten in de lente en zomer verborgen tussen de bladeren van bomen en heggen, druk bezig met het grootbrengen van hun jongen, maar in de donkere dagen van de winter kan ik ze lange tijd in detail observeren. Natuurlijk zijn er nog andere vogels in de wintertuin: kramsvogels en koperwieken die gulzig gevallen appels en meidoornbessen eten, ganzen die om de paar uur in luidruchtige zwermen overvliegen, maar ook wouwen en buizerds die boven de tuin cirkelen en heel af en toe een havik of slechtvalk die ons doen opkijken.

Maar de vogelvoedertafel is huiselijk en intiem, en op de een of andere manier heel persoonlijk.

De natuur voor onze deur is net zo fascinerend en rijk als alles wat te vinden is in de bergen of aan verre kusten op deze planeet, en het voorrecht om dit van dichtbij te kunnen observeren, heeft ons leven enorm verrijkt. Een goede selectie vogels is ook goed voor de tuin, omdat ze de beste manier zijn om een overdaad aan ongedierte zoals bladluizen en rupsen te bestrijden. Vogelgezing is een essentieel onderdeel van elke goede tuin en op Longmeadow zijn we gezegend met zangvogels zoals lijsters, zwartkoppen en een bijzonder dichte populatie merels en roodborstjes die ons met hun gezang vermaken.

En zo wordt mijn winterdepressie verlicht door deze mooie vogels, tot april volgend jaar, wanneer de wereld er weer wat draaglijker uitziet.

Topkeuze

Panicum

Met rechtopstaand blauw blad dat goudkleurig wordt en massa's kleine bloemen, vormen deze grassen een opvallend herfstaccent.

Wat kunnen westerns op tv ons vertellen over onze tuinen? Duizenden jaren lang was de hooggrasprairie een wijdverspreid kenmerk van het Noord-Amerikaanse landschap, dat zich uitstreckte over miljoenen hectaren. Het geheel werd in evenwicht gehouden door natuurbranden en grazende bizonen tot het begin van de 19e eeuw, toen alles veranderde.

De vrij rondlopende bizonen werden vervangen door intensieve veeteelt en dankzij de uitvinding van de stalen ploeg konden deze uitgestrekte gebieden worden omgevormd tot productieve akkergrond. Er zijn slechts kleine restanten van deze natuurlijke prairies overgebleven, vaak als natuurreservaten. De meeste dieren en planten die inheems waren in de hooggrasprairies, zijn verdwenen, waaronder vingergras (*Panicum virgatum*), een klassieke hooggrasprairieplant.

Maar het waren juist deze prairies die Europese tuinontwerpers inspireerden om tuinen in prairiestijl aan te leggen. Met de komst van dwergvariëteiten keerde vingergras terug als een onmisbare vaste plant in de tuin.

De rechtopstaande groei van vingergras zorgt voor een opvallend effect in de tuin: de planten vormen dichte bosjes en hebben geen uitlopende wortels. Veel variëteiten hebben aantrekkelijke blauwachtige zomerbladeren die in de herfst goud kleuren en wolken van kleine bloemen produceren.

■ **Standplaats** Liefst in de volle zon, in rijke grond.

■ **Verzorging** Een goede afwatering is essentieel, want deze plant gedijt niet goed in kleigrond, waar hij kan gaan rotten of niet tot bloei komt.

Alle soorten zijn winterhard. Begint later te groeien dan veel andere vaste planten, dus denk niet dat de winter hem heeft gedood.

■ **Snoeien** Snoei in het voorjaar flink terug, of in het najaar, als je niet wilt dat hij zichzelf uitzaait.

■ **Vermeerdering** In het voorjaar de sterke zijscheuten uitgraven, verdelen en opnieuw planten.

1

1 'Heavy Metal'

Verticale groei, met blauwachtig blad met paarse tinten, dat in de herfst gouden kleuren krijgt.

Hoogte x Breedte 1,5 x 1 m

2 'Cloud Nine'

Blauwgrijs zomerblad wordt goudkleurig in de herfst en krijgt een licht-vaasvormige groeiwijze.

H x B 2,1 m x 1 m

3 'Dallas Blues'

Smalle blauwgroene bladeren in de zomer worden oranje in de herfst, met roodachtige bloemen.

H x B 1,8 m x 50 cm

4 'Northwind'

Het rijke, groene blad, dat een lichte blauwe tint heeft, verandert in de herfst in oranje, met kleine roze bloemen. **H x B** 1,5 m x 90 cm

5 'Shenandoah'

Talrijke kleine bloemen bovenop slanke groene bladeren met paarse punten, die in de herfst bordeauxrood worden. **H x B** 90 x 90 cm

Vingergras (*Panicum*)

	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec
Delen, uitgraven, herplanten												
Bloei												

Bijenportret

De andoornbij

De andoornbij is een sachembij en ziet er hommelachtig uit. De meeste soorten sachembijen hebben aan hun middelste poten flinke haren zitten, die bij de 'voet' lange, zwarte kwastjes vormen. De andoornbij heeft deze kwastjes niet. Het is een kleine dikke bij met een lange tong die de lengte heeft van zijn kop.

Het vrouwtje heeft een zwartgrijs achterlijf met een oranje achterlijfspunt. De haren op het borststuk zijn bruingrijs. De achterpoten hebben duidelijk zichtbare oranje beharing op de

schenen. Het vrouwtje is 11 tot 13 millimeter lang. Bij het mannetje is het onderste deel van zijn kop geel en hij heeft smalle, witte haarbandjes op het achterlijf. De lengte van het mannetje is 10 tot 12 millimeter. De andoornbij leeft in bossen, landschappen met houtwallen, tuinen en parken waar dood hout aanwezig is. Het hout gebruikt het vrouwtje voor de nestbouw. De vliegtijd van de bij is van mei tot begin september. Andoornbijen hebben een lange tong en zijn daardoor in staat nectar uit

lipbloemigen te halen. Zij doen dat niet door in de bloem te kruipen maar door voor de bloem te blijven vliegen. Daarbij lijkt hun vlucht op die van de kolibrie.

In vermolmd hout knaagt het vrouwtje twee of drie gangen in een rechte lijn. Achteruitwerkend maakt ze 1 tot 7 broedcellen in de gangen. De wand van een cel maakt ze van losgemaakt houtmoolm dat ze mengt met vocht. Ze vult de cellen met stuifmeel en nectar waarna zij haar eitjes in de broedcellen legt.

Red de bij

Iedere maand geeft de Bijenstichting ons de perfecte tips om onze tuinen nog natuur- en bijvriendelijker te maken.

Als het weer het toelaat (niet te nat en geen vorst) is het nog steeds mogelijk om inheemse bloemmengsels te zaaien. Hiermee volg je het ritme van de natuur. In de nazomer vallen de zaden op de grond en door vocht en koude gaan de zaden vroeg in het volgende voorjaar kiemen.

Wil je de andoornbij en andere solitaire bijen helpen, zaai dan een inheems mengsel van diverse soorten in. In het inheems insectenmengsel van de Bijenstichting vind je een mix van een- en tweejarige en meerjarige soorten. Het voordeel is dat deze mengsels al bloeien in het eerste en tweede jaar. Meestal duurt het bij meerjarige soorten langer voordat ze bloeien.

Gewone brunel is een goede nectarplant voor andoornbijen.

Kattenstaart biedt andoornbijen veel voedsel.

Nu 10% korting op inheemse bloemmengsels

Gebruik de kortingscode **INHEEMS25** bij het afrekenen in de webshop. Scan de QR-code of ga naar shop.bijenstichting.nl/collections/bloemzaden.

De Bijenstichting

zet zich in voor bijen en beschermt ze tegen uitsterven. Via cursussen, workshops en open dagen leer je alles over bijen. Je kunt ook altijd een kijkje komen nemen in de demonstratietuin in Vorden, waar met veel vrijwilligers gewerkt wordt aan de bloemenborders.

[bijenstichting.nl](https://www.bijenstichting.nl)

Tuingast

van de maand

November brengt kille lucht en mistige ochtenden met spinnenwebben over paden. Veel tuiniers beginnen met het bijvoeren van vogels, maar kijk ook eens naar het natuurlijke voedsel dat je tuin te bieden heeft: laat zaadhoofden zitten, stel het snoeien van rozen uit totdat de rozenbottels zijn verorberd, laat valappels liggen en laat struikgewas met lang gras staan om rupsen te beschermen. Veeg de gevallen bladeren bij elkaar in borders, waar ze zullen vergaan en onderdak bieden aan insecten en larven, die op hun beurt weer voedsel zijn voor merels die erdoorheen scharrelen. We vullen het dieet van vogels aan, maar we vergeten dat wij het vaak zelf zijn die dat voedsel hebben verwijderd. Dus waarom laat je deze herfst niet alles gewoon zoals het is?

Dit kun je tegenkomen

Europese hoornaar, *Vespa crabro*

De hoornaar is een indrukwekkend beest. De koninginnen vliegen nu nog steeds rond en halen de laatste nectar uit klimopbloemen en drinken sap van 'bloedende' bomen. Ze zijn 35 mm lang, hebben een roodbruin lijf met gele en bruine strepen langs de buik en roodbruine poten.

Ondanks zijn angstaanjagende reputatie is de Europese hoornaar veel minder agressief dan gewone wespen en Duitse wespen. Hij bouwt een papieren nest op donkere, afgelegen plaatsen, zoals gaten in bomen. De koningin sticht het nest in het voorjaar en de werkers verzamelen insectenvoedsel om de larven te voeden. In de nazomer paren dochterkoninginnen en mannetjes met die van andere nesten, waarna de mannetjes sterven en de koninginnen in winterslaap gaan. In het volgende voorjaar stichten ze een nieuw

Als hij bedreigd wordt, katapulteert de springstaart zichzelf in veiligheid.

nest. Verwar de Europese hoornaar niet met de Aziatische hoornaar (*Vespa velutina*), die kleiner is dan onze inheemse hoornaar en meestal zwart is met een duidelijk oranje-geel uiteinde aan het achterlijf.

Kijk ook uit naar

■ **Springstaarten.** Til potten op en deze springende insecten zullen naar de bescherming van de duisternis 'springen'.

■ **Nachtvlindercocons.** Je vindt deze kleine paarsrode pakketjes in bladafval, waar ze overwinteren.

Ken het verschil: de inheemse Europese hoornaar (onder) is 3 tot 4 cm lang, met roodbruine poten en borststuk. De Aziatische hoornaar (boven) is kleiner, met een donkerder lichaam en gele poten. Herken je er een? Meld deze dan via waarneming.nl/go/vespa-velutina.

Govert: Helaas staat de Europese hoornaar (en vele insecten die erop lijken) onterecht in kwaad daglicht door de exotische Aziatische hoornaar.

Net zoals alle wespensoorten – ongeveer 6000 in Nederland en 4800 in België – zijn ook hoornaars ontzettend belangrijk voor een gezond evenwicht in tuin en natuur. Laat ze dus hun gang gaan.

Wil je nesten van gewone wespen dichtbij huis voorkomen, probeer deze dan op afstand te houden met dier-vriendelijke methoden. Een namaak-wespennest ophangen, geeft bijvoorbeeld vaak een goed resultaat.

“Ondanks zijn angstaanjagende reputatie, is de Europese hoornaar veel minder agressief dan gewone wespen en Duitse wespen.”

Seizoensbak

Maak een elegant arrangement van zilver blad en winterharde bloemen.

Een winterse voorstelling

Tijdens de koudere maanden zijn je potten aangewezen op groenblijvende planten, maar die hoeven niet per se groen te zijn. Probeer eens de schitterende zilvertinten van *Festuca* en de berijpte uitstraling van *Astelia chathamica* – beide vangen de frisse essentie van de winterdagen. Zet ze op een beschutte plek, want ze kunnen kwetsbaar zijn. Probeer met complementair zilverkleurig blad verschillende texturen te combineren

voor een interessant effect, zoals *Jacobaea maritima* 'Silver Dust' met zijn zachte, zijdezachte bladeren. Voeg hangplanten toe, zoals zilverbonte klimop. Zet delicate planten zoals viooltjes en kerstrozen vooraan, zodat ze niet verloren gaan, en voeg een grote cycloam toe – grotere soorten zijn beter bestand tegen grauwe schimmel dan kleinere soorten in een volle pot.

Tips

Verwijder dode bladeren van de *Astelia* door ze vanaf de basis van de plant te trekken.

Verwijder voortdurend uitgebloeide bloemen van cyclamen door de hele stengel weg te halen, om de bloei te verlengen.

Wij gebruikten

- 1 *Jacoea maritima* 'Silver Dust' x 2
- 2 Witte cyclamen, groot x 1
- 3 *Astelia chathamica* x 1
- 4 *Festuca glauca* x 1
- 5 *Helleborus niger* x 1
- 6 Zilverkleurige bonte klimop x 1
- 7 Witte viooltjes x 3
- 8 *Viola* 'Violet Face' x 2
- 9 Beklede rieten plantenmand x 1

Kweken in de klei

De cyclus nadert haar einde: de winter is in aantocht. Bij **Kleikracht** kunnen ze haast niet geloven dat het eerste jaar als kwekerij alweer achter de rug is. De poorten gaan dicht, ze zetten een pot thee en maken de balans op. Wát een jaar.

Een kleine egel schuilt onder de donzige klit (*Arctium tomentosum*).

Over kwekerij Kleikracht

Jordy, Rowenna en Pien zijn samen kwekerij Kleikracht, een vasteplantenkwekerij in Culemborg. Hun doel is om mensen te voorzien van gezonde, mooie en bovenal gifvrij gekweekte planten. In het assortiment van Kleikracht vind je veel wilde, inheemse soorten, maar ook een aantal cultivars en exoten die een positieve bijdrage leveren aan de biodiversiteit. Ga naar kwekerijkleikracht.nl of @kwekerij_kleikracht op Instagram.

De transformatie binnen vier maanden tijd.

In de eerste maanden van het jaar waren we druk bezig met de aanleg van de moederbedden. Zodra het weer het enigszins toeliet, bedekten we (met hulp van een grote groep vrijwilligers) de bodem met karton en stortten we er eindeloos veel kruiwagens aarde op. We diepten paden uit, vulden deze met houtsnippers en brachten mulch aan op de bodem zodat deze niet te veel bloot lag. Daarna gingen de moederplanten de grond in.

We wisten niet wat we mochten verwachten in zo'n eerste jaar groei, maar inmiddels weten we wat een gigantische metamorfose kan plaatsvinden in één seizoen. Sommige moederplanten werden pas in maart van dit jaar geplant en zijn nu manshoog en staan volop in bloei! Er zijn ook planten die hun bloei nog niet hebben laten zien dit jaar, zoals de donzige klit (*Arctium tomentosum*) en schoepkruid (*Cephalaria gigantea*). Andere planten hadden het zwaar met de droogte dit jaar. Desalniettemin zijn we ontzettend trots op wat we neer hebben kunnen zetten in één seizoen! Het gonst van de insecten, er vliegen

talloze vogels rond en we zien ook sporen van mollen en egels. Het is een hoopgevend beeld en bovendien bewijst het hoe belangrijk (én leuk) het is om divers aan te planten in je eigen tuin!

De opening

Vanaf mei gingen we open voor klanten. Onze verwachtingen werden sterk overtroffen: week in week uit mochten we ontzettend veel klanten ontvangen op de kwekerij. We voelen ons enorm dankbaar en gesteund door de interesse in onze kwekerij en de bemoedigende woorden. Het mag duidelijk zijn: er leeft een grote behoefte aan gifvrij gekweekt plantgoed!

Over grote behoefte aan gifvrij plantgoed gesproken: een absoluut hoogtepunt van het jaar was natuurlijk de Ambachtelijke Plantenmarkt op Landgoed De Wiersse. We zullen eerlijk zijn: wat waren we nerveus. Zien onze planten er wel goed uit? Is de kraam mooi? Gelukkig was het weekend een enorm succes en kijken we met blijdschap terug op de leuke gesprekken aan de kraam en de warme sfeer van de kwekers onderling.

Begin november kwam een grote groep vrijwilligers bij elkaar om een nieuw gedeelte aan moederbedden aan te leggen. We kunnen op deze manier meer soorten aan ons assortiment toevoegen en van bestaande soorten meer vermeerderen. Het is nu nog klein en kaal, maar inmiddels weten we hoe het eruit zal zien vanaf het voorjaar van 2026.

Seizoenseinde

En nu is het november. Het is koud en de natuur gaat in winterstand. De ijverige tuinier kan nu denken: ik ga de tuin in en opruimen. Toch adviseren wij dit juist niet te doen. Niet alleen mensen zitten in de winter meer binnen, ook insecten verschuilen zich voor de kou. Hierbij maken ze gebruik van de schuilplaatsen die ontstaan tussen jouw uitgebloeide planten. Wist je bijvoorbeeld dat sommige wilde bijen overwinteren in holle stengels? Of dat de pop van sommige nachtvinders ondergronds overwintert? Knip daarom vooral geen planten weg en schoffel niet. Moeilijk, dat begrijpen we, maar de beestjes zullen je dankbaar zijn!

Ook biedt de winter kansen om leuke tuinprojecten aan te pakken. Als je wilt dat je tuin bezocht wordt door zoveel mogelijk verschillende dieren, denk dan aan de vijf V's: voedsel, vocht, voortplanting, veiligheid en variatie. Deze aspecten kun je op allerlei dieren én in verschillende seizoenen toepassen, om met een andere blik naar je tuin te kijken en te ontdekken wat er misschien nog ontbreekt. Je zou er bijvoorbeeld achter kunnen komen dat voedsel voor vogels in jouw tuin in de winter ontbreekt. Wil je hier verder in duiken? IVN Natuureducatie heeft een geweldige cursus 'De Levende Tuin' beschikbaar op hun website.

Ook op de kwekerij gaan we verder aan de slag met leuke projecten, zoals de bouw van een insectenhotel en het uitbreiden van het pottenveld. Als de dagen écht te guur zijn, blijven we binnen en werken we aan onze zaai- en stekplanning en dromen we over het komende jaar. De reis van Kleikracht is pas net begonnen, en we kunnen niet wachten om te ontdekken wat er in 2026 op ons pad komt!

Winterbeeld:
Foeniculum vulgare.

In november zaait
Heleen *Lathyrus* voor.

Lichtpuntjes in het uitgedoofde kweekseizoen

Het einde van het kweekseizoen nadert en met dat afscheid heeft **Heleen Calcoen** het moeilijk. Uit verzet zaait ze dan maar reukerwten (*Lathyrus*). Verder gaat ze aan de slag met het kiemtesten en bewaren van zaden.

Volgens de weerkundige volkskalender hebben we verschillende nazomers die de naam dragen van de kalenderheiligen. Zo is er het 'Sint-Michiel nazomerke', die valt rond de periode van 29 september. Half oktober is er de nazomer van Sint-Theresia, en jawel, rond 11 november is er nog het 'Sint-Maarten nazomerke'. Ik ben er alvast helemaal klaar voor, Heilige Maarten, ik bid voor u en verwacht u.

Als de Heilige Maarten ons verblijdt met zijn bezoek, kruip ik in mijn serre, sluit ik alle schuifdeuren en ramen en laat ik de zon zijn werk doen, hopen op een gezellige 20 à 25 graden Celsius. Als een kleine daad van verzet zaai ik in dat pseudo-lente-klimaat steevast mijn reukerwten (*Lathy-*

FOTO'S: HELEEN CALCOEN

rus odoratus) in het 'Sint-Maarten nazomerke'. Zaaïen is om velerlei redenen een daad van verzet. In dit geval verzet ik mij met het zaaïen van de reukerwten tegen het einde van het groeiseizoen.

Afgelopen maanden hebben al mijn éénjarige planten hun zaden aan mij overgedragen om vervolgens hun pijp uit te gaan. Ik blijf helemaal alleen achter op mijn kale kweekbedden die ik voor de sfeer en gezelligheid nog wat heb ingeduffeld met stro. Reukerwten zaaïen beleef ik als één van de weinige lichtpuntes in het uitgedoofde kweekseizoen. Die zaaïtrays kan ik dan komende maanden verzorgen en met mijn leven beschermen tegen de van armoede even wanhopige, vraatzuchtige muizen.

Reukerwten voorzaaien

Nog nooit heb ik iemand ontmoet die met afgestreken gezicht reukerwten aanschouwt. De gezichtjes klaren al-tijd op dankzij deze rakkers. Ze ruiken heerlijk en ze fladderen zo zorgeloos en kleurrijk als vliedertjes aan de plant. Als de reukerwten vanaf mei pieken in hun bloei, trakteer ik mezelf en mijn gezin op verse reukerwten op alle nachtkastjes. Als je net als ik opleeft van kleine gelukjes: beter kan haast niet.

Reukerwten zijn winterharde planten die ik in diepe zaaïtrays voorzaai en op de serretafels laat overwinteren. Muizen graven die zaadjes graag op en ze knabbelen die dan in situ heerlijk op, zodat je de dag nadien een dramatische blik krijgt op de eetrestjes van de zaden. Bescherm je zaaïtray dus met een (microklimaat)doek waar ze niet onder kunnen kruipen.

Muizen zijn dol op *Lathyrus*-zaadjes: zie hier de eetrestjes.

Links reukerwt 'Matucana', rechts 'Winston Churchill'.

De zaden kiemen in twee tot vier weken en vormen na het toppen van de plantjes mooie struikjes die je al in februari buiten kunt uitplanten. Die overwintering geeft in mijn ervaring hogere planten en dus meer bloei. Vroeg zaaïen geeft daarnaast ook een tweetal weken vroeger bloei.

Heb je geen lichtrijke kas om ze in te laten overwinteren, lukt het niet om ze de vier volle wintermaanden te verzorgen, of ben je best tevreden met wat lagere planten? Zaaï ze dan pas in februari tot april. Reukerwten houden van regelmatig vocht en een vruchtbare bodem met extra bemesting door compost of plantaardige korrels. De droge lente van 2025 gaf ze niet de ideale groeiomstandigheden en in het bijzonder de reukerwten die pas in februari gezaaid waren, ondervonden moeilijkheden. Zoals alles op de kwekerij mulch ik zeker ook de reukerwten met hooi zodat de bodem niet te fel opwarmt. Droogte en hitte aan de voeten vinden reukerwten niet fijn.

Eenmaal op gang, zijn reukerwten echte gevers in de moestuin. Hoe meer je ze plukt, hoe meer bloemstelen ze aanmaken voor jou. Dagelijks oogsten is dus echt

niet overdreven. Mijn (voorlopig) favoriete reukerwten zijn 'Bobby's girl' en 'Our Harry'. De zachte roze tint van 'Bobby's girl' doet mij zwijmelen en de intense paarsblauwe schittering van 'Our Harry' geeft een klaarte en zindering aan de tuin.

De moestuinbedden gaan de winter in met een dekentje van stro.

Over Heleen van Kwekerij Kweek

Heleen Calcoen leeft dag in dag uit haar droom door te zaaïen, kiemen, kweken en groeien op haar eigen kwekerij in de Vlaamse stad Gent (Drongen). Haar bijzondere, zelf gekweekte zaden (helemaal natuurlijk, natuurlijk) hebben een ongekend hoge kiemkracht. In het voorjaar kweekt ze uit haar eigen zaden biologisch plantgoed op dat ze samen met de zaden verkoopt op plantenbeurzen. Alle zaden zijn ook jaarrond verkrijgbaar in de webshop kwekerijkweek.be.

'Kiemkracht' is een term die echt bij Heleen past. Daarbij refereert ze aan een citaat van Vincent van Gogh: 'In ieder mens zit als in een graankorrel kiemkracht. Wat de kiemkracht in het graan is, is de liefde in ons.' Zo zijn zaadjes voor Heleen een metafoor voor het leven, want ... kiemen is leven.

Links reukerwt 'Our Harry', rechts 'Bobby's girl'.

De reukerwten zijn klaar om uitgeplant te worden.

Tweekleurige reukerwt 'Enchante'.

Klussen op de kwekerij

Behalve het zaaien van reukerwten, kan ik in de wintermaanden helaas maar weinig 'buiten spelen'. Ik geniet nog van de groenten die te oogsten zijn in de tuin, zoals kool, herfstradijzen, knolselder, prei, bieten, pompoen en bladgroenten. Maar ook dat is eerder beperkt omdat de bedden lange tijd bezet bleven voor de zaadteelten en ze dus niet tijdig zijn ingeplant met wintergroenten. Bedden ruimen en bedekken met stro is in november de hoofdtaak.

De verkoop van zaden gaat vanaf nu weer in rechte lijn omhoog en dus spendeer ik mijn tijd aan het versturen van de online bestellingen, zaadzakjes vullen, onderhoud van de webshop en in het beste geval al wat speuren naar nieuwe teelten voor volgend seizoen. Tot op heden voerde ik alle veelheid aan taken nog zelf uit, maar de kwekerij groeit tot over mijn hoofd. Dat

is een realiteit die mij al even daagt, maar waartegen enig verzet is. Het is best een grote sprong om de juiste hulp te vragen en die ook te vinden. Eén ding is zeker, deze winter vul ik niet meer die vele tienduizenden zaadzakjes zelf. Ik kan hiervoor terecht bij een gouden organisatie die werk faciliteert voor personen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt.

Houdbaarheid van zaden

In oktober en november start ik met de erg minutieuze taak van het kiemtesten. Alle zaden die ik in sommige gevallen al meerdere jaren in bewaring heb, worden getest op hun kiemkracht. "Hoezo?", hoor ik je denken. "Heb je zaden meerdere jaren in bewaring, zijn al jouw zaden dan niet vers?" In sommige gevallen is er een groot verschil tussen 'verse zaden' en 'kiemkrachtige zaden'. Neem nu zaden van tomaten: die blijven – mits goede

bewaaromstandigheden – van nature tientallen jaren kiemkrachtig. Zaden van ajunien daarentegen blijven gemiddeld maar twee jaren kiemkrachtig. De zwakste zaden in mijn collectie zijn die van shiso (*Perilla frutescens*). Die behouden slechts één jaar kiemkracht, en dan nog alleen wanneer je ze droog in de vriezer bewaart.

Die grote variatie in kiemkracht is een zegen voor zaadtelers. Waren alle zaden maar één jaar kiemkrachtig geweest, dan moesten we ze als zaadtelers jaarlijks alles opnieuw kweken. Hou je daarbij ook in rekening dat gewassen onderling aan kruisbestuiving doen, dan holt je diversiteit aan gewassen snel achteruit.

Het kiemtesten is minutieus werk, omdat je elk gezaaid zaadje moet tellen. Na het kiemen kun je dan een percentage halen uit het aantal gekiemde zaden ten opzichte van het aantal gezaaide zaden. Hoe meer

Wat bepaalt de kiemkracht van zaad?

De kiemkracht van zaden wordt door meerdere factoren bepaald, legt Heleen uit.

Het juist oogstmoment

Het zaad moet volledig rijp zijn bij de oogst.

Bewaaromstandigheden

Vocht, temperatuurschommelingen, licht en zuurstof beïnvloeden allemaal de levensduur van het zaad.

Chemische samenstelling van zaden

Uienzaad dat slechts twee jaar kiemkrachtig blijft, bevat veel oliën en zwavelhoudende verbindingen die in samenspel met een dunne, meer poreuze zaadhuid resulteert in een snelle oxidatie, waardoor het zaad sneller beschadigd raakt. Tomatenzaden bevatten in vergelijking tot uienzaad meer zetmeel en minder vetten en hebben bovendien een dikkere zaadhuid.

Antioxidanten

Tot slot is de mate van aanwezigheid van antioxidanten ook bepalend voor de kiemkracht van zaden. Hoe meer antioxidanten, hoe beter bestand tegen veroudering. Zonnebloemzaad bevat net als uienzaad veel vetten, maar dankzij de aanwezigheid van vetoplosbare antioxidanten (vitamine E of tocoferolen) gaat het zonnebloemzaad een stuk langer mee dan uienzaad.

TIP! Zaden bewaren Ontvang je zaden, dan doe je er goed aan om ze volledig droog te bewaren in een plastic 'ziploc'-zakje dat het vocht buitenhoudt. Bewaar dit zakje op een donkere plaats (bijvoorbeeld in een afgesloten blikken doos) zodat de zaden geen DNA-schade krijgen door het inwerken van uv-straling. Tot slot zorg je voor een zo constant mogelijke temperatuur van om en bij de 15 °C.

Het kiemtesten van de zaden in zaaigrond.

“Het kiemtesten is minutieus werk, omdat je elk gezaaid zaadje moet tellen.”

zaden je kiemtest, hoe representatiever het kiempercentage zal zijn. Intussen leert de ervaring dat het niet nodig is om bijvoorbeeld honderd tuinbonen te kiemtesten, maar dat tien volstaat. Vallen kiemresultaten tegen, dan zaai ik ze nog eens om zeker te zijn van het resultaat.

Ik voer mijn kiemtesten uit in zaaigrond en in tegenstelling tot de grote zaadbedrijven niet in petrischalen. Die petrischalen worden ingezaaid en in een kiemfrigo geplaatst om de optimale temperatuur en luchtvochtigheid van het te testen zaad te bekomen. Voor kwekers van landbouwzaden bestemd voor de professionele handel, is deze werkwijze wettelijk verplicht. Zaden bestemd voor hobbygebruik vallen buiten deze verplichting, maar je wilt natuurlijk geen zaden verkopen die niet kiemen. Een zaadteler heeft ook zijn eergevoel. Het kiemtesten in zaaigrond heeft als voordeel dat het dichterbij de zaaipraktijk van de hobbytuinders staat. Ook jullie zullen de zaden zaaien in zaaigrond, zonder petrischalen noch kiemfrigo.

Tijd om het decor van planten los te laten.

VOLGENDE MAAND Op de kwekerij van Heleen wordt tevreden teruggekeken op 2025.

Groene school

Leer elke maand iets nieuws in de tuin. Van basistechnieken als met onkruid omgaan en snoeien, tot het vergroten van je moestuinooft. In deze rubriek komt het allemaal aan bod.

39

42

Deze maand

- 34 Klaar voor de winter**
Monty bereidt planten voor op de naderende winter.
- 39 Jouw snoeimaand**
Snoei windgevoelige heesters.
- 42 Een eigen paddenstoelenparadijs**
Lizanne leert hoe ze haar eigen paddenstoelen kweekt.
- 46 Plant, maar dan anders**
Deze maand stellen we *Cydonia oblonga* (kweepeer) aan je voor.
- 48 De kunst van het composteren**
Een composthoop of -bak beginnen kan overal, ook in een kleine tuin.
- 53 Vraag het Anne**
Anne geeft antwoord op tuinvragen.

46

48

53

“Vaste planten zijn zo
geëvolueerd dat ze jaarlijks
afsterven, juist om lage
temperaturen te weerstaan.”

Klaar voor de winter

Nu de temperaturen weer onder het vriespunt kunnen komen, laat **Monty** zien hoe je je planten en je tuin beschermt en op de naderende winter voorbereidt.

Of je je borders nu mooi laat verwelken of bij de eerste vorst begint te snoeien, er zijn altijd klussen die je nu moet doen om de tuin voor te bereiden op de winter.

“Ik ben blij met koude winters. De bodem is dan droog en modder wordt keihard.”

Elke november hebben we dezelfde discussie: moeten we de Jewel Garden netjes maken, opruimen, snoeien, mulchen en de planten delen? Of halen we alleen de meest drassige en ingestorte planten weg als ze slap gaan hangen en stellen we de grote schoonmaak uit tot het vroege voorjaar?

Allebei hebben ze hun voors en tegens. Als je tulpen wilt planten in borders (en dat wil ik bijna altijd) dan is het veel makkelijker als je eerst alle overtollige groei weghaalt. En vooral als je klaar bent met het verplaatsen, delen en weer uitplanten van vaste planten in de late herfst, want als je dat in de lente doet, verstoor je de bollen. Er is ook wat voor te zeggen om het werk af te maken als je de tijd hebt en de omstandigheden goed zijn.

Aan de andere kant is er absoluut geen noodzaak om de borders netjes of leeg te maken tot maart. Er zijn zelfs veel redenen om dat niet te doen. De droge topgroei biedt zowel de planten zelf als insecten beschutting en vogels eten alle zaadjes en

bessen. Op heel koude dagen valt er veel te genieten als de stengels berijpt zijn of oprijzen uit een dichte mist. Het trage sterven van de tuin kan prachtig zijn.

Maar één ding is zeker: of je nu gaat voor een intensieve schoonmaak of tot op zekere hoogte de boel de boel laat, elke tuin heeft een beetje voorbereiding nodig.

Bescherming bieden

Vorstgevoelige planten worden ongelukkig van temperaturen onder de 5 °C. De ene plant is natuurlijk vorstgevoeliger dan de andere. Mijn basilicum is wat koud weer betreft de kanarie in de kolenmijn. Bij het eerste beetje vorst wordt hij zwart en gaat hij dood. Ik trek hem simpelweg uit de grond en gooi hem op de composthoop, net als veel vorstgevoelige eenjarigen en vaste planten.

Dat geldt ook voor *Cosmos bipinnatus*, tabaksplanten, zinnia's, Mexicaanse zonnebloemen, tandzaad en veel andere zomerplanten die tot diep in de herfst spectaculair hebben gebloeid. Doe daar niet te moeilijk

over: haal ze weg en zaai ze opnieuw in de lente.

Sommige vorstgevoelige planten verliezen hun topgroei bij het eerste teken van kou, maar hun wortels zijn winterharder en kunnen een paar graden vorst prima overleven. De voor de hand liggende voorbeelden op Longmeadow zijn dahlia's, canna's en gladiolen.

Zo bepaal je wat winterhard is

Kijk allereerst op het label van de plant. Daar staat vaak in woorden of met symbolen aangegeven of een plant winterhard is of juist niet, en zo ja, tot welke temperaturen.

Als het label vermeldt dat een plant een kuip- of terrasplant is, dan moet hij 's winters naar binnen. Soms staat er helaas geen informatie over de winterhardheid op het label. In dat geval kun je het beste de Latijnse naam van de plant erbij halen en op sites van leveranciers en andere betrouwbare sites kijken: daar wordt de winterhardheid vaak aangegeven in zogeheten USDA-zones of in graden. Goed om te weten is dat Nederland en België volgens de USDA-standaard grofweg in zone 7-8 (-15 tot -7 °C als richtlijn) liggen.

zachte, natte zomer hebben gehad, want dan is de nieuwe groei minder goed afgehard dan na een warme, droge zomer. Planten kunnen zich ook rustig aanpassen als de herfst en winter geleidelijk intreden, terwijl het, zoals elke tuinier weet, veel schadelijker is als het weer plotseling omslaat.

Om eventuele verliezen te voorkomen, kun je in de late zomer stekken nemen en die in een kas of broeibak laten overwinteren. De jonge, gewortelde stekken kun je dan in het late voorjaar uitplanten om planten die de winter niet hebben overleefd, te vervangen – maar daar is het nu te laat voor. Een andere manier is afzonderlijke heesters te beschermen met vliesdoek, of de planten uit te graven, binnen te zetten en in de lente weer buiten uit te planten. Maar planten binnen laten overwinteren neemt veel ruimte in beslag.

Al zullen sommige planten die verder sterk zijn, doodgaan bij temperaturen onder de -12 °C, kou alleen is in de winter niet het grootste probleem. Kou in combinatie met wind of nattigheid kan zelfs voor sterke planten een ramp zijn. Koude wind kan het verschil maken tussen overleven en doodgaan. Zelfs een windvlaag van 45 km/u (officieel niet meer dan een 'frisse bries') is riskant: 0 °C wordt -7 °C en -5 °C wordt -13 °C, wat voor veel planten de gevarenzone is.

Beschutting van hagen, heesters of zelfs tijdelijke netten die de wind filteren, kan een groot verschil maken. Het microklimaat in een tuin of zelfs in verschillende delen

BOVEN LINKS Wikkel half-winterharde planten zoals granaatappels in vliesdoek ter bescherming tegen de winter, als je ze buiten op een beschutte plek laat staan.
BOVEN Laat aeoniums en vergelijkbare vetplanten overwinteren in een koele of vorstvrije kas.

De makkelijkste manier om met deze planten om te gaan, is ze uit hun border of pot te halen, alle topgroei af te knippen en de wortels, wortelstokken of stengelknollen te bewaren op een koele, donkere, vorstvrije plek waar ze de hele winter in rust kunnen blijven. Maar dat hoeft pas als de bloemen doodgaan door de vorst. Als je heel goed afwaterende grond hebt en de kans op

strengere vorst klein is waar je woont, is het net zo effectief om ze terug te snoeien en een dikke mulch te geven. Half winterharde planten, zoals salvia, jasmijn, chocoladecosmea (*Cosmos atrosanguineus*), schildpadbloem, honingbloem, *Pittosporum* en nachtschade, hebben er allemaal van te lijden als het veel kouder wordt dan -5 °C. Dat is vooral zo als we een

van een tuin kan enorm variëren, waardoor vorstgevoelige planten guur weer kunnen overleven. Waar het om gaat is dit: beschutting. Die hoeft niet permanent te zijn. Ik zet tussen december en maart schotten van hazelaartakken achter in de Writing Garden om de wind tegen te houden.

Maar op Longmeadow is onze grootste vijand de combinatie van kou en nattigheid. Mediterrane planten zoals rozemarijn, lavendel en tijm kunnen een verrassende hoeveelheid kou verdragen, maar niet als hun wortels nat zijn. Je kunt niet je grondsoort veranderen, maar het helpt als je voor het planten de natte bodem voorbereidt en regelmatig organisch materiaal toevoegt aan de grond eromheen om de structuur en afwatering ervan te verbeteren.

Maar ik ben blij met koude winters. De bodem is dan droog en modder wordt keihard. Je kunt er met een kruiwagen op lopen. Kluiten aarde breken in stukjes en worden kruimelige grond, puur doordat ze bevroren zijn. Het beste van alles is dat sporen van buxusschimmel, sterroetdauw, meeldauw, roest en vele andere ziekten die onze warme, vochtige tuinen teisteren, niet vrijkomen bij aanhoudend koud weer. En zelfs sommige overwinterende plagen geven de pijp aan Maarten. In mijn ervaring doet een maand aanhoudende kou in de tuin meer om plagen en ziekten in toom te houden dan een karrenvracht chemische bestrijdingsmiddelen ooit zou kunnen.

Overlevingstechnieken

De meeste gematigde tuinplanten hebben effectieve manieren ontwikkeld om de kou tegen te gaan. Bladverliezende bomen en heesters laten hun blaadjes vallen en stoppen vrijwel met groeien. Vaste planten zijn zo geëvolueerd dat ze jaarlijks afsterven, juist om lage temperaturen te weerstaan. Ze overleven het prima als de grond bevroren is, omdat ze stoppen met groeien en in winterrust gaan.

Eenjarigen sterven als individuele planten, maar laten massa's zaadjes achter die de kou overleven en ontkiemen in de lente. Tweejarigen zijn na het eerste jaar groot genoeg om te overwinteren voordat ze in het volgende voorjaar echt uitgroeien.

Maar op dit ogenblik is de lente een klein lichtje aan het eind van de donkere wintertunnel. Het is het beste om veiligheidsmaatregelen te treffen, die vorstgevoelige planten binnen te halen en te beslissen of je je borders elegant laat verwelken of een flinke herfstschoonmaak houdt.

“Op heel koude dagen valt er veel te genieten als de stengels berijpt zijn.”

Salvia's en Mexicaanse zonnebloemen verwelken na vorst.

Tips om planten te beschermen

■ **Dahliaknollen** – Bewaar deze licht vochtig, want ze kunnen uitdrogen en verschrompelen. Doe ze in potten of bakken met gebruikte potgrond of zand en geef een beetje water voor je ze opbergt. Check de knollen een of twee keer in de winter en geef water als ze erg droog zijn.

■ **Agapanthus** – Zowel de groenblijvende als de bladverliezende Afrikaanse lelie is licht vorstgevoelig, maar de groenblijvende is veel minder winterhard, dus zet die veilig in een vorstvrije kas.

■ **Citrusplanten** – Haal deze begin november binnen. Ze hebben koele, vochtige omstandigheden nodig in de winter, dus de meeste huizen met centrale verwarming zijn te droog en warm. Een vorstvrije kas of schuur met een raam zijn ideaal. Geef heel spaarzaam water, alleen als het oppervlak van de potgrond droog is, en geef een speciale wintermest voor citrusplanten.

■ **Inpakken** – Wikkel vorstgevoelige vaste planten in vliesdoek om ze tegen lichte vorst te beschermen en isoleer de bodem met een dikke laag compost, stro, kranten of vliesdoek. Zo voorkom je dat oppervlakkige wortels bevriezen. Vooral groenblijvende planten hebben hier baat bij. Pak ook potten en stenen beelden in zodat ze niet barsten door de vorst.

■ **Koude regio's** – Stel planten en verplaatsen uit tot de lente en laat alle dode stengels in de winter zitten als isolatie. Snoei alleen als dat in de winter essentieel is, zoals bij appels en druiven, of bij winterharde heesters en bomen als verjongingssnoei.

■ **Vorstputten** – Koude vrieslucht zakt naar het laagste punt, dus zet vorstgevoelige planten niet in het laagste deel van je tuin en bedenk dat een muur of dichte schutting langs een glooiing koude lucht insluit.

Een vorstvrije kas geeft 's winters ideale beschutting aan citrusplanten.

Jouw snoeimaand

Gebruik de laatste herfst dagen om planten voor te bereiden op kou en wind in de komende tijd, zegt **Frances Tophill**.

De tuin kan in november prachtig en felgekleurd zijn of, als het hard gewaaid en geregend heeft en het blad gevallen is, kleurloos en een beetje drassig.

De meeste planten worden het liefst hartje winter gesnoeid, als ze helemaal in rust zijn, of in de lente of zomer. In de herfst heeft snoeien dus meestal geen prioriteit. Maar er zijn wat opruimklussen die je nu kunt doen.

Dat geldt vooral als er grote winterprojecten op stapel staan, zoals bouwwerkzaamheden, en je daar ruimte voor moet vrijmaken. Of als je van plan bent veel bollen te planten, dan moet je een stuk grond leegruimen. Rommelige takjes, twijgjes en bladeren kun je tot eind winter, begin lente laten liggen en planten die niet helemaal winterhard zijn, moet je met rust laten tot het warmer weer wordt.

Maar dit is het begin van het echt koude seizoen, al varieert dat van jaar tot jaar: in een koude herfst kun je loofbomen bijvoorbeeld al in november gaan snoeien, als ze geen herfstkleuren en bessen meer hebben.

Maak planten netjes, voordat je ze eind winter echt snoeit, zodat ze bestand zijn tegen winterse dagen.

Snoei deze planten nu ook

In deze tijd snoei je voornamelijk bladverliezende heesters en bomen, vooral als het al fris is. Het kan ook nodig zijn vaste planten in borders te snoeien en te fatsoeneren.

Moerbei. De late herfst is een goede tijd om hem te snoeien, want als je dat bij warm weer doet, gaat hij bloeden.

Berk. Als je deze boom vroeg in het jaar snoeit, gaat hij bloeden, dus doe het liever direct na de bladval.

Dahlia. Snoei de stengels van dahlia's die je buiten laat overwinteren na de bloei terug, want door natte bladeren kunnen de wortels gaan rotten.

Veel kamerplanten. Verwijder dood en beschadigd blad nu het koud weer is, maar wacht met echt snoeien tot het voorjaar.

Nu niet snoeien

Snoei *Forsythia* na de bloei, dan heeft hij het hele jaar om nieuwe knoppen te vormen.

- ✗ Forsythia.** Snoeien aan het eind van het groeiseizoen gaat ten koste van de eerstvolgende bloemknoppen. Snoei deze heester dus meteen na de bloei, halverwege de lente, terug.
- ✗ Pruimen.** Deze en andere steenvruchten zijn gevoelig voor paarse korstzwam, als het te koud is wanneer je ze snoeit. Dit geldt onder meer voor kersen, perziken, nectarines, abrikozen en amandelen.
- ✗ Lavendel.** Licht-vorstgevoelige tuinplanten moet je niet nu snoeien, want dan lopen ze in de winter meer risico op vorstschade. Snoei in plaats daarvan beschadigde delen in de lente, als het warmer wordt en de dagen lengen.

Vorbereiding op de winter

Deze maand hoef je maar weinig planten te snoeien. Het is nuttig om schuilplekken en wintervoedsel voor tuindieren achter te laten, maar er zijn goede redenen om sommige planten met een snoeibeurt op de winter voor te bereiden. Planten die risico lopen op windschade door winter-

stormen kun je terugsnoeien en planten die op de grond in pulp veranderen, kun je beter weghalen. Sommige planten hebben een echte wintersnoei nodig en herstellen beter als je dat vroeg doet. Zo voorkom je ook dat ze gaan rondzwiepen en zo andere planten beschadigen.

Voor de snelst groeiende heesters, zoals vlinderstruiken, heb je misschien een takkenschaar nodig.

STAP VOOR STAP

1

Maak klimrozen netjes – die kunnen schade veroorzaken als ze rondzwaaien in de wind, dus verwijder slordige stengels en bind ze netjes aan.

2

Kort snelgroeiende heesters zoals de vlinderstruik in. Maak de zware, lange uitlopers korter zodat de wind minder vat op de plant heeft.

3

Snoei planten terug die in de winter in pulp veranderen, zoals salomonszegel, hosta, vuurpijl en eendagsbloem. Daardoor voorkom je dat de top-groei omvalt en gaat rotten bij de wortelhals.

Tip

Herfstsnoeisel geeft je composthoop waardevolle massa in deze tijd van het jaar. Maar om alles uit je compost te halen, kun je een paar simpele dingen doen. Zorg dat je geen onkruidzaad of wortels van vast onkruid toevoegt. Die kun je in de gemeentelijke gft-bak doen: onkruid overleeft de hitte niet die bij de verwerking wordt gebruikt. Composteer geen houtachtig materiaal dat dikker is dan je duim. Stengels verteren sneller als je ze in stukjes knipt.

Stengels in stukjes composteren sneller.

Ook zo snoeien

■ Klimop en andere krachtige klimmers kunnen ook schade veroorzaken en zijn beter te beheersen als je ze tegen een raamwerk leidt. Snoei ze weg van goten, deuren en ramen. Volwassen planten kun je vrij stevig snoeien, die herstellen later wel.

■ Nieuwe bomen kunnen last krijgen van windschade. Check dus of hun steunen goed bevestigd zijn en maak ze nu goed vast. Zet de steunpaal altijd aan de windzijde van de stam, zodat hij daar niet tegenaan schuurt.

Windgevoelige heesters

	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec
Bijknippen												
Snoeien												

VOLGENDE MAAND Frances laat zien hoe je appelbomen een wintersnoei geeft.

Nieuwe
serie!

Lizanne loopt mee

Tuinieren leer je stap voor stap: soms hier en daar struikelend over een wortel, maar altijd vooruit. Onder het motto 'je raakt nooit uitgeleerd' gaat redacteur Lizanne op pad voor inspirerende workshops. Ze loopt mee met gepassioneerde tuiniers en experts, en ontdekt planten, dieren en slimme technieken voor het nieuwe seizoen.

Met ferme klappen slaat Lizanne de deukels in de stam.

Lizanne loopt mee

Een eigen paddenstoelenparadijs

Er gaat niets boven de smaak van zelfgekweekte shiitakes, zegt Pip Gilmore van kwekerij Groene Takken. Redacteur **Lizanne Croonen** gaat bij haar in de leer en komt erachter dat het kweken van deze paddenstoelen toch nét wat ingewikkelder is dan een cake in de oven schuiven.

Paddenstoelen kweken kun je vergelijken met tomaten of appels kweken: bij de planten pluk je de vruchten en bij paddenstoelen de vruchtlichamen van schimmels. Ook bij schimmels moet je natuurlijk wel de ideale groeiomstandigheden creëren. Daar wilde ik wel eens meer over leren! Mijn eigen tuin als paddenstoelenparadijs, dat leek mij wel wat.

De herfst wordt vaak gezien als dé paddenstoelentijd, maar boomstammen enten kan al vroeg in het voorjaar. Dat brengt mij in De Tuinen van MergenMetz in Doorwerth, bij een workshop van Pip Gilmore, die 25 jaar in het vak zit (jubileum!). Ik ken Pip van de Ambachtelijke Plantenmarkt, waar ze haar geprepareerde boomstammen onder de treffende titel 'eetbaar hout' verkoopt en liefhebbers adviseert. Vandaag enten we met een groep van 12 enthousiastelingen eikenstammen met shiitakebroed, wat later hopelijk een heleboel smakelijke paddenstoelen oplevert.

Paddenstoelenhype

De meeste deelnemers hebben ervaring met paddenstoelen kweken, maar dan in koffiedrab of zaagsel. McDonalds-methoden, noemt Pip dat. Deelnemer Wim vertelt dat hij eerder stammen heeft geënt, maar dat mislukte. "Waarschijnlijk was het de verkeerde boomsoort?" Diana heeft een schaduwrijk bosje en vraagt zich af hoe ze de stammetjes het beste kan verzorgen, want eerder miste ze het momentum. "Er kwam een enorme zwam, maar te laat om te eten."

In een moestuin of voedselbos zijn zelfgekweekte paddenstoelen een delicatessen, naast noten, bessen en groenten. Pip zag de hype groeien: "Vijfentwintig jaar geleden was het nog pionieren. Ik kende het verschil tussen schimmels en paddenstoelen niet eens en werd mijn eigen cursist. Nu is er een hele generatie die meer wil eten uit de natuur. Sinds corona staat gezondheid hoog op de radar, en is paddenstoelen kweken helemaal salonfähig."

Niks mis met de eerder genoemde *grow kits* voor dummies, maar Pips hart gaat sneller kloppen van paddenstoelen kweken op hout. Ze gebruikt alleen stammen van bomen die – om allerlei bosbeheerredenen –

toch al gekapt worden, of die zijn omgevalen of gesnoeid. "Door ermee te kweken, lift je mee in het afvalproces. Ik vind het mooi om iets respectvols te doen met het hout en het een tweede leven te geven. Het wordt nog een paar jaar benut en verandert daarna vanzelf in compost."

Boren in duo's

In de zonnige tuin in Doorwerth worden de mouwen opgestroopt. We gaan stammen enten! Pip pakt de staalboor erbij en laat zien hoe je een stammetje voorbereidt op het tweede leven. De juiste schimmel (hier: shiitakebroed op deuvels) moet gecombineerd worden met het juiste substraat (hier: een eikenstam). Deze schimmel is een saprofyt, oftewel een 'afbreker', met een voorkeur voor bepaalde suikers in het hout.

Iedereen kiest een verse eikenstam van zo'n 50 cm. Pip benadrukt: gezond hout is essentieel, zieke bomen herbergen andere schimmels. Voorzichtig borstelen we mos en vuil weg. In duo's boren we 30–50 gaten in de stam, elkaar helpend met vasthouden en draaien. Ik focus op waar ik de boor zet: eerst rondom de uiteinden, 4 cm uit elkaar, daarna in een zigzagpatroon over de lengte, steeds 10 cm ertussen.

Mysterieus goedje

De deuvels met entstof liggen klaar in een bak. Nieuwsgierig gaan onze ogen langs dit mysterieuze goedje. Pip doet geen moeite om uit te leggen wat erin zit: het is een ingewikkeld, scheikundig recept waar ze een 'adresje' voor heeft. Wel legt ze uit dat het belangrijk is dat het niet besmet raakt met andere schimmels.

Met ferme klappen hamer ik de deuvels in de boorgaten. Nu kunnen een paar dingen gebeuren: "Gebruik je te weinig broed? Dan liggen andere schimmels op de loer," waarschuwt Pip. "Beter doe je dit in de koude maanden tot uiterlijk half april, dan zitten er minder schimmels in de lucht." En tik vooral niet te voorzichtig: de deuvel moet er volledig en heel in. Later zal Pip dit vakkundig controleren, want hoe minder wondjes, hoe beter het vocht in de stam blijft. Gelukkig slagen we uiteindelijk allemaal voor het ent-examen.

"Zo kan het niet misgaan," zegt ze lachend. "En anders ligt het aan de persoon, niet aan de schimmel." Ik begin lichtjes te zweten terwijl ik Pips instructiekaartje bestudeer. Thuis is het werk nog niet gedaan: de stam moet je over anderhalf jaar in koud water dompelen, moet schaduwrijk staan, niet te nat of droog, en vooral slakkenvrij.

"Ik vind het mooi om iets respectvols te doen met het hout en het een tweede leven te geven."

Hier doen we het voor: shiitakes die uit een eikenstam groeien.

Bij het gaten boren help je elkaar.

De stam mag niet beschadigen, wanneer je de deuvels met entstof erin slaat.

3 favoriete eetbare paddenstoelen van Pip

Blauwplaatstropharia ('Godzilla' Garden Giant)

Grote roodbruine paddenstoel met neutrale smaak. Groeit makkelijk op houtsnippers en geeft meerdere oogsten per seizoen. Floreert in de schaduw, maar doet het ook met lichte bedekking, bijvoorbeeld onder aardbeien of rabarber. Om slakkenvraat te voorkomen, teelt Groene Takken ze samen met Yuverta-groenstudenten in hangbakken.

Grijze oesterzwam

Milde, nootachtige smaak en zachte textuur. Groeit op loofhout zoals populier, wilg, berk of beuk. Zet de geënte stam op een schaduwrijke plek en verplaats hem niet, want de schimmel trekt de bodem in. Oogst in herfst en winter levert genoeg voor enkele maaltijden per jaar.

Wintershiitake

Bruin-witte paddenstoel met diepe, kruidige umamismaak en stevige structuur. Groeit het best op inlandse eikenstammen in de schaduw. Bloeitijd is van mei-november, tot 23 °C. De zomervariant bloeit tot 28 °C en blijft kleiner. Een stam levert ca. 5 jaar lang meerdere oogsten per jaar. Goed te drogen.

Eikenstammen nemen een dompelbad op de kwekerij van Pip.
Zelfe zwammenstam is wel een diva!

Leren van fouten

Paddenstoelen kweken is geen exacte wetenschap, zegt de expert. "Het is geen cake die je volgens een recept bakt. Het klimaat wisselt en je moet meevoelen. Het draait om je omgeving begrijpen."

Met een beetje geluk neemt het hongerige mycelium – het vertakte netwerk van schimmeldraden – het hout over. Pip heeft met de jaren geleerd wat daarvoor nodig is. "Vijftien jaar geleden stapelde ik een heleboel geënte stammen op elkaar. Alles werd groen! Ze stonden te dicht op elkaar, maar er was lucht nodig. Ik dacht als een mens: té efficiënt. Door fouten te maken, heb ik veel geleerd. Inmiddels ben ik meer als een schimmel gaan denken. Veel dingen weten wij helemaal niet, bijvoorbeeld waarom een paddenstoel goed matcht met een bepaalde boomsoort."

Stekelvarkens

Na de workshop bezoek ik Pip op haar kwekerij op Landgoed 't Maatje in Gaanderen. Terwijl regendruppels zachtjes door het bladerdek sijpelen, zie ik hier voor het eerst liggen wat je 'stekelvarkens' zou kunnen noemen. Bruine puntjes van baby-shiitakes piepen uit de boomstammen, hier en daar zelfs volgroeide exemplaren. Wat een feest!

Bij mij thuis (nog) geen fanfare. Na de workshop kocht ik een extra zomer-

Bruine puntjes baby-shiitakes laten zich zien op de stammen.

De eerste shiitake-oogst van Lizzanne.

Shiitake oogsten

Pip: "Shiitake begint als een klein knopje. Tijdens de ontwikkeling wordt het verschil tussen hoed en steel steeds duidelijker, maar de hoed zit vast aan de steel. Een paddenstoel is rijp als de hoed helemaal los is van de steel en de 'lamellen' eronder zichtbaar zijn. De hoed van een volwassen paddenstoel is altijd georiënteerd naar boven, als een beschermende parasol."

Pip laat haar paddenstoelen-schatkamer in Gaanderen zien.

"Door fouten te maken, heb ik veel geleerd. Inmiddels ben ik meer als een schimmel gaan denken."

SPECIAAL VOOR GARDENERS' WORLD-LEZERS

Volg de workshop *Van stam tot zwam* met € 5,- korting! *

Zo kweek je shiitakes: 10 tips

Wil je zelf shiitakes kweken op boomstammen, dan kun je een geënte eikenboomstam kopen en thuis verder kweken. Maar het is nog veel leuker om een workshop *Van stam tot zwam* bij Groene Takken te volgen en zelf een stam te enten. Je leert dan meer over hoe schimmels werken.

* Speciaal voor Gardeners' World-lezers geldt een korting van 5 euro (€ 70,- i.p.v.

€ 75,-) op een workshop op 11 april 2026 in De Tuinen van MergenMetz in Doorwerth.

Gebruik de code GWGT260411 (geldig t/m 31 januari 2026) via mergenmetz.nl. Op groenetakken.nl vind je meer workshops op diverse locaties.

- 1 Kies een schaduwrijk, beschut plekje in de tuin of op het balkon. Bijvoorbeeld onder een groenblijvende boom of struik, of onder schaduwdoek.
- 2 Gebruik een gezonde eikenstam, max. 3 maanden geleden gekapt of gesnoeid.
- 3 Houd de eerste 2 weken na het enten vorstvrij, om het mycelium te beschermen.
- 4 Zet de stam buiten, rechtop of als wigwam, in contact met de grond.
- 5 Zorg voor stabiliteit: niet te droog, niet te nat; sproei bij flinke droogte of hitte.
- 6 Geef de schimmel twee zomers (1,5 tot 2 jaar) om te groeien.
- 7 Dompel de droge stam in het groei-seizoen (vanaf half mei) 24 uur in koud water om de schimmel te activeren.
- 8 Bescherm tegen slakken.
- 9 Oogst 2 weken later; check dagelijks.
- 10 Laat de stam na de oogst 6 weken rusten en herhaal de cyclus van dompelen-oogsten-rusten tot begin november. In de winter mag hij buiten blijven.

shiitakestam voor een snelle oogst (op de geënte wintershiitake moet je even wachten). Geheel volgens de instructies dook hij 24 uur in een koud dompelbad. Lang gebeurde er niets – het was een gortdroge zomer en ik vergat nogal eens te sproeien.

In de nazomer sloeg het weer om en kreeg het mycelium de gewenste 'schok'. Eindelijk verscheen de eerste bruine knop, maar mijn vreugde sloeg om bij de slijmsporen eromheen: slakken hadden alles opgepeuzeld. Blijkbaar ruiken ze paddenstoelen van verre. Volgende keer na het dompelen toch maar tijdelijk in een koele schuur zetten of een antislakkenband eromheen? Tsjja, je blijft leren. Mijn shiitakesoep van zelfgekweekte paddenstoelen is nog toekomstmuziek, maar op de workshopdag kreeg ik alvast een smakelijk voorproefje!

Een paar weken later: toch nog een fanfare! Nadat ik de stam voor het oogsten op een zak aarde in de schuur heb gezet, vrij van slakken, werd ik binnen de kortste tijd getrakteerd op twee handen vol shiitakes!

De workshop werd afgesloten met een smakelijke shiitake-soep.

Deze maand stellen we aan je voor:

Cydonia oblonga (kweepeer)

Rauw heeft kweepeer een zure smaak, maar gekookt is het een heerlijke traktatie. Dit vergeten fruit kan een aanwinst zijn voor zowel je tuin als je keuken.

Cydonia oblonga, niet te verwarren met de Japanse sierkwee, is een blad-verliezende boom met sterk geurende, goudgele vruchten: kweeperen.

Tegenwoordig is hij wat op de achtergrond geraakt, waarschijnlijk doordat de vruchten van nature wrang en zuur zijn. Maar laat dat je niet afschrikken. De ondergewaardeerde kweepeer transformeert volledig als je hem kookt en komt dan pas goed tot zijn recht.

Pluk kweeperen als hun schil warm goudgeel is. Voor de beste smaak laat je ze zo lang mogelijk aan de boom zitten, vaak wel tot november. In de koelkast zijn ze een maand houdbaar, in de vriezer ongeveer een jaar en op een koele, donkere plek een week of zes. Je kunt een paar kweeperen op de fruitschaal leggen, zodat ze wekenlang hun heerlijke, zware geur verspreiden.

Zorg dat je kweeperen bij het bereiden zorgvuldig wast, schilt en in stukjes snijdt. Het dikke vruchtvlees kan taai zijn, dus doe rustig aan en wees voorzichtig met je mes. De gesneden stukken kunnen bruin worden door oxidatie. Dat voorkom je door ze in een

kom water met veel citroensap te leggen. Een heerlijk recept is huisgemaakte wijn en kweepeerpasta (of -kaas), ofwel *membrillo*.

Er zijn allerlei variëteiten verkrijgbaar om te kweken in Nederland en België. 'Vranja' is een populaire allrounder en 'Serbian Gold' is een heel productieve, ziekteresistente variëteit met kleinere vruchten die op appels lijken.

Kweepeer doet het goed in de meeste bodemsoorten en is een bescheiden groeiende boom, al heeft hij een wat rommelige groeiwijze. Als je de juiste wortelstok kiest, blijft hij op een hanteerbare hoogte van 4-5 meter.

De meeste kweeperen zijn zelfbestuivend en één boom levert dus al een behoorlijke oogst op. Ze zijn geschikt voor allerlei bodemsoorten, vooral vruchtbare, vochtvasthoudende grond. Afgezien van het fruit is de kweepeer ook een mooie boom, met grote, geurende, roze bloesem in mei en fluwelig, ovaal blad met warme kleuren in de herfst.

Deze maand begint het seizoen van bomen met kale wortels: geef de kweepeer een kans en zet eens iets anders in je tuin!

Waarom *Cydonia oblonga* kweken?

- Verandert van zuur in zoet als je hem kookt, perfect voor jam.
- Zelfbestuivend en ideaal voor warmere tuinen.
- Geurende bloesem in de lente, heldergekleurd blad in de herfst.

Bomen met kale wortels planten

Laat de wortels een paar uur voor het planten in een emmer water staan. Die zullen vrij droog zijn als de boom arriveert en knappen er enorm van op als ze weer vocht opnemen. Daardoor groeit de boom veel krachtiger.

Graaf een vierkant plantgat en knip de wortels bij. Verwijder wortels of takken die tijdens het vervoer geknakt zijn en snoei te lange wortels terug. Plant de boom zo, dat alle wortels bedekt zijn met aarde, maar de stam niet.

Geef de jonge boom een steun en geef royaal water, maar zorg dat de wortels bedekt blijven. Breng rond de voet een mulch van compost aan, met wat ruimte rond de stam.

ILLUSTRATIE: GETTY. FOTO'S: GETTY/PHOTOHOMEPAGE, JASON INGRAM

O.a te koop bij:

- Kwekerij Arborealis
arborealis.nl
- Ecoflora
ecoflora.be

Wat plant jij anders?

Stuur ons foto's van welke 'andere' plant jij kweekt. Het kan een zeldzame parel zijn of gewoon eentje die nieuw en anders is voor jou. Deel die op socials met de hashtag #plantanders of in de opmerkingen bij onze berichten over bijzondere planten. Je kunt ze ook sturen naar redactie@gardenersworldmagazine.nl o.v.v. 'Plant anders'.

**Doe
mee met
plant
anders!**

VOLGENDE MAAND Een geweldige heester om in december te planten.

De kunst van het composteren

Denk je erover een composthoop of -bak te beginnen? Dit is een prima moment om keuken- en tuinafval om te toveren in goud voor je bodem en het werkt ook in kleine tuinen.

Weetje

Bewaar afval

Steeds meer tuiniers maken zelf compost van tuin- en keukenafval. Het is een gratis, makkelijk en duurzaam alternatief voor kant-en-klare compost.

De tuin stort in de herfst langzaam in en geeft zich over aan de gure grillen van de winter. Overal om ons heen zien we het prachtige verval van planten die vergaan en terugkeren naar de bodem.

Ontbinding en compostering gebeurt voortdurend vanzelf, vooral in deze tijd van het jaar, als de vorst een handje helpt. In dit seizoen wordt de bodemgezondheid van nature versterkt door de toevoeging van organisch materiaal, zodat onze planten in het voorjaar klaar zijn om weer uitbundig tot leven te komen. Gebruikmaken van dit proces in je tuin is een simpele en leuke manier om nog beter te tuinieren.

Composteren is niet moeilijk, maar er zijn wel een paar zaken waar je rekening mee moet houden. Denk niet dat het een kwestie is van dode planten in een bak doen en afwachten. De kans is dan vrij groot dat, na maandenlang ijverig afval in je compostbak stoppen, de bodem er na een jaar nog vrijwel hetzelfde uitziet als in het begin –

er zal geen handje compost te bespeuren zijn. Bovenop is het keukenafval veranderd in een slijmerige brij, en de stank uit de bak zal enorm zijn. Kortom, niet echt een leuke ervaring. Door je een beetje te verdiepen in hoe je compost moet maken, maak je binnen de kortste keren je eigen tuingoud. Het mooiste is dat je door materialen uit je tuin te gebruiken, de voedingsstoffen recyclet die je planten het meest nodig hebben, en een mix maakt die is toegesneden op jouw tuin.

De lagen ontleed

Composteren kan pure magie lijken, maar is in werkelijkheid te danken aan miljarden kleine organismen. Goede compost bevat een rijk en gevarieerd geheel van nuttige bacteriën en schimmels die plantengroei ondersteunen. Als je deze organismen toevoegt aan je tuin, helpen ze het bodemleven te versterken. Dat zorgt voor een gezondere bodem met een betere structuur.

FOTO: PAULA FERNLEY, ILLUSTRATIES: LYNN HATZIUS

Het belangrijkste bij composteren is dat je een goede balans moet hebben tussen de materialen die alle organismen in je compostbak voeden. Door veel verschillende ingrediënten te gebruiken, stimuleer je meer uiteenlopende microben.

De materialen voor het composteren worden meestal ingedeeld in twee categorieën: groen en bruin. Groen materiaal is alles wat groen is als je het op de composthoop gooit, bijvoorbeeld grasmaaisel en verse bladeren. Koffiedik en keukenafval wordt ook als groen

beschouwd. Voeg geen vlees of andere dierlijke producten, inclusief ontlasting van dieren, toe aan je composthoop: dat kan gezondheidsrisico's opleveren en ongedierte aantrekken. Groen materiaal is van nature stikstofrijk, en bacteriën die warmte genereren en het composteerproces versnellen zijn er dol op. Ze worden geholpen door detrivoren: grotere organismen die dood plantenmateriaal eten. Dat zijn bijvoorbeeld slakken, pissebedden, duizendpoten, kevers en wormen.

Weetje

Geld besparen

In sommige gemeenten kun je een gratis of gesubsidieerde compostbak krijgen om je op gang te helpen en op termijn afval en geld te besparen.

Manieren om te composteren

Hou bij het kiezen van een compostsysteem rekening met de hoeveelheid ruimte, je manier van tuinieren en hoe snel de compost klaar moet zijn. Beproefde oplossingen zijn:

Systeem met meerdere bakken

In dit systeem kun je je compost makkelijk keren en je kunt het aantal bakken zo nodig uitbreiden.

Easymix tuimelcomposters

Deze maken composteren eenvoudig, maar kunnen de compost te veel verstoren, waardoor het proces langzamer gaat.

Geul

Een geul in de grond werkt goed voor keukenafval, maar verstoort de bodem aanzienlijk, wat invloed heeft op bodemgezondheid en -structuur.

Afgesloten compostbak

Makkelijk te installeren en houdt de compost afgesloten, waardoor je minder kans hebt op geurtjes en ongedierte.

Hotbins

Deze warme composteers maken veel sneller compost en zijn perfect voor kleine ruimtes.

Bokashi-emmers

Kleine emmers voor keukenafval. Ze produceren een natuurlijke vloeibare mest, dat je voor je (kamer)planten gebruikt. Het gefermenteerde afval verwerk je in de tuin, waar het verder fermenteert.

Snoeisel laten liggen

Dit is een makkelijke en snelle methode. Je snoeit planten en laat het snoeisel gewoon liggen. Nadeel is wel dat het een habitat voor ongedierte kan worden, dus doe dit niet in de buurt van vorstgevoelige planten of zaailingen.

Bruin materiaal omvat bruine blaadjes of dode, uitgedroogde planten, houtsnippers, twijgjes, stro, hooi, ongekleurd karton of ongebleekt versnipperd papier. Het houtachtige materiaal in onze composthoop is moeilijker af te breken. Daarvoor zijn schimmels nodig en het duurt langer om grotere stukken te composteren dan kleinere. Deze materialen bevatten minder voedingsstoffen, maar houden je compost stabiel, licht en luchtig en zorgen voor die zachte, kruimelige textuur.

Tegenover 25-50 procent groen materiaal heb je 75-50 bruin materiaal nodig. Als je de ingrediënten toevoegt in lagen van zo'n 15 cm, is de verhouding goed en worden de materialen goed gemengd.

Compostbak kiezen

Kies voordat je begint met composteren een compostbak die werkt voor jou en de ruimte die je hebt. Kijk eerst hoe groot je tuin is en waar je je compostbak of -hoop wilt neerzetten. Als je maar een kleine tuin hebt, heb je geen enorme bak of hoop nodig. Kies er het liefst eentje die je in een jaar kunt vullen. Dat is omdat een volle compostbak, met een flinke diepte, een kleiner oppervlak heeft waaruit warmte kan ontsnappen. Als de warmte in

Weetje

Red de planeet

Door zelf te composteren voorkom je dat minstens de helft van je etensresten op de vuilnisbelt belandt. Zo help je methaanuitstoot en het effect daarvan op de klimaatverandering te verminderen.

je compostbak blijft, is er meer microbiële activiteit en gaat het composteren sneller.

Als je meer ruimte hebt, overweeg dan twee compostbakken of -hoppen te nemen. Het voordeel daarvan is dat je je compost makkelijk kunt beluchten door de inhoud van de ene bak over te hevelen naar de andere.

Als je een investering wilt doen, denk dan aan een warme composteerder, zoals een *hotbin*. Deze geïsoleerde compostbakken helpen een hogere temperatuur te behouden, waardoor de materialen sneller afbreken. Warm composteren kan al in drie maanden heerlijke, bruikbare compost opleveren en is over het algemeen gebruiksvriendelijker voor beginners.

Je compost onderhouden

Composteren gaat vanzelf, mits de omstandigheden binnen in de hoop goed zijn. Een goede mix van groen en bruin materiaal is essentieel, maar de organismen in je compost hebben ook water en zuurstof nodig.

Je compost moet zo vochtig zijn als een net uitgeknepen spons, maar niet zo nat dat de organismen verdrinken. Dit betekent dat je je compost regelmatig water moet

geven als de bak afgesloten is, of dat je die moet bedekken om hem te beschermen tegen regen.

Het kan handig zijn om een compost-thermometer te kopen. Die is niet duur en helpt je in de gaten te houden wat er in je composthoop gebeurt, zonder dat je die hoeft te verstoren. Na een tijdje kan het verteerproces vertragen en de temperatuur dalen.

Meestal betekent dit dat je de compost moet beluchten. Dat doe je door de compost te keren, gewoonlijk van de ene bak naar de andere, of door de ingrediënten gewoon goed door elkaar te mengen. Dit activeert de microbiële activiteit.

Belucht maar een of twee keer per jaar, zodat je het microbiële leven in je bak niet onnodig verstoort. In de late herfst en de winter is je warme composthoop een waardevol toevluchtsoord voor overwinterende dieren zoals bijen, hazelwormen en egels. Keer je composthoop dus alleen buiten het overwinteringsseizoen.

Als je deze simpele kunst onder de knie krijgt, verminder je afval in je tuin, worden je planten gezonder en wordt het einde van het groeiseizoen leuker. Er is niets zo fantastisch als je handen in je eigen kruimelige, zachte compost steken – behalve zien wat een prachtige planten erin kunnen groeien.

De perfecte compost

Composteren leer je met vallen en opstaan, maar als je compost niet de juiste structuur heeft of ongedierte aantrekt, komt dat misschien door één van onderstaande oorzaken.

Je compost is te droog

Als je een volledig afgesloten composthoop met deksel hebt, kan het nodig zijn hem af en toe water te geven om hem vochtig te houden. Check eerst of de bodem niet drassig is. In dat geval moet je de hoop keren.

Je compost is te nat

Als je compost te nat is, vangt hij misschien regenwater op. Bedek je compost dan met een deksel of zeildoek om de regen tegen te houden.

Je compost is slijmerig

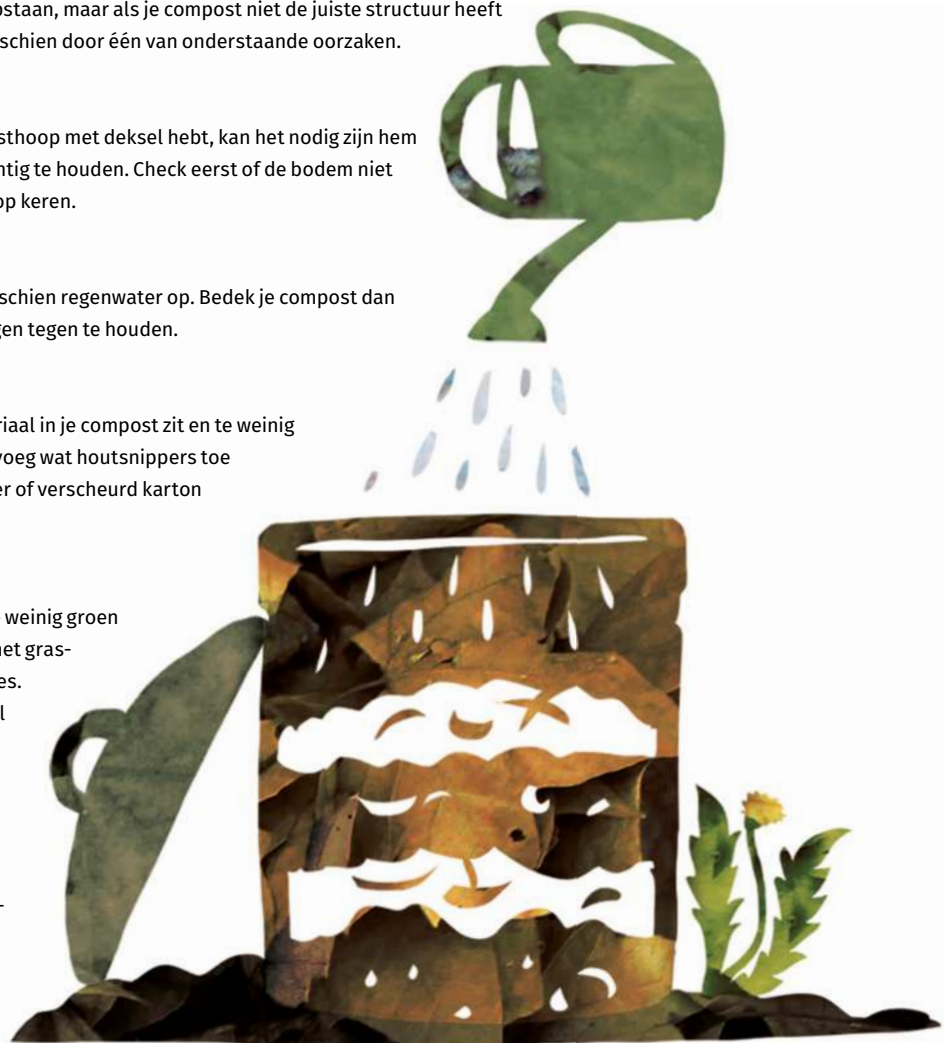
Dit gebeurt als er te veel groen materiaal in je compost zit en te weinig bruin materiaal. Keer je compost en voeg wat houtsnippers toe voor de stabiliteit. Versnipperd papier of verscheurd karton werkt ook.

Je compost verteert niet

Dat komt waarschijnlijk doordat er te weinig groen materiaal in zit. Vul je compost aan met grasmaaisel, keukenafval of verse blaadjes. Misschien moet je je bruine materiaal ergens anders bewaren tot je meer groen kunt toevoegen.

Je compostbak trekt ongedierte aan

Zet je compostbak altijd zo ver mogelijk van je huis vandaan. Als je geen ongedierte wilt, gooi dan geen keukenafval op je composthoop of investeer in een dichte bak.

Vraag het Anne

Heb jij prangende tuinvragen voor Anne? Stel ze via redactie@gardenersworldmagazine.nl o.v.v. *Vraag het Anne*. Het is heel fijn als je ook een foto mee kunt sturen.

In de juiste omstandigheden kunnen er in het najaar vruchten verschijnen aan de stermagnolia.

V Hoi Anne, ik heb een vraag over mijn *Magnolia stellata*, die op dit moment dikke knoppen heeft. Er lijken een soort van bessen in te zitten. Geen idee wat dit zijn, weet jij het misschien?

ALVAST BEDANKT, GROET INEKE

A Ha Ineke, wat leuk! Dit gebeurt niet zo snel bij de stermagnolia. Schijnbaar zijn de omstandigheden zo goed geweest dit jaar, dat ze vrucht hebben kunnen zetten. Die verschijnen in de herfst, en vogels en eekhoorns lusten die graag. Ik heb hier wel eens over gehoord, maar heb het zelf nooit gezien. Sterker nog, de stermagnolia wordt vaak verkocht als struik/boom die geen vrucht zet, wat mensen die graag onderhoudsarm en 'besjesvrij' tuinieren schijnbaar een pre vinden. Het kan hoe dan ook geen kwaad, dus geniet van de leuke extra die jouw magnolia je biedt!

LIEFS, ANNE

“De stermagnolia wordt vaak verkocht als struik die geen vrucht zet, voor mensen die graag onderhoudsarm tuinieren.”

De Toscaanse jasmijn (*Trachelospermum jasminoides*) is een heerlijk geurende klimplant.

V Beste Anne, ik zoek naar een plant die lekker groen is in de winter. Het liefst een klimmer. Ik heb een nieuwbouwtuin en de inijk vanaf alle kanten in de tuin valt me best wel tegen. Al die pieperige jonge boompjes van iedereen zetten nog geen zoden aan de dijk. Ik vind klimop alleen een beetje saai. Het is voor een zonnig plekje. Tips?

LIEFS, SANNE

A Ha Sanne, ik zou gaan voor een Toscaanse jasmijn. Die ruiken geweldig lekker wanneer ze bloeien in de zomer. Mocht je de inijk echt niet meer aankunnen, dan is het misschien de moeite er flink wat budget tegenaan te smijten en te gaan voor kant-en-klare schermen van Toscaanse jasmijn. Als het je nog meevalt, kan je gaan voor losse planten die je door een trellisscherm leidt. Dit duurt wat langer voor het dicht is, maar scheelt wel weer geld, wat na een verhuizing fijn kan zijn.

SUCCES! ANNE

Wanneer *Lathyrus*-zaailingen hard groeien, kun je ze toppen.

V Hoi hoi Anne! Vergeef me, maar dit is niet helemaal een echte tuinvraag. Maar ik stel hem lekker toch! Wie weet wil je hem toch beantwoorden. Fijne tuinkleding voor vrouwen, en dan zonder truttige bloemetjesprint: waar koop jij die toch? Ik kan het nooit vinden. Help!

LIEFS, BABETTE

A Ha Babette, ik vind hem nog tellen als tuinvraag, hoor! Je moet toch goed kunnen werken en bewegen in de tuin en kleding is daar belangrijk bij. Ik merk zelf dat de werkkleding die bedoeld is voor vrouwen maar al te vaak is gemaakt om een vrouwelijk

postuur er goed uit te laten zien, in plaats van om er goed in te kunnen werken. Ontzettend suf is dat. Het eerste wat ik altijd doe bij het passen van kleding is mijn armen ferm naar voren steken, om te zien of ik bij de schouders genoeg ruimte heb. Ik hups ook wat op en neer om te zien of ik erin kan hurken. Ik koop veel tweedehands, maar ik kocht laatst een werkbodyswarmer die ik iedereen kan aanbevelen, omdat je er meerdere snoeischaar, bolletjes touw en zelfs een handzaagje in rondsjuwt, zonder dat er iets in de weg zit. Ook hun werkjasjes hebben veel zakken en ruimte bij de schouders. Het merk is *Mad About Land*. Ook sprak ik in Engeland met de mensen achter *Genus Gardenwear*. Ook die kan ik aanbevelen. Vooral hun broeken waar kniebeschermers in kunnen, zijn perfect voor in het bollenpootseizoen. Succes en veel plezier met winkelen!

LIEFS, ANNE

V Ha Anne, ik heb vast *Lathyrus* gezaaid om in het voorjaar een voorsprong te hebben, en nu lees ik zoveel verschillende adviezen dat ik niet meer weet wat ik moet doen, dus ik dacht ik vraag het Anne, dan ben ik eruit, haha! Moet ik ze nu koppelen of niet? En ze staan in een onverwarmde kas. Is dat een goede plek voor ze? LIEFS! MARIA

A Ha Maria, er zijn inderdaad wel honderd adviezen over deze plant, van het voorweken van zaden – wat ik zelf nooit doe, omdat het er vooral voor zorgt dat zaden gaan schimmelen – tot toppen zodra ze een beetje lengte krijgen. Ik zou *Lathyrus* die je in de herfst zaait lekker niet toppen. Die vertakken uit zichzelf zodat je alsnog veel bloemen hebt. Ik heb zelfs een keer gesproken met de *Lathyrus*-vereniging en zij raden toppen überhaupt af, of je nu in het voorjaar of najaar zaait. Wat blijkt: wanneer een *Lathyrus* de kans krijgt te 'liggen' (dus niet strak opbinden) vertakt de plant vanzelf. Mocht je daarentegen zaailingen hebben die zo hard groeien dat je er geen plek voor hebt, dan zit er geen kwaad in om ze te toppen. De onverwarmde kas is die je noemt is ideaal voor jouw zaailingen. Geniet van deze heerlijke bloemen!

LIEVE GROET, ANNE

FOTO'S: JASON INGRAM, SARAH CUTTLE

V Hoi Anne, ik wil heel graag meer (lei)fruitbomen in mijn moestuin. Op vakantie in Engeland heb ik deze zomer veel inspiratie opgedaan, maar hoe pak ik dit thuis aan? Ik speel met het idee van step-over langs het hoofdpad, bogen over paden en een hek/scherm op een lege reep gras. Heb je tips voor adresjes, voor zowel originele leibomen als voor die mooie hekwerken die ze in Engeland gebruiken? En is het makkelijk om een jonge fruitboom eventueel zelf te leiden? Waar moet ik dan op letten? Alvast bedankt!

LIEVE GROET, LINDSEY

A Ha Lindsey, wat super dat je net nu deze vraag stelt! Ik heb zeker een tip voor je, zoals je ook vanaf pagina 60 kan lezen. Bij StadsBomerij vind je alles om helemaal los te gaan met 'levend kantwerk' zoals leifruit ook wel genoemd wordt. De kweker, Johan, helpt je graag, weet ik uit ervaring. Step-overs langs het hoofdpad klinkt geweldig. Ik gebruik ze zelf als afrastering van een moestuinbed in de voortuin en dat staat heel gezellig,

en levert ook nog oogst op. Johan verkoopt ook jonge zaailingen en handleidingen om mooie lei-vormen te maken. Zo maak je ze stap voor stap zelf, mocht je dat liever willen. Dat vergt natuurlijk wel meer geduld. De mooie leiboompjes die je bij kwekers ziet zijn vaak al zo'n zeven jaar oud.

Mooi hekwerk in Nederland kan je tweedehands zoeken. Er zijn veel bedrijven die tweedehands bouwmaterialen

verkopen. Wel moet je dan het geluk hebben aan genoeg meters te komen voor jouw plan. Vaak zijn er steeds enkele meters van een bepaald soort hekwerk beschikbaar, maar wie weet heb je geluk! Ook kan je zelf aan de slag met het vlechten van wilgen, of je laat een gietijzeren hekwerk maken. Dat kost een flinke duit maar het staat de komende vijftig jaar stevig. Veel plezier met dit heerlijke project!

LIEVE GROET, ANNE

Een hek van wilgentenen geeft een fijne, natuurlijke uitstraling.

V Hallo Anne, ik heb een enorme hoeveelheid tulpen gekregen, als cadeau voor mijn verjaardag. Ik ben er superblij mee, maar ga binnenkort op vakantie en heb pas eind november en in december tijd om ze te poten. Ben ik dan nu te laat en kan ik ze beter weggeven? Want ik zit niet lekker in mijn strandstoel als ik weet dat er bollen allang in de grond hadden moeten zitten. Dat voelt niet goed!

LIEFS, MAAIKE

A Ha Maaike, nou, dan heb ik goed nieuws. November en december zijn juist de beste maanden om tulpen te poten. Wanneer je ze eerder poot, hebben ze meer kans op ziektes zoals tulpenvuur. Neem dus lekker de tijd, kom bij op vakantie en ga dan lekker aan het poten. Bewaar de bollen in de tussentijd koel en droog.

LIEFS, ANNE

November en december zijn de beste maanden om tulpenbollen te planten.

Thunbergia alata is een dankbare, zomerbloeiende klimplant.

V Hallo Anne, mijn moestuin zit ieder voorjaar vol onkruid en ik zoek naar methoden om dat te voorkomen. Ik ben niet zo goed ter been. Zijn er trucs om wat onkruid te verminderen, die ik nu kan doen? Liefs, Maarten

A Hallo Maarten, wat ik zelf dit na-jaar doe, is delen van mijn moestuin bedekken met gerecycled karton. Een dikke laag hiervan, waar ik compost op aanbreng, zorgt ervoor dat er bijna geen onkruid groeit in het voorjaar. Zelf maak ik die laag compost af met nog een dikkere laag schapenwol. Zo groeit er zeker niets doorheen. Er zijn best wat boeren die wel van hun wol af willen, omdat er verder te weinig vraag naar is. Sterker nog, het wordt vaak verbrand. Rondvragen loont! Zet 'm op!

LIEFS, ANNE

Dek je moestuin(bak) af met karton en schep daar een laag compost overheen om onkruid te weren.

V Hallo Anne, ik heb het idee dat er heel veel mooie klimmers zijn met koele tinten. Roze, wit, paars, ga zo maar door. Maar ik wil zo graag iets met veel warmte. Ik kom net terug van een rondreis door Zuid-Amerika en ik mis kleur! En ik hou niet van pasteltinten. Heb jij tips?

GROTE GROETEN, CÉCILE

A Ha Cécile, wat een leuke vraag! Ik moet meteen aan een aantal mooie klimmers denken. Twee daarvan zijn (in ons klimaat) eenjarig: Spaanse vlag (*Ipomoea lobata*) en Suzanne-met-de-mooie-ogen (*Thunbergia alata*). Die eerste heeft geweldig vlammeende tinten in geel tot rood en alles ertussenin. Die tweede was vroeger alleen in knal-oranje beschikbaar, maar zijn er nu in prachtige

terracotta- en zalmkleuren. Mocht je liever gaan voor een vaste plant, dan vind ik de trompetbloem (*Campsis radicans*) echt een aanrader. Die geven een heerlijke vakantie *vibe*, en dat is logisch, want oorspronkelijk komt deze knapperd uit de warmere delen van Noord-Amerika. Ik denk dat je met deze prachtige planten een geweldige sfeer kan gaan creëren.

LIEFS! ANNE

Inspiratie

Mis je kleur in de tuin? Is je tuin net niet die beschutte plek die je voor ogen had? Elke maand lees je hier alles over slimme tuinontwerpen, mooie bloeiers en tips om van je tuin een paradijs te maken.

60

68

74

79

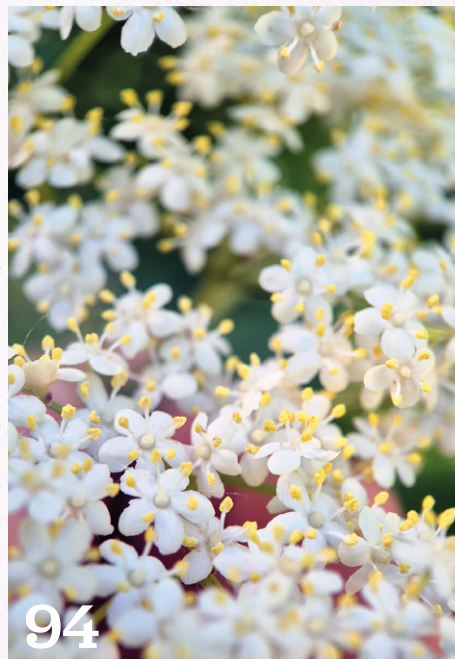
84

93

Deze maand

- 60 Van stadsfruit tot woudreus**
Voor iedere tuin is er een boom, en dit is dé tijd om er een te planten.
- 68 Planten voor lastige plekken**
Zelfs op de meest uitdagende plekken kunnen planten gedijen.
- 74 Novemberbloeiers**
Geef je herfsttuin kleur met planten die (nog) mooi bloeien in november.
- 79 Moeiteloos oogsten**
Hou de moestuin in de komende winter aan de gang.
- 84 Van stek tot statement**
Het plezier van kamerplanten.
- 88 Nagenieten van de plantenmarkt**
Een terugblik op de editie van 2025.
- 93 Inheemse held**
Tongvaren (*Asplenium scolopendrium*) stelt zichzelf voor.
- 94 Inheemse bomen**
Inheemse bomen brengen je tuin tot leven, zegt Govert.

94

Van stadsfruit tot woudreus

Voor iedere tuin is er een boom

De herfst is hét moment om aan de slag te gaan met het planten van bomen. De wortels slaan in deze omstandigheden perfect aan. Met ons bomendossier kan jij deze maand aan de slag!

Anne Wieggers spreekt met duurzame kwekers en tipt favoriete bomen voor elke plek.

Veel mensen vinden het maar griezelig: een boom planten. Het is zoveel minder spannend om wat eenjarigen te zaaien of vaste planten toe te voegen. Je weet immers dat je die na een seizoen kwijt bent, of dat je ze in het najaar kan opgraven en weggeven als je er toch niet blij mee bent. Dat gaat niet zo makkelijk met een diep wortelende, zware boom, maar juist dat is in mijn ogen juist wat bomen zo geweldig maakt. Ze hebben iets eeuwig. Zelfs een spiksplinternieuwe woning met pas opgeleverd tuintje geef je sfeer en leeftijd met bomen.

Er zijn eindeloos veel soorten om uit te kiezen: van step-over appelbomen die maar een halve meter hoog worden, tot sequoia's, oftewel woudreuzen die tientallen meters de lucht in kunnen torenen. Bomen kunnen complete ecosystemen op zichzelf worden, zodat ze de biodiversiteit als geen ander ten goede komen. Tel daar de frisse lucht, eventuele oogst en een lekkere plek in de schaduw bovenop, en wie weet ga je deze herfst wel aan de slag met planten!

Staar je niet blind op de hoogte

In een kleine tuin is het vaak belangrijker te kijken naar hoe breed een boom uitwaaiert. Zo worden voor kleine tuinen vaak bomen aangeraden die relatief laag blijven, maar wel een flink stuk van je tuin zullen vullen met hun meerstammige groeiwijze. Terwijl er ook bomen zijn die heel hoog worden, maar relatief 'slank' blijven, zoals een lijsterbes. In een kleine achtertuin kan het zomaar zijn dat die minder ruimte in beslag neemt.

Dwerfginge (*Tilia kiusiana*).

“Bomen en struiken gaan het liefst in de herfst de grond in. Zo slaan ze het allerbeste aan.”

Als een kindertekening

De meeste bomen die we tegenkomen in de openbare ruimte, zien eruit zoals een kind ze zou tekenen. Een lange stam zonder zijvertakkingen en een bossige kruin bovenin. Dit is eigenlijk niet hoe de meeste (loof-) bomen groeien. Die willen juist graag vertakken, maar ja, dat is niet handig wanneer er onderdoor gewandeld en gereden moet worden. Vandaar dat er wordt 'opgekroond'. Dit is een snoeimethode waardoor de stam de kenmerkende 'kindertekening-stok' wordt. Alle zijvertakkingen worden verwijderd tot waar de boom zijn kruin mag hebben en kan uitwaaiëren.

Natuurlijk is het misschien wel mooier om bomen tot hun natuurlijke vorm te laten groeien, maar zo zouden we er wel veel minder kwijt kunnen in onze sterk bebouwde omgeving. Weet dus dat wat voor boom je ook kiest, je de vorm meestal kan aanpassen aan de ruimte waar hij geplant wordt.

Favoriete bomen van Anne

Dwerfginge (*Tilia kiusiana*)

Dit ene boompje doet je hele tuin geuren als een historische linde-laan met wel tien bomen. En dat terwijl hij heel klein blijft. Ik heb in mijn tuin net zo lang op en neer gesjouwd met dit boompje tot de kruin precies mijn achterbuurman blokte. Daar eenmaal aangekomen, ging hij de grond in, waar deze nu al jaren mijn tuin vult met het heerlijke lindeparfum en gezoem van bijen.

Krentenboom

(*Amelanchier lamarckii*)

De besjes van deze prachtige boom zijn de lekkerste die ik ken. Er zit geen enkel zuurtje in, wat uniek is voor bessen. Ze zijn heerlijk zoet en heel gezond. Door de grote hoeveelheid pectine in de bessen, maak je er makkelijk een (vegan) jam van. We hebben een groot en oud exemplaar staan in onze voortuin, die we liefkozend 'onze oude krent' noemen. Deze boom is ook nog eens prachtig in elk seizoen. Van lieflijke bloesem tot vlammeende herfstkleuren, en dus die heerlijke bessen. De wilde vorm verliest wel snel haar blad in de herfst. Nieuwere cultivars, zoals *Amelanchier canadensis* 'October Flame', behouden hun blad langer en krijgt vlammeende najaarskleuren.

Step-over appelboom

Fruit kweken in de allerkleinste ruimte, dat kan met deze step-over boompjes. Ik gebruik ze aan de randen van een verhoogd bed, waar ze mijn groente en bloemen mooi afbakenen als een fruitig hekje. Dit levert niet alleen oogst, maar ook echt een leuk beeld op.

Papieresdoorn (*Acer griseum*).

Levend kantwerk

In oude ommuurde tuinen zie je ze vaak: kunstig geleide fruitbomen. Er zijn door de eeuwen heen prachtige vormen ontstaan. Dit wordt ook wel 'espalierteelt' genoemd en het eindresultaat 'levend kantwerk'. Van u-vormen tot talloze waaiers, cirkelvormen en ga zo maar door, bijna alles is te maken. Door de warmte van de muren was het mogelijk om allerlei soorten fruit te kweken.

Een groot voordeel van leifruit, vooral in kleine tuinen, is dat ze vrijwel geen ruimte in beslag nemen. Ze staan strak tegen een muur, schuur of gevel gesnoeid en leveren niet alleen een prachtige sfeer, maar ook nog oogst op. Met tuinen die steeds kleiner worden in Nederland en België, is dit de (historische) manier om fruit te kweken in de toekomst.

Kwekerij StadsBomerij in Almere is de perfecte plek om je slag te slaan, mocht dit je wat lijken. Kweker Johan Smits kweekt biologisch en samen met de natuur. Johan vertelt: "Het resultaat van reguliere teelt van bomen is vaak een te snel opgekweekte boom die vatbaarder is voor ziektes. De bodem van zo'n kwekerij is bovendien zwaar belast door deze manier van kweken. Ik gebruik geen kunstmest of bestrijdingsmiddelen. Mijn bomen kunnen rustig opgroeien. Hierdoor is de weerstand tegen negatieve invloeden van buiten vaak beter. Werken met de natuur mee zorgt voor veel biodiversiteit en ik verzorg mijn bodem alsof het mijn kindje is."

Wist je dat ...
bomen geluid absorberen?
Ze dempen het
omgevingsgeluid en dat
kan heel prettig en stress-
verlagend zijn.

Een prachtig voorbeeld van een levend kantwerk.

"Een groot voordeel van leifruit is dat het vrijwel geen ruimte in beslag neemt."

Een step-over appelboom in een historische moestuin.

Voor iedere plek

In de Achterhoek vind je Boomkwekerij Albert Leemreize, een ware snoepwinkel voor tuiniers. Hier komt zelfs iemand met diep donkergroene vingers nog soorten tegen die zij of hij niet kent. Voor iedere plek, groot of klein, heeft Albert Leemreize wel een niet alledaagse soort die het er goed zal doen. "De grootte van een boom kan je als kweker niet altijd tot op de centimeter voorspellen voor mensen. Het ligt er namelijk echt aan waar je hem plant. Komt een boom op de zandige Veluwe terecht of in de rijke grond van de Betuwe? Het maakt een groot verschil in de groei", vertelt Albert.

Over de beste planttijd is de boomkweker duidelijk. "Ik ben met een reden dicht in de zomer. Ik kweek met veel liefde bomen op. Die wil ik niet verkopen aan mensen die ze aan het begin van de zomer aanplanten, om vervolgens op vakantie te gaan en ze per ongeluk laten verpieteren. Bomen en struiken gaan het liefst in de herfst de grond in. Zo slaan ze het allerbeste aan."

TIPS van kweker Albert

Albert Leemreize laat de papieresdoorn zien.

“Wat voor boom je ook kiest, je kunt de vorm meestal aanpassen aan de ruimte waar hij wordt geplant.”

Bomen voor: de lentetuin

Anna Paulownaboom (*Paulownia tomentosa*)

Het is een spektakel om te zien wanneer hij bloeit in april-mei. De grote, paarse, opstaande bloem pluimen van wel dertig centimeter verspreiden ook nog een heerlijk geur. Aangezien de bloemen verschijnen net voor de komst van het blad, vergelijkbaar met de magnolia, is de bloei nog opvallender. *Paulownia tomentosa* 'Hulsdonk' is een mooie selectie.

Magnolia

Een magnolia is voor veel mensen echt het teken dat de lente begonnen is. Het is jammer dat de bloei zo kort duurt, vooral als het dan flink waait en regent. Daarom zou ik gaan voor magnolia 'Rosemarie', met een iets latere bloei en een mooie stevige compacte bloei, die langer duurt.

Sierkers (*Prunus*)

De sierkers is met reden een klassieker in de lentetuin. *Prunus* 'Kursar' is een van de eerste bloeiers, met prachtige donkerroze bloemen. Deze boom bloeit al op vroege leeftijd, wat hem remt in groei. Dit zie je vaker bij bomen. Het is een kwestie van volwassen worden, waarna ze minder de lucht in gaan. Je hoeft er dus geen grote tuin voor te hebben.

Bomen voor:

de wintertuin

Papieresdoorn (*Acer griseum*)

De papieresdoorn heeft een hele mooie bast. Ze zijn er ook meerstammig. Ze worden niet zo hoog en de afbladderende stam is geweldig om te zien. Het zijn bomen met weinig onderhoud. Wel zit er veel variatie in de bomen omdat het zaailingen zijn. Bij deze soort zou ik dus echt aanraden even te komen kijken op de kwekerij.

Meloenboompje (*Chimonanthus praecox*)

Het meloenboompje is eigenlijk een struik, maar kan tot drie meter hoog worden. Heel vroeg – al in februari – bloeit dit 'boompje'. De bloemen ruiken ontzettend lekker. De geelwitte bloemen hangen een beetje naar beneden en hebben een rode binnenkant. Op de kwekerij vragen mensen in de winter steevast: “Wat ruikt er hier zo lekker?”

Acer davidii 'Viper'.

Toverhazelaar (*Hamamelis*)

De toverhazelaar is een klein boompje of flinke struik. Met een lekker geurende bloei die vaak al in januari en februari valt, is dit echt een goede toevoeging van de wintertuin. Er zijn veel verschillende soorten. Ook hier zou ik adviseren in de winter zelf te komen kijken en ruiken. Zo kies je de juiste soort voor jou.

Slangenhuidesdoorn (*Acer davidii* 'Viper')

Deze esdoorn is fascinerend omwille van de stam met witte en groene strepen. Hij heeft ook nog hele mooie herfstkleuren. Afhankelijk van de kweekwijze is het een boom of flinke struik.

Magnolia 'Rosemarie'.

Bomen voor:

de zomertuin

Lindeboom (*Tilia heterofolia* 'Prestige')

Tilia heterofolia 'Prestige' heeft erg mooi groot, ei-vormig blad met donkergroene bladeren met een wit-viltige onderkant. Van nature is dit een grote bosboom uit Noord-Amerika die erg lijkt op de *Tilia americana*. De cultivar 'Prestige' is een soort-zuivere kloon. De smal opgaande kroon bereikt zo'n 12-15 meter en wordt tot 6 meter breed. De bloei is zeer rijk en geurend.

Slangenhuidesdoorn (*Acer davidii* 'Viper')

Acer davidii 'Viper' heeft een bijzondere stam. Deze krijgt witgroene strepen. Het blad heeft een mooie bronzen kleur en verkleurt prachtig in de herfst. Afhankelijk van de kweekwijze wordt het een kleine boom of meerstammige struik.

Perzische slaapboom (*Albizia julibrissin*)

Een prachtige zomerbloei! Met name de 'Rouge de Tuiliere' heeft een uitbundige bloei, die wat meer tegen rood aan zit dan roze. Je komt deze boom veel tegen in Frankrijk, maar ook hier is hij – zeker de laatste jaren – voldoende winterhard. Het is een mooie, sterke en gezonde groeier, maar toch is het goed ze een beetje beschut te zetten. Ze zijn dus ideaal voor in de stadstuin. Mijn tip is om ze niet teveel te bemesten. Geef je ze gewoon een beetje schrale zandgrond, dan groeien ze niet te hard en krijg je veel bloei.

Perzische slaapboom (*Albizia julibrissin*).

Parrotia persica 'Cherry Tips'.

Malus 'White Angel'.

TIP van Albert

"Heb je een landgoed? Dan zou ik er altijd een paar eiken en lindes in zetten. Die horen toch een beetje in ons land en maken een parklandschap helemaal af."

Sierappel (*Malus* 'Red sentinel')

Amerikaanse sierappels zijn prachtig in de kleinere tuin. De cultivar 'Red sentinel' wordt veel aanbevolen voor kleine tuinen, maar ze worden best groot en zijn helemaal niet zo sterk. Ik zou gaan voor bijvoorbeeld 'Donald Wyman', 'Royal raindrops', of 'White angel'. Ze stellen weinig eisen aan de grond en zijn goed voor de biodiversiteit, door hun rijke bloei en siervruchten die vogels lekker vinden.

Zevenzonenboom (*Heptacodium miconioides*)

Dit is een rijkbloeiende boom afkomstig uit China, die populair is bij imkers omdat er zoveel honingbijen op te vinden zijn tijdens de bloei. Bij het ouder worden, bladdert de bast in lengterepen af, waardoor er mooie lichtgekleurde banen verschijnen. De bloei valt laat, vaak pas in september-oktober. De bloemen zitten in clusters bijeen, die gezamenlijk grote witte trossen vormen. Na de bloei groeit de kelk nog wat uit en verkleurt dan naar mooi rood. Zo lijkt het net alsof er een tweede bloei plaatsvindt. De cultivar 'Temple of Bloom' blijft net wat kleiner, bloeit wat langer en lijkt sterker naar rood te verkleuren in de herfst.

Sneeuwvlokkenboom (*Chionanthus virginicus*)

Een bijzondere verschijning! De witte, opvallende en geurende bloemen verschijnen al op jonge leeftijd in de boom, met name in de zeldzame dwergvariant 'Little Lesley'. Na de bloei volgen de donkerblauwe bessen, waar de vogels blij mee zijn. Dit mooie kleine boompje heeft een gele herfstkleur.

Bomen voor:

de najaarstuin

Ijzerhout (*Parrotia persica*)

Ijzerhout heeft de meest geweldig warme najaarskleuren. Ik zou gaan voor een cultivar, niet de wilde. *Parrotia persica* 'Cherry Tips' is een aanrader. Ijzerhout bloeit ook nog in de winter, maar wel met een heel klein rood bloemetje, die niet altijd goed te zien is.

Indische sering (*Lagerstroemia indica*)

Indische sering of ook wel 'elfensering', bloeit juist wanneer andere planten ermee ophouden, in het najaar. Daarna krijgt dit boompje ook nog mooi herfstblad. Naarmate ze ouder worden, krijgen ze mooie stammen.

Sierkers (*Prunus* 'Jacqueline')

Prunus 'Jacqueline' is een opvallend mooie kruising. Het is een sterke, gezonde en harde groeier, die zich goed laat snoeien als dat nodig is. Heeft niet alleen een geweldige herfstkleur, maar bloeit ook nog eens met mooie roze bloemen.

Koreaanse esdoorn (*Acer x pseudo-sieboldianum* 'North Wind')

Deze soort lijkt wel wat op een Japanse esdoorn, maar ze zijn sterker en groeien harder. De kleuren in het najaar zijn prachtig.

Lagerstroemia indica 'Sioux'.

Prunus 'Jacqueline'.

Bomen voor:

een kleine tuin

Kornoelje (*Cornus* 'Porlock')

De Amerikaanse cultivar kornoelje *Cornus* 'Porlock' is hier voldoende winterhard. Op een iets beschutte plaats zijn ze bijna wintergroen. In het buitengebied lukt dit niet altijd, maar in warmere stadscentra zijn ze nagenoeg bladhoudend. Ze hebben veel sierwaarde het hele jaar door. Dit kleine boompje heeft een duidelijk opgaande groei en kan zonder snoei uitgroeien tot zo'n vier tot maximaal zes meter. Het blad is in de zomer mooi donkergroen, in de herfst prachtig oranje-rood, en in de zomer verschijnen er grote roze bloemen. Dit is een zeer gezonde cultivar die goed tegen de hitte en droogte kan.

Cornus 'Porlock'.

Duurzaam gekweekte bomen zijn o.a. te koop bij:

- Boomkwekerij Albert
Leemreize in Ruurlo
boomkwekerijleemreize.nl
- StadsBomerij in Almere
stadsbomerij.nl
- Sprinklr (alleen online)
sprinklr.co

Kweker Albert en zijn favoriete boom: *Sequoiadendron giganteum*.

TIP van Liedewij

Plant een boom met je familie. "Zo iets oerouds blijft en groeit met je mee. Je krijgt er een relatie mee. Op de boerderij van mijn oma stond een hele grote boom. We hebben daar ooit met een ladder een schat in verstopt, en zijn dertig jaar later nog steeds benieuwd of die ooit is gevonden."

Bomen voor:

een grote tuin

Mammoetboom (*Sequoia*)

Heb je echt de ruimte, dan zou ik gaan voor mijn favoriete soort, de mammoetboom. Dat is een echte woudreus in geweldige kleuren. Mijn kwekerij staat aardig vol met deze bomen, omdat ik ze zo prachtig vind. Het blad lijkt wel wat op dat van de taxus, maar dan in heel veel verschillende tinten. De bomen kunnen wel 3000 jaar oud worden en zijn als solitair echte blikvangers. De *Metasequoia* heeft heel mooi loof. Aan de zonkant komt dat nog mooier tot zijn recht.

Moerascipres (*Taxodium distichum*)

Voor klimaatbestendige, grote bomen denk ik aan de moerascipres. Deze kan tegen zowel nattigheid als droogte. Het is een mooie, bladverliezende naaldboom, die van nature voorkomt in het zuidoosten van Noord-Amerika. De groei is smal 'piramidiaal', oftewel ze maakt een mooie smalle punt, tot ongeveer 20 meter hoog in ons klimaat. De dunne, heldergroene naalden krijgen een mooie bruinrode herfstkleur.

Verzameling sequoia's op de kwekerij in Ruurlo.

Bomen planten: met gemak!

Het gemak dient de tuinier. Vanaf het najaar van 2025 zijn er bij Sprinklr ook biologische bomen in de webshop verkrijgbaar. "Op allerlei plekken kan je wortelgoed bestellen in grote aantallen. Wij willen het mogelijk maken dat tuiniers bijvoorbeeld één egelantier of één lijsterbes kunnen bestellen", zegt Liedewij Loorbach, een van de oprichters van de duurzame plantenshop.

Echte toevoeging

"Het is best spannend om een boom te kopen, dat begrijpen we helemaal", zegt ze. "Je bent misschien bang dat het je boven het hoofd groeit – letterlijk en figuurlijk. Of dat het gedoe oplevert met vallend blad of kakkende vogels. Wat er ook aan de basis staat van de angst: veel werk is het niet, als je kosten en baten tegen elkaar afweegt. Ja, je moet wel bereid zijn om af en toe de snoeischaar erbij te pakken, al is het maar een keer per jaar. Maar het is zo'n toevoeging voor de biodiversiteit!"

Welke functie?

Bedenk van tevoren welke functie je voor ogen hebt. Liedewij: "Doe je het voor de schaduw? Moet hij wintergroen zijn? Wil je dat hij eetbaar is voor jou of voor dieren? Doe je het voor de vogels, dan is het bijvoorbeeld handig als hij besjes krijgt of veel beschutting geeft, zoals een meidoorn. Wil je juist de bijen helpen, kies dan een inheems soort met bloemen die veel nectar geven."

Miniwildernis

Of jij nou voor een lijsterbes of een wilde roos gaat, is heel persoonlijk. Sprinklr heeft ook pakketten voor tuiniers die moeilijk kunnen kiezen. 'Tuiny Forest' is bijvoorbeeld een kant-en-klaar bosje op 6 m² met inheemse bomen, heesters en zaden. "Volgens een Japanse plantmethode staan de soorten dicht op elkaar, groeit het extra snel en verbetert de bodemkwaliteit. Zo ontstaat binnen twee jaar een miniwildernis. Je maakt meteen lekker veel impact voor de vogels, egels en insecten!"

Liedewij bij een 'Tuiny forest' van een jaar oud.

Iedere maand met **Gardeners' World** aan de slag?

Ontvang 12x
Gardeners' World
met 32% korting!
Nu voor 65,-

- Praktische uitleg om lekker te gaan tuinieren
- Inspiratie en tips wat je nú in de tuin kunt doen
- Altijd de duurzame oplossing: tuinier met de natuur

Abonneer je nu via

www.gardenersworldmagazine.nl/abo

of bel +31 (0)24 202 78 27 of scan de QR-code met de camera van je telefoon.

Deze actie is geldig zo lang de voorraad strekt. Je abonneert tot wederopzegging en voor ten minste de actieperiode van 12 nummers. Na afloop van de actieperiode geldt de reguliere abonnementsprijs en is het abonnement per maand opzegbaar. Opzeggen is heel eenvoudig en kan via onze klantenservice. Prijswijzigingen onder voorbehoud.

Scan de
QR-code
voor meer
informatie

Anne: Mijn favoriete plant voor lastige plekken is *Pachyphragma macrophyllum*. Het is een mond vol, maar dan heb je ook wat. Het is een bodembedekkende, friskgroene plant, die mooi wit bloeit, en tegen droge schaduw kan. Perfect voor onder grote, dorstige bomen. Een aanrader!

Planten voor lastige plekken

Droog, donker, drassig of in de blakende zon? Op zelfs de meest uitdagende plekken kunnen planten gedijen. De kunst is te weten welke planten je moet kiezen, zegt **Alan Titchmarsh**.

Slecht weer bestaat niet, alleen slechte kleding. En net zo min bestaat er zoiets als een probleemplek in de tuin – alleen verkeerde beplanting.

Maar ik moet de persoon nog tegenkomen die beweert dat hij de perfecte plek heeft om een tuin aan te leggen. Natuurlijk, er zijn idyllische plaatsen op het platteland, maar ook die hebben hun nadelen. In een ideale wereld hebben we allemaal een zonnige, maar beschutte tuin met goed doorlatende grond, waar koude lucht kan wegstromen langs een

zacht glooiende helling op het zuidwesten. Maar zelfs daar zul je tegen problemen aanlopen. Kortom, geen tuin is perfect. Maar tuiniers houden wel van een uitdaging: zo ontdekken we nieuwe planten en kweektechnieken. Tot op zekere hoogte. Wat we wel frustrerend vinden, is dat donkere schaduwhoekje, dat stukje onhandelbare klei, die stofdroge grond onder die hoge boom, enzovoorts. Als je er even voor gaat zitten, kun je nog wel tien van zulke scenario's bedenken.

Probleemgebieden in de tuin stellen onze plantenkennis op de proef, want

De brede bladeren van hosta's zijn een teken dat ze gedijen op donkere plaatsen.

“Geen tuin is perfect.
Maar tuiniers houden
wel van een uitdaging
– zo ontdekken we
nieuwe planten.”

voor elke situatie is er wel een plant die er kan groeien, als we hem maar weten te vinden. Planten zijn opportunisten, zoals alles in de natuur. In de loop van duizenden jaren hebben ze zich door natuurlijke selectie kunnen aanpassen aan uiteenlopende omstandigheden, van dorre woestijnen tot tropische moerassen, van winderige heide tot de diepe schaduw van het bos. Zoek niet te beperkt en je zult voor vrijwel elke situatie die je lastig vindt een of twee planten vinden.

Juiste plant, juiste plek

Mijn eigen tuin zit vol lastige plekken. Onder een oude taxus ligt een droge schaduwborder. Langs de zuidkant van het huis ligt een border in de brandende zon. Er loopt een slingerpad onder bomen, waarvan ik de takken moet uitdunnen als ik er iets anders dan varens onder wil laten groeien. Maar ja, de varens doen het daar heel goed, dus heb ik geleerd er meer verschillende soorten neer te zetten en het aantal heesters dat het zwaar heeft in het halfduister te beperken.

Over het algemeen hebben felgekleurde planten zon nodig om bestuivende insecten te lokken. Zet kleurig zomerperkgoed niet in diepe schaduw. Aan die situaties hebben voorjaarsbloemen zoals sneeuwkllokjes, wilde hyacinten en bosanemonen zich in de loop van millennia aangepast: ze bloeien vroeg en profiteren van het beschikbare licht voordat het bladerdek is dichtgegroeid, waarna ze zaad vormen, verwelken en in zomerrust gaan. Groenblijvende bladplanten stellen minder eisen en kunnen meestal meer schaduw hebben dan bladverliezende soorten met felgekleurde bloemen.

Dat hoge planten met tere blaadjes en droge stengels geen beste keus zijn voor winderige plaatsen spreekt voor zich. Daar heb je stevige groeiers met buigzame stengels nodig.

Denk niet dat zware klei de moeilijkste bodemsoort is om planten in te kweken. Ja, het is hard werken om ze erin te zetten, maar daarna vormt klei voor veel planten, als hun wortels in de omringende grond zijn doorgedrongen, een duurzaam vochtreservoir. Als je er organisch materiaal en scherp zand doorheen mengt, wordt kleigrond beter doorlaatbaar en zullen meer planten het er naar hun zin hebben.

Kies de juiste planten voor jouw omstandigheden en ze zullen de ruimte al snel innemen.

“Zoek niet te beperkt en je zult voor vrijwel elke situatie die je lastig vindt een of twee planten vinden.”

De bodem, de basis

Droge zandgrond is net zo moeilijk. Omdat het snel afwatert, is dit type grond makkelijk te bewerken na zware regen, maar het houdt geen vocht en voedingsstoffen vast. Ook hier helpt het om organisch materiaal (goed verteerde stalmest of compost) toe te voegen, maar dat moet dan wel voortdurend gebeuren. Je kunt beter planten kiezen die, als ze eenmaal zijn aangeslagen, gewend zijn aan droogte.

En dat hoekje in droge schaduw, oftewel de ultieme probleemplek? Ja, er zijn planten die zelfs daar willen groeien, al is de keuze wat beperkter dan normaal.

Verlies vooral de moed niet. Denk aan de oude wijsheid ‘juiste plant, juiste plek’, en kies verstandig, zodat je niet je hele leven een lastige patiënt moet verzorgen die echt niet op die plek wil staan, wat je ook doet.

Vlezige overblijvende vaste planten kun je het best in de lente planten.

Er zijn natuurlijk een paar voor de hand liggende dingen die je niet moet doen, vaak in verband met specifieke planten. Plant bijvoorbeeld geen Japanse esdoorns op een plek waar ze geteisterd worden door droge wind of waar de volle zon 's middags hun bladeren verschroeit. In hun natuurlijke omgeving staan ze graag in gevlekte schaduw – probeer die omstandigheden te kopiëren. Zet ook geen hortensia's in droge grond. Die zijn namelijk dol op vocht.

Planten met grijs, harig of donzig blad, daarentegen, kunnen meestal beter tegen zon en sterk afwaterende grond. De haartjes op hun blad helpen om vocht vast te houden.

Met andere woorden, met wat speurwerk vind je minstens een handvol planten die gedijen in wat je altijd als een lastig deel van je tuin hebt beschouwd.

Perfecte planten voor probleemplekken

Schaduw, droog, winderig, drassig of zware klei: voor lastige plekken in de tuin zijn er allerlei geschikte planten die je kunt combineren.

Planten voor in de schaduw

Hertshooi (*Hypericum calycinum*)

Wil je kleurige bloemen in de schaduw, probeer dan eens deze groenblijvende bodembedekker. De meeldraden staan als een kwastje in het hart van de felgele bloemen.

Vrouwenmantel (*Alchemilla mollis*)

Een makkelijke vaste plant voor in de border, met geschulpte blaadjes die druppels water vasthouden. Vroeg in de zomer bloeit hij met limoengroene bloemetjes. Hij zaait zichzelf uit, dus knip de bloemen af zodra ze verwelken.

Vingerhoedskruid (*Digitalis purpurea*)

Hoge torens van bloemen die afhankelijk van de variëteit roze, wit, geel of abrikooskleurig zijn. Heel mooi om in de lente en de zomer hoogte te geven aan beplanting onder bomen. Meestal zaait het zich makkelijk uit.

Planten voor droge schaduw

Klimop

Niet alle klimop is donkergroen en saai. Kleinbladige variëteiten met witte randjes, zoals 'Glacier' en 'White Wonder', en grootbladige variëteiten met geelgroen blad zoals 'Paddy's Pride', vormen een dik tapijt op de grond dat de tuin opfleurt in de winter.

Varen

Als niervarens eenmaal zijn aangeslagen, vormen ze met hun geveerde blad een mooie onderlaag op droge en schaduwrijke plekken. Snoei elk voorjaar de oude bladeren af als de nieuwe opkomen. Je hebt ze in allerlei verschillende soorten – allemaal de moeite waard.

Brunnera 'Jack Frost'

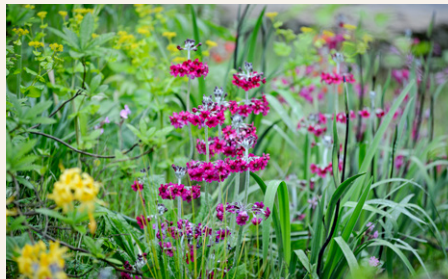
Deze Kaukasische vergeet-me-niet is een taaie rakker, met zijn zilvergrijze blad en lichtblauwe bloemetjes. Hij vormt een tapijt van zo'n 30 cm hoog en verspreidt zich makkelijk in de schraalste grond. De gewone groene *Brunnera* is ook nuttig op plekken waar niets wil groeien.

Planten voor drassige grond

Hosta

Er zijn honderden variëteiten, groot en klein, met talloze bonte patronen. Ze sterven af in de winter en slakken zijn er dol op, maar als je dikbladige variëteiten kiest zoals 'Devon Green' en 'Forbidden Fruit' heb je daar minder last van.

Japanse sleutelbloem

Er zijn allerlei soorten primula's (die hun bloemen vaak in 'etages' dragen) die het goed doen in vochtige grond. Zelf ben ik fan van 'Harlow Carr'-hybriden, en van *Primula pulverulenta* (wijnrood) en *Primula cockburniana* (oranje).

Kornoelje

Staat prachtig in de winter. Snoei ze begin maart stevig terug om de groei van jongere, felgekleurde stengels te stimuleren. *C. alba* 'Sibirica' en *C. sanguinea* 'Midwinter Fire' zijn daarvoor heel geschikt.

Planten voor droge, zonnige plekken

Roze hemelsleutel

Deze plant (*Hylotelephium spectabile*) heeft platte, roze bloemhoofden aan het eind van de zomer en is een magneet voor vlinders en bijen. Dankzij het sappige, vochtvasthoudende blad kan hij goed tegen droogte. Heeft steun nodig.

Struiksalie

Deze salvia's zijn een geschenk uit de hemel voor droge, zonnige borders en bloeien continu. Ze overleven de meeste winters in ons land, maar neem aan het eind van de zomer voor de zekerheid stekken en laat die overwinteren in een kas.

Agapanthus

Sommige zijn vorstgevoelig, maar er zijn tientallen soorten die winterhard zijn, mits de grond goed afwatert. Ik hou erg van de middelhoge, hemelsblauwe 'Catharina', maar de vertrouwde 'Headbourne Hybrids' is ook prima geschikt,

Planten voor winderige plekken

Meidoorn

Prachtig in gemengde hagen die beschutting bieden tegen de wind. Bomvol roomkleurige bloemen in de lente, gevolgd door felrode vruchten. Ideaal voor insecten en voor vogels die erin nestelen en de bessen eten.

Brachyglottis compacta 'Sunshine'

Deze lage heester (vroeger *Senecio* 'Sunshine' genoemd) heeft grijze, afgeronde blaadjes en felgele, margrietachtige bloemen. Als je hem goed blijft bijknippen, vormt hij een lage haag of een uitwaaiende, middelhoge struik.

Winterharde geranium

Geweldige planten voor bijna elke situatie. *Geranium macrorrhizum* is een fantastische bodembedekker, met harig, geurend blad en roze of witte bloemen. De zaadhoofden lijken op de snavel van een ooievaar.

Planten voor zware klei

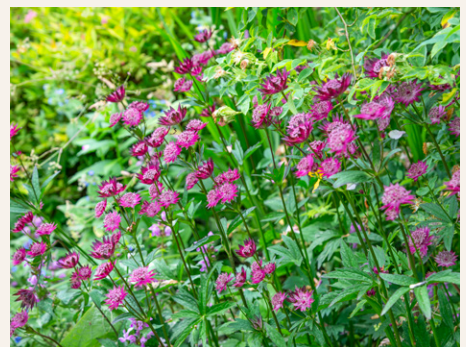
Hortensia

Alle hortensia's houden van grond die vocht vasthoudt, maar niet drassig is. In drogere grond kwijnen ze vaak weg. Probeer eens de weelderige witte 'Annabelle' of een roze of (op zure grond) blauwe boerenhortensia.

Boerenjasmijn

Hoge heesters met in de late lente en vroege zomer witte bloemen, die vooral bij variëteiten als *Philadelphus* 'Belle Étoile' heerlijk geuren. *P. coronarius* 'Aureus' heeft citroengele bladeren die in de loop van de tijd groener worden.

Zeeuws knoopje (Astrantia)

Stervormige bloemen in de kleuren wit, roze of, zoals 'Hadspen Blood' en 'Ruby Wedding', wijnrood. Goede, polvormende vaste planten voor de zon of schaduw. De wortels houden van een gelijkmatig vochtige omgeving.

Puzzel & win

Vul de puzzel in en maak kans op de speciale uitgave
Complete gids voor kamerplanten

**Vul in en
maak kans!**

Vul het antwoord vóór
18 november 2025 in op
[www.gardenersworld
magazine.nl/puzzel](http://www.gardenersworldmagazine.nl/puzzel)

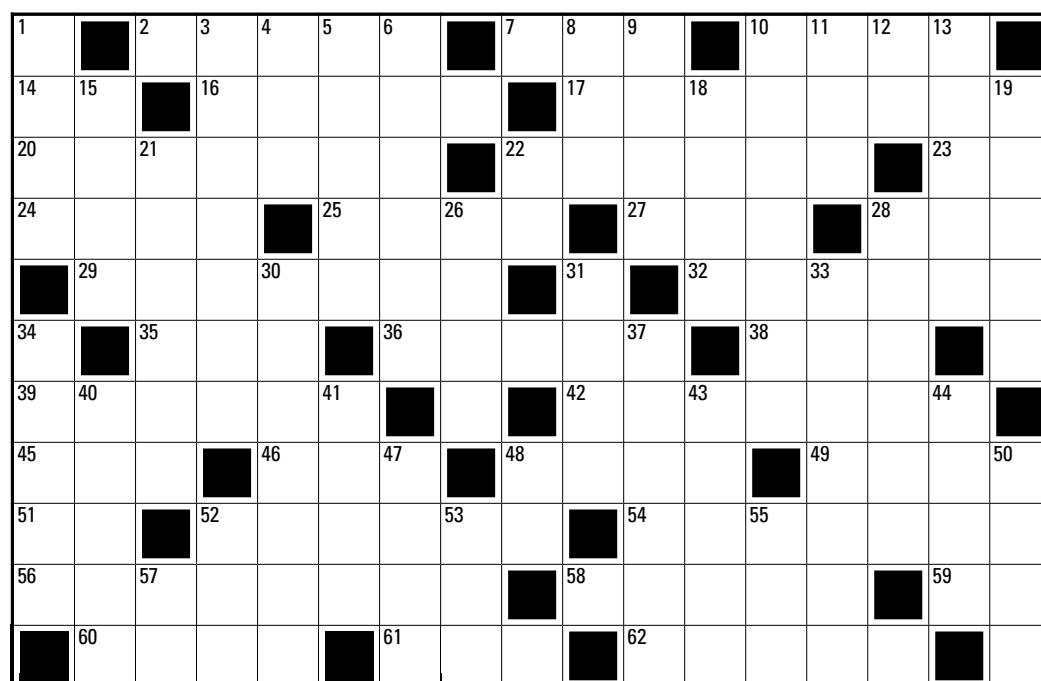
Kruiswoordpuzzel

horizontaal

2 voegwoord 7 kloosteroverste 10 karwei 14 getijde 16 in ruime mate 17 prikkelend 20 karbonade 22 heimelijk 23 omroep 24 haar op de bovenlip 25 keukenhulpmiddel 27 nonsens 28 strik 29 dierenverblijf 32 solospeler 35 loofboom 36 Franse koning 38 bovendien 39 toegankelijk maken 42 lispelen 45 bekeuring 46 moed 48 steekvlieg 49 woning 51 noot 52 grenswacht 54 besturen 56 geschenkje 58 gereedschap 59 zich bevindend in 60 teug 61 mannetjeshond 62 rangtelwoord.

verticaal

1 tovenares 3 op hetzelfde 4 gek 5 waakzaam 6 helemaal 8 eenheid van computerinformatie 9 ongewenste luchtstroom 10 lusteloos 11 kunstproduct 12 rondhout 13 sukkel 15 groot en stevig persoon 18 zeer groot wezen 19 geroosterde sandwich 21 opschikken 22 politieke partij 26 schoeisel 28 sterkedrank 30 berghol 31 plaats in Italië 33 ongedwongenheid 34 slang 37 deel van een moestuin 40 streek 41 borreltje 43 rivier in Frankrijk 44 klinknageltje 47 eerlijk 48 lidwoord 50 jammer 52 toiletartikel 53 ontkenning 55 opnieuw (in samenstellingen) 57 verlichting.

17	41	30	14	34	21	14	53	49	38	59	11	28
----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----

Breng de letters uit de genummerde vakjes over naar de gelijkgenummerde vakjes van de oplossingbalk.

Complete gids voor kamerplanten

Speciale uitgave van Gardeners' World

Kamerplanten zijn enorm in trek. Dat vinden wij niet meer dan logisch, want je omringt jezelf jaarrond door groen, en dat in je woonkamer! Smaken onze tips en inzichten op p. 84 uit dit nummer naar meer? In de *Complete gids voor kamerplanten* lees je nog veel meer over het

verzorgen en vermeerderen van kamerplanten. Op welke plek zet je nu welke plant en wat zijn eigenlijk veilige planten voor huisdieren? Samen met de beste experts maakten we deze special, zodat jij een antwoord krijgt op deze en vele andere vragen. Op naar een *indoor jungle*!

Deze planten geven je tuin kleur in de herfst

Novemberbloei

Wanneer begin november planten op de kwekerij winterklaar worden gemaakt, staat er vaak nog best wat in bloei. Zonde eigenlijk om daar niets mee te doen, dacht kweker **Marcel de Wagt**. Hij ging op onderzoek uit en stelde voor jullie een lijstje samen met planten die (nog) mooi bloeien in november en zo schitteren in je herfsttuin.

Tekst: Iona van den Dries

Het leuke van een kwekerij of tuin hebben, is dat je dingen gaat ontdekken en zien, vertelt kweker Marcel de Wagt van kwekerij Marcel de Wagt – Opvallende Vaste Planten. “Ik ben sowieso iemand die enorm met seizoenen bezig is. Afgelopen jaren is me opgevallen dat er in het seizoen van vergankelijkheid – herfst – nog zoveel te ontdekken valt. Planten die niet meer bloeien zijn het raster voor spinnenwebben en hoewel blad is afgestorven, zie je nog één blauw bloemetje dat het levenslicht wil zien.”

“Als kwekerij maken we de planten eind oktober of begin november winterklaar. Alles moet dan afgeknippen en schoongemaakt worden, en een deel gaat de kas in. “Wat zonde”, zeggen we vaak. “Daar zitten nog bloemen in.” Dat heeft er soms mee te maken dat we planten later vermeerderen en dat ze daardoor onverwachts nog gaan bloeien, maar er zijn ook redelijk wat planten die vaak nog even doorbloeien in de herfst. Door klimaatverandering zijn de nazomers en herfsten warmer dan tien, twintig jaar geleden, en we krijgen veel later de eerste vorst. Diverse planten hebben nachtvorst nodig om te stoppen met groeien en bloeien, die gaan nu nog wat langer door.”

De bloemen die bloeien in de herfst kun je grofweg opdelen in twee groepen, volgens Marcel: de ‘uitstellers’ en de ‘laatbloeiers’. “De uitstellers proberen het definitief afsterven zo lang mogelijk uit te stellen en laten zo lang mogelijk een bloemetje zien. De laatbloeiers hebben hun hoofdbloei in oktober en november.”

Verwondering in de tuin

Wat maakt deze uitstellers en laatbloeiers zo speciaal? “Uitstellers en late bloeiers zorgen voor kleur in de najaarstuin. Dat duurt totdat nachtvorst of herfstig weer met veel regen de bloei beëindigen”, legt Marcel uit.

Herfstrestaurant geopend.

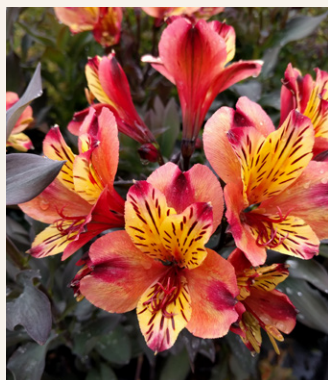
“Afgelopen jaren is me opgevallen dat er in het seizoen van vergankelijkheid – herfst – nog zoveel te ontdekken valt.”

Op de kwekerij blijven de planten Marcel verrassen.

Uitstellers en laatbloeiers: 8 bloemen

Om te genieten van bloei in november, moet je in veel gevallen kijken naar bloemen die het afsterven zo lang mogelijk uitstellen (uitstellers) of die later in het seizoen bloeien (laatbloeiers). Marcel merkte op dat deze bloemen nog zorgen voor kleur in november en vroeg ook kweker Pieter Nijhoff om mee te denken. Zo kwam Marcel op deze lijst:

1 Incalelie (*Alstroemeria*)

"*Alstroemeria* 'Indian Summer' is langbloeidend tot de vorst en heeft een schitterende combinatie van oranje bloemen en bruin blad. Hij doet het ook goed op de vaas."

2 Isodon (*Isodon longitubus*)

Isodon is een subtiele bloeier met lange, trompetachtige bloemen. Marcel: "Dit is een schaduwplant die tot laat in november doorbloeit."

3 IJzerhard (*Verbena bonariensis*)

"Verbena's gaan maar door. Als ze zich mogen uitzaaien, ploppen ze te pas en te onpas op; het is een vrolijke omhooggaander die het geheel luchtig maakt."

4 Meisjesogen (*Coreopsis*)

"Sommige soorten *Coreopsis* bloeien lang door, zoals twee van mijn selecties. Volgens mij zit daar meer 'bloed' van 'Grandiflora' in. Ze hebben grover blad, zijn groter en redelijk langlevend."

5 Laatlloeieude asters (*Aster ageratoides*)

"De aster 'Ezo Murazaki' is donkerder en blauwachtig. Deze rijke bloeier kan goed tegen droogte. Het is een beschaafde tuinaster waar je van op aan kan."

6 Zonnehoed (*Rudbeckia triloba*)

"De 'Prairie Glow' heeft een geel met oranje kleur – echte herfsttinten. Deze vaste plant kun je benaderen als kortlevend, of hij bloeit in de nazomer tot hij zichzelf doodbloeit."

7 Duizendknoop (*Persicaria amplexicaulus*)

"Ik heb een *Persicaria* amp., 'Vens Pointing Red Finger', die een klap had gekregen van de droogte. Hij is flink teruggesnoeid, maar loopt nu weer vol uit. Dat betekent dat hij prachtig in bloei staat in oktober en november."

8 Ooievaarsbek (*Geranium*)

Ook geraniums bloeien vaak nog prachtig door in november, zoals 'Rozanne'. Marcel: "Soms zie je in november zelfs nog één blauw bloemetje dat ondanks de vorst het levenslicht wil zien."

Wanneer je bloemen combineert op basis van wanneer ze in volle bloei staan, dan zorgt dat weer voor verrassingen in het najaar, vertelt Marcel. "Voor de komende tien tot twintig jaar verwacht ik dat we veel meer nabloei krijgen in de donkere maanden. Als je openstaat voor het ontdekken van bloemen die zich langzaam terugtrekken en toch ook kleur hebben, dan valt er nog ontiegelijk veel te beleven."

Maar hoe zorg je er nou voor dat je bloemen doorbloeien in de herfst? Marcel geeft een tip: "Wees vooral niet bang om in augustus of begin september je plant nog gedeeltelijk terug te knippen. Probeer, oefen, kijk, wees nieuwsgierig; die plant overleeft het wel. Is een deel van de stengels niet meer mooi of heeft je plant een klap gehad van de droogte? Gewoon een stuk terugknippen en voeding geven, dan komt het goed. Geef

je plant aandacht – knoop een gesprekje aan, als het ware – en geef hem waar hij behoefte aan heeft."

Chrysanten: prachtige herfstrestaurantjes

Als je op zoek gaat naar oktober- en novemberbloeiers, kom je bij chrysanten uit. Marcel: "Waar ik vaak iets mee heb, zijn planten die door vooroordelen in het

Plezante chrysanten

Chrysanten bloeien volop in oktober en november, wat ze nu juist zo bijzonder maakt. Met deze lijst van prachtige chrysanten laat Marcel graag zien dat deze bloemen jouw novembertuin tot een spektakel kunnen maken.

① *Chrysanthemum* 'Apricot'

② *Chrysanthemum* 'Für Ilse'

③ *Chrysanthemum* 'Irish Sophie Orange'

④ *Chrysanthemum* 'Vens Dignified Red'

⑤ *Chrysanthemum* 'Vens Wild Oranges'

⑥ *Chrysanthemum* 'Vens Zwergenäppchen'

ging, hadden we tuinchrysanten staan. Die bloeiden altijd nog als laatste. Mijn moeder vond ze ook mooi als snijbloemen – ze konden wel twee weken op vaas staan."

"Ik ben nu de schoonheid aan het ontdekken van chrysanten als tuinbeplanting in de herfst. Die schoonheid zit in de kleur en de bloemen die nog open zijn voor insecten. In oktober en november zoemt er nog van alles rond de bloemen die ik met elkaar wilde laten bestuiven."

Dat is nog een voordeel van chrysanten: ze zijn niet alleen mooi, maar ook een goede ondersteuning voor bestuivers die nog eten zoeken in het najaar. "Het zijn als het ware herfstrestaurantjes", vertelt Marcel.

Je komt deze herfstrestaurantjes in allerlei variaties tegen. Marcel: "Chrysanten vind je in koele en warme kleuren, van wit tot donkerpurper. Bij het opengaan maken verschillende chrysanten een metamorfose door, zowel in kleur als in vorm. Chrysanten zijn dan ook niet kleurvast; dat geeft altijd leuke effecten." Een voorbeeld van een transformerende chrysant is *Chrysanthemum* 'Vens Wild Oranges': de bloem lijkt eerst op een gesloten sinaasappel en gaat dan langzaam open tot een half gevulde chrysant.

De fascinatie voor chrysanten, die voor Marcel als kind begon, blijft doorsijpelen in het heden. "Chrysanten zijn planten met ongelooflijk veel verrassingen. Die eigenschappen zie je als je nieuwsgierig bent en open staat, als je zelf wilt duiden wat je ziet en plezier hebt. Dat vind je niet bij een bolchrysant of een bos chrysanten van de bloemist. Dat plezier merk je alleen in de tuin."

verdomhoekje zitten. Volgens sommigen hebben chrysanten een oubollig imago, vooral bolchrysanten. Chrysanten zijn prima als snijbloem, maar ik ben vooral geïnteresseerd in de tuinchrysant. Die zie je weinig meer in tuinen en ze worden maar weinig aangeboden. En dat is logisch, want ze beginnen vaak te bloeien als de kwekerijen al gesloten zijn. Ik richtte me daarom vooral op vroegbloeiende chrysanten, tot ik in november een prachtige, donkerrode chrysant tegen een kratje met goudkleurig siergras zag staan. Een magnifieke combinatie! Wat ik zie op de kwekerij, kan ik dan weer vertalen naar tuinen en balkons, bijvoorbeeld door chrysanten te combineren met siergrassen of vaste planten met verkleurend blad, zoals *Amsonia* en *Gillenia*."

Maar dit is niet de eerste keer dat Marcel gefascineerd raakt door chrysanten.

"Dit is een plantengeslacht dat ik van kinds af aan al leuk vond", herinnert hij zich. "Toen ik als jongetje met mijn vader de tuin in

Deze chrysant ondergaat een ware metamorfose.

Moeiteloos oogsten

Het wordt kouder, maar dat betekent niet dat er niets te oogsten valt. **Jack Wallington** laat zien hoe je de komende winter de moestuin aan de gang houdt – met weinig moeite, uiteraard.

Nevelige ochtenden tijdens de eerste koude winterdagen mag je in november zeker verwachten. Maar als je je warm aankleedt, is het zo erg niet. Er valt zelfs volop te genieten van herfstbladeren en hier en daar een pluk felgroen mos op takken en stenen.

Met de komst van de winter gaan mijn gedachten ook naar een van de lastigste klussen in een grotere groentetuin: de aarde afdekken om onkruid te onderdrukken. 's Zomers is het eenvoudig om de meeste onkruidplanten met een schofel of een handvork te verwijderen. Bovendien groeien de groentegewassen dan snel genoeg om ze het licht te ontnemen. Maar in de winter is onze grond nat en zompig, waardoor schoffelen doorgaans onmogelijk is. En spitten veroorzaakt te veel schade aan de bodemstructuur.

Als je de grond afdekt met ondoorzichtig materiaal – waardoor onkruid niet ontkiemt en doodgaat – heb je in de winter en het vroege voorjaar aanzienlijk minder werk te doen. In de loop van de jaren heb ik allerlei methoden geprobeerd, van mulchen-zonder-spitten tot groenbemesters, en elke methode heeft zijn voor- en nadelen.

Oogsten

Het najaar is het hoogseizoen voor paddenstoelenliefhebbers, maar je moet wel echt veel van wilde paddenstoelen weten voordat je ze plukt en opeet. Sommige paddenstoelen – zoals zoveel in de natuur – kunnen namelijk extreem giftig zijn. En sommige dodelijke soorten lijken bedrieglijk veel op eetbare exemplaren. Het is dus altijd het veiligste om met een kenner op pad te gaan.

Een paddenstoel die ik wel zelf durf te oogsten, is judasoor. Hij lijkt inderdaad op een oor en dankt zijn naam aan de legende dat er aan de vlierboom waaraan de bijbelse Judas zich zou hebben opgehangen, naderhand oren verschenen. Judasoor groeit vooral op dood of stervend vlierhout. En omdat er in de koudste maanden geen vergelijkbare paddenstoelen groeien, kun je hem redelijk eenvoudig herkennen. Ondanks de geleachtige textuur is judasoor heerlijk van smaak. In de Aziatische keuken wordt hij vaak gebruikt in roerbakgerechten en curry's.

Een ander moeiteloos gewas dat je nu kunt oogsten, is boerenkool. Die groente is zo winterhard dat hij de hele winter doorgroeit, zodat we tot in het voorjaar bladeren kunnen plukken. In de folietunnel heb ik winterse slasoorten geplant die ik nu kan oogsten, zoals mosterdblad, sla en mizuna. Van zowel de boerenkool als de slasoorten pluk ik steeds alleen de buitenste bladeren, zodat de planten vanuit het midden nieuwe bladeren kunnen blijven produceren.

De paddenstoel judasoor groeit op vlieren, essen, beuken en esdoorns.

3 manieren om plastic te verminderen

- Gebruik houten zaaibakken.
- Koop losse potgrond.
- Kweek planten uit zaad op.

Plant nu wintersla uit, voordat het te koud is.

“De paddenstoel judasoor lijkt inderdaad op een oor.”

Planten

Als je eind zomer of begin najaar nog wintergroenten in bakken hebt gezaaid, dan heb je alleen deze maand nog de kans om ze in de vollegrond te zetten, voordat het weer echt koud wordt (als het dat niet al is). Zelfs winterharde planten zijn kwetsbaar wanneer ze nog jong zijn.

Groenten die bij mij probleemloos overwinteren zijn onder andere snijbiet, sla ‘Arctic King’, mosterdblad ‘Purple Frills’ – heerlijk van smaak én mooi om te zien – en mizuna ‘Red Baron’. Plant ze allemaal met ongeveer 30 cm tussenruimte. De doperwt ‘Meteor’ en tuinboon ‘Aquadulce Claudia’ zijn sterke soorten die je nog steeds kunt zaaien, mocht je dat nog niet gedaan hebben. Heb je ze vorige maand in potjes gezaaid, plant ze dan nu uit: de tuinbonen met 30 cm tussenruimte, de erwten met 10 cm. Ze geven begin voorjaar al opbrengst – een teken dat de winter voorbij is.

Toen ik nog in het zuiden van Engeland woonde, kon ik al deze wintergroenten buiten kweken. Ik dekte ze hooguit af met vliesdoek als bescherming tegen de ergste kou. Sinds mijn verhuizing naar Yorkshire, waar de winters een stuk strenger zijn, kweek ik al deze wintergroenten liever in de folietunnel. Een kweekkap of een onverwarmde kas werkt ook prima.

Ververs het kiemwater geregeld en laat de pot altijd goed uitlekken.

3 andere winterklussen

- Gooi alle overgebleven oude planten op de composthoop.
- Maak de folietunnel of kas schoon.
- Eet groenten uit de diepvries.

Zaaien

Kiemgroenten zijn moeiteloze zaailingen die in water zijn ontkiemd. Ik kweek ze de hele winter door op de vensterbank, maar het is zo gemakkelijk dat ik dit het hele jaar door zou moeten doen. Je kunt een lege jampot gebruiken als je gaatjes in het deksel maakt om het water af te gieten. Je kunt ook speciale kiempotten met een houder gebruiken, want daarmee voorkom je problemen als roestvorming.

Zelf kweek ik mungbonen (taugé), daikon, alfalfa, koolrabi en broccoli. Doe een flinke theelepel zaad in een pot en vul die met water tot de zaden net onderstaan, draai het deksel erop en laat ze een nacht weken op een lichte vensterbank.

De volgende ochtend giet je het water af en doe je er vers water bij, dat je vervolgens ook afgiet. Zet de pot dan ondersteboven schuin in een schaal of op een speciale houder, zodat hij verder kan uitlekken. Herhaal dit ritueel elke ochtend. Na ongeveer een week zijn de zaailingen groot genoeg om gegeten te worden. Ik heb zelf twee potten die ik om en om gebruik, zodat ik elke week verse kiemgroenten heb. Steriliseer de pot voordat je er nieuwe zaden in doet.

Je kunt ook kiemgroenten kweken door in bakken te zaaien en de zaailingen af te knippen.

Landbouwplastic onderdrukt de meeste soorten onkruid en als je het goed verzorgt, gaat het lang mee.

Karton werkt prima tegen eenjarig onkruid, maar niet tegen vaste onkruidplanten.

Klussen

Dek lege groentebedden in de winter af om ongewenste onkruidplanten en wilde bloemen te onderdrukken. Zelf gebruik ik liever geen worteldoek: de geweven kunststofvezels scheuren makkelijk en komen dan in de grond terecht. Bovendien is het doek niet recyclebaar. Wel hergebruik ik een stuk dat al in onze tuin lag, om te voorkomen dat het op de vuilstort belandt. Zwart landbouwplastic is voor mij de minste van twee kwaden. Het blijft natuurlijk plastic, maar het rafelt niet en gaat lang mee als je er zorgvuldig mee omgaat.

In een ideale wereld zou ik helemaal geen plastic gebruiken, maar de alternatieven zijn ook niet perfect. Karton werkt alleen tegen eenjarige planten. Een mulchlaag van compost op een onkruidvrij bed helpt enigszins, maar tegen het einde van de winter zijn onze bedden vaak toch weer overwoekerd.

Dat brengt me bij de derde optie: groenbemers. Dit zijn gewassen die je zo dicht zaait dat ze de bodem volledig bedekken. Bij een goede timing en zaaidichtheid onderdrukken ze de meeste onkruidzaailingen. Het nadeel is dat je er wel wat moeite voor moet doen. Eerst moet je het bed helemaal onkruidvrij maken, dan de groenbemester zaaien, en in het voorjaar moet je ook die planten weghalen – door ze uit te graven, te schoffelen of af te dekken.

Het plezier van kamerplanten

Van stek tot statement

Kamerplanten zorgen er niet alleen voor dat je het hele jaar groen in huis hebt, maar ook dat je in de koude dagen kan blijven tuinieren. Redacteuren **Iona** en **Jos** kunnen niet meer zonder hun groene huisgenoten en delen hun favoriete tips en inzichten.

er van enige buitenruimte namelijk nog geen sprake en dus moest het groen maar van binnen komen. En zo begon een interessante, leerzame reis, die nog altijd voortduurt.

Hier zijn een paar van hun tips die ze in de loop der tijd hebben opgedaan.

Alles kan een plantenpot zijn

Iona: Afgelopen voorjaar hield ik voor het eerst een verpottingsfeestje: ik kocht de soorten potgrond die ik nodig had, gaf al mijn kamerplanten een nieuwe portie aarde en, zoals je al verwachtte, kregen planten die te groot waren geworden voor hun pot een nieuw huisje. Terwijl ik vrolijk aan het verpotten was, realiseerde ik me dat ik geen pot had die groot genoeg was voor mijn *Anthurium*, en die was wel écht aan verpotten toe. Ik zocht rond in mijn huis tot ik een grote, lege popcornemmer vond. En toen sloeg de inspiratie toe: alles kan een plantenpot zijn!

Dus ik sloeg met een spijker en hamer een paar gaten in de bodem, vulde de emmer vol potgrond en mijn *Anthurium*, zette het geheel op de deksel en gaf

het goed water. En hij doet het prachtig. Kijk dus vooral rond wat je al in huis hebt, want mogelijk heb je de perfecte plantenpot al binnen handbereik, of dat nu kopjes, emmers, schalen of zelfs oude schoenen zijn. Zorg er wel voor dat de drainage goed genoeg is of dat je in de gaten houdt hoe nat de potgrond is, zodat er niet te veel water in blijft staan.

Met wat creativiteit heb je zo een plantenpot erbij.

Afstoffen en besproeien

Jos: Vergeet niet om regelmatig je kamerplanten af te stoffen. Het is misschien niet iets waar je zo een-twee-drie aan zou denken, maar het is echt de moeite waard. Doordat stof zich op de bladeren ophoopt, nemen ze minder licht op, waardoor de planten minder goed groeien. Wrijf lichtjes met een vochtige doek over de bladeren om het stof te verwijderen, of gebruik een plumeau.

Andere planten, zoals mijn varen die op de vensterbank voor een groot raam staat, gun ik eens in de zoveel tijd een lekkere, lauwe douche. Ik zet hem gewoon in de badkuip en hou de douchekop er een paar minuten boven. Daarbij stel ik de straal natuurlijk niet te hard in. Vervolgens mag hij fijn een paar uurtjes uitdruppelen, voordat ik hem terugzet op zijn plek.

De ene potgrond is de andere niet

I: Over de wondere wereld van potgrond valt zoveel te vertellen! Als je potgrond samenstelt of uitzoekt voor je kamerplanten, is het belangrijk om te weten wat de behoeften van je plant zijn. Waar een varen wel houdt van wat vochtige grond (met voldoende drainage), doen cactussen en vetplanten het weer beter als de grond niet te lang nat blijft. De meest specifieke grond heb ik gekocht voor mijn vlinderorchidee, die als een epifytische plant normaal

Als tiener begon Iona zich te verdiepen in kamerplanten, zodat ze er hopelijk een paar in leven kon houden. En als je eenmaal die wereld instapt, kom je erachter wat er allemaal mogelijk is. Stekken, scheuren, verpotten ... Iona was verkocht. Het leukste vindt ze dat je niet alleen over, maar ook van kamerplanten leert; net als bij een tuin is geen enkele ruimte of kamerplant hetzelfde en leer je het meest door te doen.

Bij Jos, laatbloeiër als hij zelf is, begon de fascinatie voor kamerplanten redelijk recent. Het moet ongeveer een jaar of zeven geleden zijn, en geïnspireerd door zijn werk voor *Gardeners' World magazine*, besloot hij zijn woonkamer maar meteen vol te zetten. Als bewoner van een appartement was

LINKS: Regelmatig benevelen houdt het blad fris en de plant gezond.

BOVENAAN: Vermiculiet en perliet kunnen een groot verschil maken in je potgrondmix.

HIERBOVEN: Na de knipbeurt staat de *Epipremnum* er weer fris en fruitig bij.

gesproken op boomschors leeft, hoog in de bomen van tropische wouden. Kant-en-klare mengsels kunnen een uitkomst bieden voor soorten met zo'n specifieke habitat en gelukkig zien we ook steeds meer duurzame varianten verschijnen.

Een van de handigste dingen die ik leerde over potgrond is het verschil tussen perliet en vermiculiet: waar perliet de mix luchtiger maakt en drainage verbetert, houdt vermiculiet juist water vast en zorgt ervoor dat je plant minder snel uitdroogt. Merk je dat je plant het moeilijk heeft en denk je dat het aan de drainage ligt? Dan kun je proberen wat van de ene of andere steentjes erdoorheen te mengen. Check ook of er water blijft staan en of het overtollige water wel weg kan. Daarbij kan je tijdens het groeiseizoen je planten wat extra voeding geven met vloeibare plantenvoeding.

Snoeien helpt

J: Mijn *Epipremnum* (drakenlimop) is, samen met de paascactus, de enige plant die de verhuizing naar mijn nieuwe huis heeft overleefd. Hij staat bovenop een kast waar hij naar hartenlust naar beneden kan groeien. Op een gegeven moment waren van sommige slierten de bladeren afgevallen, terwijl aan de uiteinden nog wel nieuwe aanwas kwam. Maar zo'n stengel met een hapje eruit is natuurlijk geen fraai gezicht. Ik besloot de lelijkste slierten bij de basis te verwijderen, zodat ik alleen nog maar gezonde stengels overhield. Van de eens zo volle bos slierten, hield ik er uiteindelijk nog maar één over. Even was ik bang dat ik te ver was gegaan, maar intussen zijn aan de basis weer een viertal scheuten ontstaan, waarvandaan straks weer mooie, nieuwe slierten naar onderen zullen bungelen.

Zoek de beste standplaats in jouw huis

I: Wat de beste standplaats is voor planten bij jou in huis, hangt af van verschillende factoren: waar het zonlicht vandaan komt op welke tijd van de dag, of er tocht is of niet en of je plant vlakbij een warmtebron staat, zoals een verwarming. Bij kamerplanten zoek ik vaak op waar ze vandaan komen en in wat voor omstandigheden ze in het wild zouden groeien. Vervolgens is het een kwestie van *trial and error*: gewoon uitproberen wat werkt. Mijn orchidee is het meest gelukkig vlakbij een raam dat ochtendlicht krijgt, maar in de zomer kan dat licht te fel zijn (ook voor mij overigens, haha), dus dan doe ik even de lamellen dicht, zodat het licht wat gefilterd wordt. Als de vlinderorchidee te fel licht krijgt, zie ik dat er verbrande plekken ontstaan, maar op veel andere plek-

ken in huis lijkt hij het licht juist te missen.
J: Dat is inderdaad de grootste uitdaging: waar staat een plant het liefst? Ik heb een vingerplant die volgens mij op een ideale plek staat. Lekker hoog, in voldoende licht, maar niet met de zon er vol op. Helaas krijg ik gemengde signalen van hem (of toch: haar?) terug. Er komen regelmatig nieuwe scheuten aan, maar desondanks zijn er ook bladeren die verkleuren en uitvallen. Binnenkort toch maar een ander plekje zoeken?

Stekken leer je het beste door te doen

I: Toen ik leerde over het stekken van planten en het zelf ging uitproberen, merkte ik al gauw hoe leuk het is. Van mijn elf kamerplanten zijn acht begonnen als stek, eentje is zelfs de stek van een stek! Niet alleen geeft stekken veel voldoening, maar het zorgt er ook voor dat je een plant leert kennen in je eigen omgeving. Het helpt om je in te lezen en voor te bereiden bij het stekken, zodat je weet hoe je te werk gaat. Sommige basistips zijn altijd handig om mee te nemen, zoals dat je altijd werkt met een schone schaar of een schoon mes om de kans op infecties te verkleinen, dat je stekken (behalve cactussoorten en vetplanten) niet moet laten uitdrogen en dat je de nieuwe stekken goed water geeft om ze te laten wennen aan potgrond.

Door de tijd heen leerde ik bij, bijvoorbeeld dat als je stekken op water verpot naar potgrond, dat je aan het begin de potgrond natter houdt dan je normaal zou doen, zodat de schok van water naar grond minder groot is. Dit is een fijne truc voor basilicumplantjes en pannenkoekplantjes! Sommige stekken slaan aan als een malle, terwijl andere maar met moeite blijven staan. En soms moet je

Het zorgenkindje van Jos dat extra veel liefde en aandacht nodig heeft: de *Fatsia*.

Het eens zo petieterige cactusje bleek dus een paascactus te zijn.

vertrouwen op wat je weet en snel handelen, bijvoorbeeld als je iets te dichtbij je planten jongleert (jep, nu heb ik drie cactussen). De twee cactusstekken doen het fantastisch en de moederplant ook, dus ik zou zeggen: project geslaagd en doen alsof dit het plan was.

Pannenkoekplant kun je goed stekken op water.

Regenwater maakt een groot verschil

I: Een van de belangrijkste tips die ik afgelopen jaren heb geleerd, is hoeveel verschil regenwater maakt. Ja, voor veel planten kun je kraanwater gebruiken, maar veel van die planten doen het net zo goed al dan niet beter op regenwater. Het water is zachter en is ook nog eens gratis op te vangen in je tuin. Vooral voor mijn orchidee merk ik het verschil. Sommige soorten kamerplanten, zoals de venusvliegenvanger, kunnen slecht tegen kalk en zullen het dan ook niet redden op kalkrijk kraanwater. Water opvangen op een dakterras is best een uitdaging, maar met wat emmers en schalen kom ik een groot deel van het jaar een heel eind.

Heb geduld

J: Dit is misschien een beetje een vreemde tip, maar er zijn best veel mensen die een plant afschrijven omdat die niet doet wat ze verwachten. Maar ook bij kamerplanten is geduld een schone zaak. Zo had ik eens een stekje van een lidcactus gekregen, dat een plaatsje kreeg in een open vak van mijn boekenkast. Hij deed het er jarenlang op zich best aardig, maar eerlijk gezegd was ik er niet van onder de indruk.

Nadat ik naar mijn huidige woning was verhuisd, kreeg de plant een plekje voor het raam in een erker. Na enkele weken begon hij naar hartenlust nieuwe blaadjes (leden genaamd), aan te maken en zo rond april verschenen er kleine oranje puntjes aan de uiteinden. Die had ik daarvoor nooit eerder gezien. Deze puntjes werden bloemen en binnen een paar dagen stond de plant in bloei. Conclusie: gun een plant de tijd, dan gunt hij jou vrolijkheid.

Venusvliegenvanger houdt niet van kraanwater.

Terugblik op de Ambachtelijke Plantenmarkt

Het weekend van 27 en 28 september stond in het teken van de derde editie van de Ambachtelijke Plantenmarkt. Over deze twee dagen verspreid, bezochten bijna 8000 mensen de duurzame plantenmarkt op Landgoed de Wiersse. Net als in de voorgaande edities werden vele duizenden onbespoten, gifvrije planten mee naar huis genomen.

Dat er steeds meer behoefte bestaat aan ambachtelijk gewekt, biologisch plantgoed, bleek wel uit het feit dat alle beschikbare kaarten voor de zaterdag ruim voor het weekend al waren uitverkocht. En ook de zondag zat tegen het uitverkopen aan. Ook dit jaar werden de abonnees die in bezit waren van een kaartje met vroege toegang, door de redactie bij de poort verwelkomd met een goed gevulde goodiebag.

Het aantal kwekers en ambachtslieden was dit jaar weer groter dan in voorgaande edities, en dat betekende meer keus voor de bezoeker. Voor het eerst werd daarom het weiland naast de oprijlaan aan het evenemententerrein toegevoegd, waardoor de bezoekers ondanks de gezellige drukte toch alle ruimte hadden.

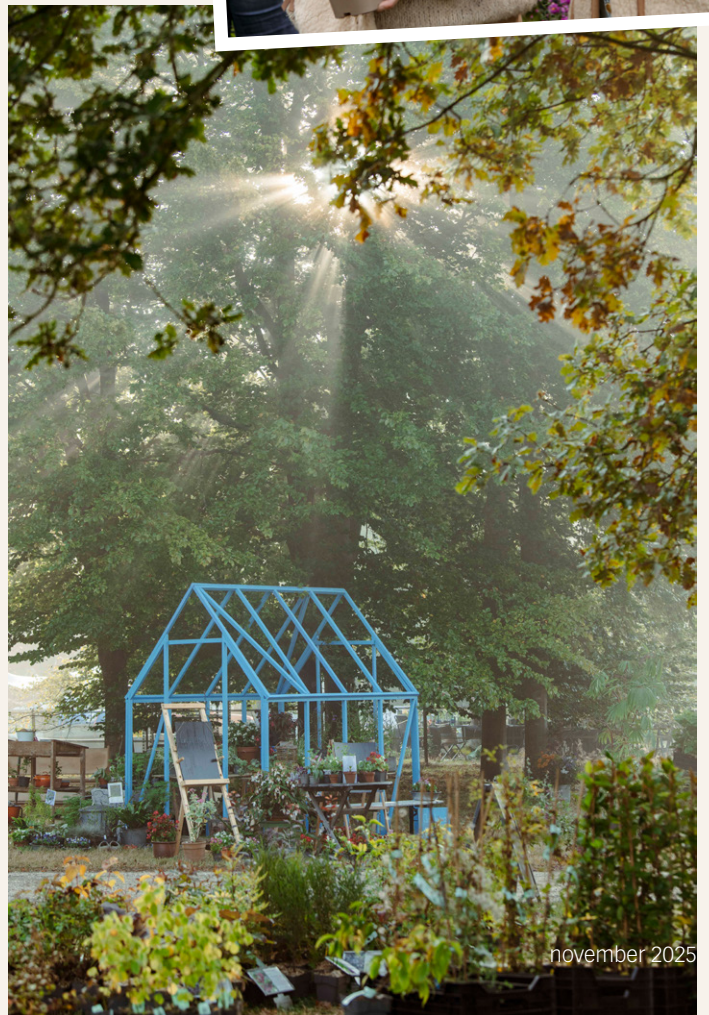
“Je weet dat het hier
allemaal duurzaam is
gekweekt en daar
komen we toch
wel voor.”

Annelique en Maaïke, moeder en dochter
uit De Wijk en Echten ↘

“Het is een sympathieke markt en
de sfeer is zo vredig. Ik vind het
ook fijn dat er geen prullaria
verkocht worden.”

✓ Rob en Dorothee (& Does) uit Rhenen

Bloemkunstenaar Anne van Midden maakte een spektakelstuk bij de ingang, en de corsages van team Gardeners' World!

 Instagram

@rianne_bakker Het was echt geweldig, wat was het goed georganiseerd! En uiteraard mooie planten en zaden gekocht!

@whitewolf.petra

Wat ontzettend genoten weer. Inmiddels de derde keer dat ik er was, maar wat zijn jullie gegroeid in positieve zin. Natuurlijk weer de nodige bollen en zaadjes gekocht en meteen thuisgekomen aan de slag gegaan. Jullie inspireren! Dank jullie wel.

@bloominghanny

Perfekte organisatie! Wel weer iets meer gekocht dan ik van plan was. 🥰

@sandra.westhoff

Vandaag geweest. Wat was het leuk en alles zo goed georganiseerd. Top 🍷🌻🌻

@brigitte_de_vries

Weer een auto vol en zo fijn dat je niet hoeft na te denken of iets wel of niet biologisch is.

@liande_reuling

Het was geweldig! Veel gekocht, maar vooral genoten! 🌻🌻🌻🌻🌻🌻🌻🌻

@crealiseflowersandmore

Heb weer genoten vandaag! Alles zag er prachtig uit 🍷🌻🌻

@bellodhond

Eerste keer op deze plantenmarkt; fantastisch. Mooie stands van en met mensen die verstand hebben van planten en tuinieren en daar met passie over praten. Mooie planten en goed tuingereedschap gekocht. Wat een topdag 🍷

@ellenhorsman

We (mijn buurvrouw en ik) hebben genoten! Goed georganiseerd, fijne planten gekocht (iets teveel 🍷) en wat een prachtige omgeving!!

@korteellen

Het was een fantastische dag! 🍷 Lieve, leuke inspirerende mensen! 🍷 Geweldig organisatie 🍷 Heel erg genoten 🍷

@bariparasol

Wat een mooi evenement!

@ellahoeveaanstoot

Het was weer fantastisch, zo genoten, prachtige dag! 🍷🌻🌻 DANK!!

@dianvanhorrik

Het was genieten vandaag, volgend jaar willen we een weekendticket 🍷🌻🌻

@stapelopmijnschool

Het was een heerlijke dag gisteren. Zo fijn zulke mooie kwekers op 1 plek ..en over de geweldige sfeer nog maar te zwijgen. Tot volgend jaar 🍷

Aan de allerkleinsten was ook weer gedacht: alle kinderen mochten bij de blauw gekleurde kas van kwekerij Aaldering – De Stek een gratis plantje ophalen. Die waren met veel liefde en zorg gestekt door de 95-jarige Diny (zie p. 3). Maar er was meer te doen voor de jonge tuiniers. Op het gazon voor het landhuis, waar ook de Gardeners' World Leeshoek was ingericht, werden door IVN Natuureducatie allerlei jeugdactiviteiten aangeboden. Zo kon je meedoen aan de

bomenbingo en tekeningen en knutsels maken. Onder begeleiding van onze redacteur en natuurgids Govert de Jong werd er bekeken naar wat er zoal krioelt in composthopen.

Langs deze weg willen we iedereen bedanken die van deze Ambachtelijke Plantenmarkt een onvergetelijk evenement heeft gemaakt. En omcirkel 26 en 27 september 2026 maar vast in je agenda. We hopen je dan te zien op de 4e Ambachtelijke Plantenmarkt op Landgoed de Wiersse in Vorden.

“Het is goed om te zien dat er zoveel belangstelling is voor duurzaam groen, want er is nogal wat aan de hand in de wereld.”

Ronald uit Oosterwolde

Tot volgend jaar!

185 budget-ideeën voor jouw ideale tuin

Laat geld geen obstakel zijn voor de tuin van je dromen. Met een beetje anders denken kun je flink besparen en toch een tuin creëren die helemaal bij je past. Kweek slimmer, neem stekjes, hergebruik spullen op een creatieve manier en ontdek nog héél veel andere praktische tips.

BBC

Gardeners' World magazine

Voor alle seizoenen!

185 BUDGET IDEEËN VOOR JOUW IDEALE TUIN

- Bespaar met zaaien, planten en stekken
- (Bijna) voor nop eten uit de moestuin
- Creatieve doe-het-zelfprojecten
- Originele tips voor hergebruik ... en nog veel meer!

12,99
+ GRATIS verzending

Speciale uitgave

Bestel deze speciale uitgave met gratis verzending t/m 16 november via

www.gardenersworldmagazine.nl/budget

Zolang de voorraad strekt.

Scan de
QR-code
voor meer
informatie

STICHTING NL BLOEIT!

Wij kweken bijzonder aantrekkelijke inheemse planten, soorten waar de wilde bijen, vlinders en heel veel andere insecten dol op zijn. In Nederland zijn er nog maar weinig van deze planten in het wild te vinden en jij kunt helpen door juist de inheemse planten in je tuin te zetten. Op een paar vierkante meter kun je al een prachtige wilde weelde creëren.
nlbloeit.nl

Inheemse held stelt zich voor

Met inheemse planten help je de biodiversiteit enorm. Ze zijn prachtig, maar helaas niet zo bekend. Elke maand stelt een inheemse plant zich aan je voor, in de hoop een plekje in jouw tuin te krijgen. Ze zullen je niet teleurstellen!

Tongvaren

Asplenium scolopendrium

Varens zijn geliefde planten bij veel tuineigenaren, zeker voor in tuinen met meer schaduwrijke plekken. Ik, tongvaren, groei van nature in licht vochtige en schaduwrijke plekken, met vaak een kalkrijke bodem. In Nederland ben ik van nature redelijk zeldzaam, maar met name in Zuid-Limburg ben ik lokaal nog algemeen aanwezig. Mijn natuurlijke groeiplaatsen zijn vooral oudere loof- en ravijnbossen, op hellingen met kalkrotsen en in rotsspleten. Daar kan ik lokaal zeer rijkelijk aanwezig zijn, wat een sprookjesachtige sfeer kan geven. In de stedelijke omgeving groei ik op oude, vochtige muren en in waterputten.

Ik ben een opvallende, inheemse varen door mijn unieke uiterlijk. In tegenstelling tot veel andere varens heb ik geen fijn geveerd blad, maar lange, ongedeelde, tongvormige bladeren. Mijn naam tongvaren is dan ook zeer toepasselijk. Mijn groenblijvend blad kan wel 30 tot 60 centimeter lang worden en ziet er glimmend en leerachtig uit.

In het voorjaar komen mijn bladeren opgerold uit de wortelstok. Samen vormen ze een dichte pol of trechter, waardoor de plant er zeer decoratief uitziet en weinig zorg nodig heeft. Net zoals mossen vermenigvuldigen varens zich door middel van sporen en vormen ze geen zaden. Aan de onderkant van mijn bladeren bevinden zich mijn sporenhoopjes (sporangia) in streepvormige rijen. Mijn sporen zijn doorgaans rijp in de periode van juli tot oktober en zorgen voor de verspreiding van de plant.

Ik ben een prachtige plant voor in de tuin, vooral op plekken waar andere planten het moeilijk hebben. Mijn glanzende bladeren die meestal een dichte pol vormen, zorgen voor een unieke textuur en structuur in de tuin. Mij aanplanten creëert in de warme maanden een specifieke rust in de beplanting en in de koude maanden, als de meeste planten geen bladeren meer hebben, zorg ik juist voor levend groen in de tuin. Ik ben zeer winterhard en qua standplaats ben ik niet veeleisend, maar ik groei bij voorkeur op matig voedselarme, humusrijke, kalkhoudende en licht vochtige bodem. Verder gedij ik het beste op halfschaduw- tot schaduwrijke plekken, waar ik geen direct zonlicht heb. In tuinen ben ik bijvoorbeeld goed te combineren met valse salie, vingerhoedskruid, bosandoorn, daslook, donkere ooievaarsbek en ruig klokje. Eenmaal gevestigd ben ik een onderhoudsvriendelijke plant. Bij droge en warme periodes is wat extra (regen)water aan te raden.

Kwekers hebben ook diverse cultivars gecreëerd die zich van de wilde vorm onderscheiden door afwijkende bladstructuren, zoals meer gegolfde of gekrulde bladeren.

VOLGENDE MAAND Madeliefje (*Bellis perennis*).

Over Govert

Als natuurgids leid ik graag mensen door onze prach-

tige natuur en daarnaast ben ik gek op tuinieren! In de serie 'Govert gidst' leid ik jullie graag door de wereld van de natuur(rijke) tuin. Het is echt niet nodig om je tuin volledig op de schop te doen en je favoriete planten bij het compost te zetten. Met kleine aanpassingen kun je vaak al een wereld van verschil maken.

Door het delen van inspiratie, praktische tips én verdiepende informatie, kunnen we samen in de tuinen van Nederland en België meer ruimte geven aan de natuur. Laat je inspireren en beleef de natuur in je tuin!

Achterin de tuin zorgen onder andere de hazelaar, boswilg, rode kornoelje, veldesdoorn en de uitheemse meelbes voor schaduw en privacy, maar ook voor voedsel en beschutting voor allerlei dieren.

Govert gidst

Inheemse bomen brengen je tuin tot leven

Inheemse bomen zijn ontzettend belangrijk voor de biodiversiteit in de natuur én in je tuin. Redacteur en natuurgids **Govert de Jong** legt uit wat inheemse bomen precies zijn en wat ze voor jouw tuin kunnen betekenen.

Een imposante, inheemse boom geeft mij altijd een gevoel van ontzag: zo'n 'woudreus' leeft al vele tientallen of zelfs honderden jaren langer dan ik op deze aardbol rondloop. Vooral van dichtbij zie ik pas hoe belangrijk hij is als onderdeel van de natuur. Hij bruist van het leven: vogels in de kruin, rupsen op de bladeren, eindeloze colonnes met mieren, onrustige wantsen, springende cicades, prachtige bladgallen, vochtige (korst)mossen op de bast, met daartussen slakjes en springstaarten – en niet te vergeten prachtige paddenstoelen. Het is een ecosysteem op zichzelf!

Ijskoude bomen

Onze boomflora is relatief gezien nog niet zo heel lang aanwezig in onze omgeving. Aan het einde van de laatste ijstijd, zo'n 11.700 jaar geleden, warmde het klimaat op en begonnen allerlei planten te migreren naar het noorden. Zij doen dit, net zo goed als vogels dat doen, in een tempo waarbij zelfs slakken racekampioenen zijn. De hazelaar is bijvoorbeeld een van de eerste houtige gewassen die hier als 'immigrant' kwam, zo'n 9000 jaar geleden. Hazelnoten zijn geliefd bij allerlei dieren, die ze vervolgens verliezen of verstoppen en waaruit gemakkelijk nieuwe zaailingen ontspringen. Een uitstekende tactiek!

Écht inheems

Na de laatste ijstijd verschenen steeds meer bomen en struiken, zoals de berk, wilg, linde, eik en den. Van deze inheemse bomen is in Nederland nog maar drie procent autochtoon. Dat wil zeggen dat ze genen bevatten die terug te leiden zijn naar de 'eerste' bomen die zelfstandig naar Nederland gekomen zijn. De rest is door de eeuwen heen aangeplant, gekruist, veredeld, verwilderd

Vlier is een bekende en geliefde inheemse struik (geen boom), die door veel insecten als waard- en nectarplant wordt gebruikt.

“Van de inheemse bomen in Nederland is nog maar drie procent autochtoon.”

of ingevoerd. Gelukkig worden steeds meer autochtone, inheemse bomen gekweekt door duurzame kwekers, om zo de genenpool te versterken en ze zoveel mogelijk aan te laten sluiten bij onze eigen lokale natuur.

Bomen zitten vol met allerlei insecten, bijvoorbeeld deze rups van de dubbelstipvoorjaarsuil (*Anorthoa munda*).

Zijn alleen inheemse bomen goed?

Uitheemse bomen zijn zeker niet nutteloos voor de biodiversiteit, ook daar leven verschillende dieren van, maar in de regel veel minder soorten. Vooral specialistische insecten hebben vaak niks aan exotische bomen, omdat ze specifieke waardplanten nodig hebben.

Esthetiek is natuurlijk ook belangrijk in de tuin. Jarenlang heb ik een prachtige Japanse kornoelje in de tuin gehad, waar ik werkelijk nooit een dier op heb gezien, maar ik wist óók dat deze boom niet 'ontsnapt' uit de tuin. Dat is namelijk een risico waar ik mij soms zorgen over maak. Sommige exotische planten kunnen invasief zijn en een bedreiging vormen voor onze eigen natuur. Twijfel je of jouw boom (of plant) invasief is? Zoek hem dan op op tuinernietin.nl.

Goverts favoriete inheemse bomen voor in de tuin

In elke tuin past een boom, daar ben ik van overtuigd. Ook in de kleine tuin kun je goed een boom kwijt en vaak lijkt je tuin daardoor zelfs groter. Heb je de ruimte? Kies dan liever meerdere soorten in plaats van meerdere exemplaren van één soort.

Onder de hazelaar in de (diepe) schaduw, doen bosplanten zoals bosandoorn (*Stachys sylvatica*) en allerlei varens het uitstekend.

Grote bomen

Deze inheemse bomen zijn stuk voor stuk prachtige bomen om te zien en goed voor het stimuleren van leven in de tuin. Gezien de grootte zijn ze vooral geschikt voor grotere tuinen. Uiteraard kun je waar nodig snoei toepassen.

Wilg (*Salix*)

Wilgen zijn typische bomen in meestal natte landschappen. Er komen vele honderden soorten dieren op voor, dus top voor de biodiversiteit. Een redelijk kleinblijvende soort is de boswilg (*Salix caprea*). Alle wilgen zijn snelle groeiers, dus snel 'resultaat'.

Zomereik (*Quercus robur*)

Eiken worden ook wel de koningen van het woud genoemd en zijn erg algemeen, maar daardoor niet minder mooi, iconisch en belangrijk. Ook op deze boomsoort komen vele honderden, zo niet duizenden, soorten dieren voor. Groeit graag op een niet te natte, enigszins voedselrijke bodem, maar minder goed op zure grond.

Zoete kers (*Prunus avium*)

De inheemse kersenboom is een goede voor bestuivers in het voorjaar, en aan het begin van de zomer genieten jij en de vogels volop van de (ietwat zure) vruchten. Gedijt goed op humusrijke, 'gemiddelde' tuingrond die niet te nat of te droog is.

Gladde iep (*Ulmus minor*)

Net als zomereiken kunnen dit heel grote bomen worden en ook heel oud, tot wel 500 jaar! Ze zijn prima te snoeien. Het is een goede boom voor de biodiversiteit en een snelle groeier in zijn jonge jaren, tot zo'n 40 jaar oud.

Spaanse aak (*Acer campestre*)

Dit is de enige inheemse esdoornsoort, maar zijn naam werkt niet echt mee. Wordt ook wel de veldesdoorn genoemd. De boom is een trage groeier en wordt tot zo'n 18 meter hoog.

Kleine bomen

Bij de kleine bomen smokkel ik een beetje door ook wat boom-achtige struiken erin te zetten. Deze soorten zijn goed toe te passen in kleine tuinen.

Wilde appel (*Malus sylvestris*)

Onze heerlijke appels zijn gecultiveerd uit deze wilde vorm, die je zelden vindt in onze natuur. De appels zijn wrang, maar toch genieten dieren volop van de bloesem in het voorjaar en de vruchten in de nazomer. Beste op vochthoudende zand- of leemachtige grond.

Jeneverbes (*Juniperus communis*)

De jeneverbes wordt toegepast in allerlei gerechten en alcoholische dranken en is hier al ongeveer 11.000 jaar aanwezig. Deze groenblijvende boom of struik staat graag op voedselarme, zandachtige grond. Ideaal als je dus een arme tuingrond hebt.

Lijsterbes (*Sorbus aucuparia*)

De naam komt niet uit het niets: lijsters zijn dol op de bessen van deze kleine boom. In het voorjaar worden de witte bloemschermen druk bezocht door wilde bijen, hommels en vliegen. Groeit goed op gemiddelde tuingrond, maar minder op een klei- of kalkbodem.

Sporkehout (*Frangula alnus*)

Ik heb hem al vaker genoemd, maar dit is écht een hele goede plant voor allerlei bestuivers. De kleine onopvallende bloemen zijn er van mei tot en met september, terwijl tegelijkertijd de bessen al vormen, waar vogels dan weer dol op zijn. Groeit slecht op klei, maar goed op een vochtige, iets zure, zandachtige bodem.

Hazelaar (*Corylus avellana*)

De hazelaar is een van mijn grootste favorieten, niet in de laatste plaats omdat ik elke winter de grote bonte specht de hazelnoten zie kraken. Naast de heerlijke noten, geeft hij fijne schaduw en volop schuilplekken. Groeit vrijwel overal.

De wilde lijsterbes is een prachtige smalle boom. Geliefd bij insecten en vogels.

FOTO: JASON INGRAV

Op deze grove den leven verschillende (korst-) mossen, waarin allerlei kleine diertjes leven.

Knikkergal wordt veroorzaakt door de knikkergalwesp, die haar eitje in een bladknop legt. De eik reageert hierop en maakt deze vergroeiing, die de larve beschermt.

Prachtige gal van de iepenvlamluis (*Tetraneura nigriabdominalis*).

Dit doet een boom in de tuin

Als je ziet hoeveel op en van een inheemse boom leeft, kun je je wel voorstellen wat zo'n boom betekent voor de biodiversiteit in jouw tuin-ecosysteem. Niet alleen zorgt hij indirect voor voedsel voor vrijwel alle diersoorten, hij biedt ook nestelgelegenheid en schuilplekken voor vogels en, als je aan het bos woont, ook voor bijvoorbeeld eekhoorns. Dit zijn de duidelijk zichtbare effecten. Wat betreft de 'onzichtbare' effecten, betekent een inheemse boom nog meer dan je denkt!

Door de geworpen schaduw blijft niet alleen jouw tuin koeler, ook creëert het een ander biotoop onder de boom, waar heel andere planten en dieren kunnen leven. En als we het toch over biotopen hebben: de boom zelf vormt óók een habitat voor allerlei vormen van (klein) leven, misschien herinner je dit nog uit mijn artikel over 'randen' in de natuurtuin.

Ook de bodem heeft baat bij een boom. De wortels graven diep in de bodem, waar ze – vaak in samenwerking met schimmels – kostbare mineralen 'naar boven' halen. In het najaar verrijkt het gevallen blad de bodem met deze mineralen, die zo beschikbaar komen voor planten en dieren die er anders niet bij kunnen komen. Het verteerde blad zorgt er ook voor dat bodemleven beter tiert en water en voedingsstoffen beter worden vastgehouden.

Het laatste wat ik graag zou willen zeggen, is dat bomen veel CO₂ opslaan en hoe langer ze blijven staan, hoe meer. Pas na hun dood komt de koolstof langzaam weer vrij, en ook dan is een boom nog erg nuttig. Spechten maken hierin hun holen en ook vleermuizen kun je erin vinden. Vele soorten keverlarven eten enkel dood hout, en ook de opruimende paddenstoelensoorten (saprofyten) doen zich eraan tegoed. Deze worden vervolgens zelf gegeten door allerlei dieren. Heb je een plek over in je tuin, dan is het nu de perfecte tijd om een inheemse boom aan te planten.

Aan de slag

Er is altijd genoeg te doen in de tuin, maar de taken verschillen per seizoen. In deze rubriek vind je alle tuintaken die je deze maand kunt uitvoeren. Loop de handige checklists na en hou zo makkelijk je tuin bij.

Deze maand

100 Algemene tuintaken

Fatsoeneer borders en plant kleurrijke kornoelje.

103 Adams tuintaak van de maand

Splits Zeeuws knoopje.

104 Bloemen

Neem houtige stekken van struiken en plant rozen met kale wortels.

106 Winterpot beplanten

Beplant een pot in één kleur.

107 Wortelstekken nemen

Neem wortelstekken van planten in potten of borders.

108 In de kas

Splits munt en maak kasgoten schoon.

110 Groente en fruit

Pot kruisbes met kale wortels op en slijp tuingereedschap.

STAP VOOR STAP Fatsoeneer borders

Dit is een goede tijd om borders voor de winter te fatsoeneren. Knip lelijk plantenmateriaal weg, vooral rond planten die 's winters het aanzien waard zijn. Laat mooie stengels en grassen staan totdat de voorjaarsbloemen het weer overnemen. Zorg voor voldoende planten om dieren in de winter van een beschutte habitat en voedsel te voorzien.

1

Schoffel de borders bij droog weer. Hiermee voorkom je onkruidgroei tijdens de winter en verstoor je de bollen in de grond niet.

2

Breng tussen de planten een dikke laag compost aan om ongewenste plantjes te onderdrukken en de bodem te verbeteren.

3

Snoei rommelige stengels terug, maar laat rechtopgaande stengels met zaadhoofden staan. Deze geven structuur en voorzien vogels van voedsel.

Zet zakken potgrond binnen

Zakken potgrond die je 's winters buiten laat liggen worden nat, de grond verliest voedingsstoffen en kan zelfs bevriezen. Het hoge vochtgehalte leidt tot schimmelgroei, wat slecht is voor zaailingen. Voorkom deze problemen door alle zakken met potgrond naar een beschutte plek te verhuizen. Leg ze in het voorjaar op een warmere plek om de jonge plantenwortels de stress van koude potgrond te besparen. Bovendien zal zaad in warme potgrond veel sneller ontkiemen.

Leg zakken potgrond in het najaar in een schuur.

Maak voedertafels schoon wanneer er een periode met droog weer aankomt, zodat ze kunnen drogen.

Geef voedertafels een schoonmaakbeurt

Schrob de voedertafel grondig schoon om het risico op verspreiding van vogelziekten te verminderen. Haal de tafel zo mogelijk uit elkaar en schraap er

eerst zoveel mogelijk vastgekoekt vuil vanaf. Verwijder de laatste vuilresten met een borstel of schuursponsje en water met een beetje gifvrij ontsmettingsmiddel.

Spoel het schoonmaakmiddel met schoon water weg en laat de voedertafel goed drogen voordat je er weer zaden, noten en vetbollen op legt.

Zet deuren en roosters iets open, zodat de lucht blijft circuleren en potten niet te warm worden.

Bescherm bollen in potten

In potten zijn de wortels van geplante voorjaarsbollen kwetsbaarder voor vorst dan in de vollegrond. Verhuis de potten daarom naar een

koude bak of kas. Dit voorkomt meteen dat ze in de natste periode van het jaar volop in de regen staan. Vooral tulpen en dwergirissen (*Iris reticulata*)

hebben een hekel aan natte potgrond. Bovendien kunnen terracotta potten barsten wanneer de potgrond erin bevriest en uitzet.

Checklist

- ❑ Verwijder herfstbladeren van gazons en gebruik ze om bladaarde te maken.
- ❑ Zaai winterharde bomen en struiken.
- ❑ Loop zo min mogelijk over drassige gazons en voorkom grondverdichting.
- ❑ Maak grasmaaiers en trimmers schoon, voordat je ze opbergt.
- ❑ Haal herfstbladeren en afgebroken takken uit de vijver, tegen rotting.

Zet groenblijvers in de grond

Wanneer je groenblijvers in het najaar plant (maar niet in drassige grond), slaan ze sneller aan. Controleer of de plek genoeg groei-ruimte biedt en geschikt is voor de specifieke plant. Graaf een gat dat iets groter is dan de wortelkruit, met dezelfde diepte die hij in de pot had. Werk een schep compost door de bodem. Vul het gat rond de plant met aarde en druk aan. Geef royaal water en breng een mulchlaag aan. Geef tot het voorjaar geen water meer, tenzij de grond erg droog is.

Groenblijvers die je nu plant, slaan sneller aan.

STAP VOOR STAP Plant kleurrijke kornoelje

Kies een kornoelje met felgekleurde takken, zoals de geelgroene *Cornus stolonifera* 'Flaviramea', en breng wat winterkleur in de border. Kornoeljes groeien hard en worden het mooist wanneer ze in vochtige grond in de zon of halfschaduw staan.

1

Graaf een plantgat dat even diep is als de huidige wortelkruit van de plant en 20 cm breder dan de bovenkant van de pot.

2

Zet de plant in het gat en vul rondom met aarde. Druk de aarde steeds aan, zodat de plant stevig staat. Voorkom dat er takken onder de grond belanden.

3

Geef de plant zeer royaal water. Eventueel kun je de bodem van het plantgat met water begieten, mits de grond goed drainerend is.

Met een achtknoop zit de tak stevig vast en kan hij niet tegen de steun schuren.

Bind losse rozentakken aan

Controleer lei- en ramblerrozen op lange, loshangende takken die bij harde wind schade kunnen oplopen. Ontspruiten ze aan de hoofdtak en zitten ze op een gunstige

plek om volgend jaar weer uit te lopen, snoei ze dan met een snoeischaar terug tot op een paar centimeter van de hoofdtak. Bind goed gepositioneerde jonge, lange

takken zo horizontaal mogelijk aan de steunstructuur om de groei van veel zij scheuten te stimuleren. Deze zullen volgend jaar volop bloemen dragen.

Behoud wat zaadhoofden voor vogels

Laat de zaadhoofden van bijvoorbeeld de dropplant zitten, zodat vogels ervan kunnen eten. Het is heerlijk om te zien hoe zwermen putters en andere vogels afkomen op borders vol zaadhoofden van vaste planten en grassen.

De stevige stengels van de bergamotplant, zonnehoed en dropplant vormen een perfecte combinatie om allerlei verschillende vogels aan te trekken. Haal ze pas na de winter weg, wanneer ze omvallen en zowel hun sier- als voedingswaarde verliezen. Leg afgebroken zaadhoofden op de voedertafel.

Laat stengels in de border staan totdat ze omvallen.

Een drastische snoei ontdoet de plant van oud hout en stimuleert de groei van sterke, nieuwe takken.

Snoei verwildeerde struiken terug

Oude, uit hun krachten gegroeide struiken kun je verjongen door ze drastisch te snoeien. De beste tijd om bladverliezende struiken drastisch te snoeien is wanneer ze hun bladeren hebben laten vallen en in rust zijn.

Een bruidsbloem (*Deutzia*) bijvoorbeeld, reageert meestal heel goed. Snoei alle takken terug tot op 30 cm van de grond. Daarna duurt het wel anderhalf jaar tot hij weer bloeit, maar dat is het wachten waard. Je kunt ook kiezen voor een geleidelijke aanpak: snoei de dikste, oudste takken tot de grond terug, maar laat jongere takken staan. Doe dit over een jaar nogmaals.

Checklist

- ☐ Bescherm Japanse esdoorns in pot: plaats ze in een kas of veranda, of in de luwte van een muur.
- ☐ Haal de wortelknollen van overwinterende begonia's uit de pot, controleer op lapsnuitkevers en laat ze drogen.
- ☐ Isoleer boomvarens om te voorkomen dat de kroon nat wordt. Omwikkel pas geplante esdoorns met vliesdoek.
- ☐ Bestel knoflook, maar bewaar de bollen tot het voorjaar op een droge, koele plek om ze tegen winterse nattigheid te beschermen.

Splits Zeeuws knoopje

Splits pollen van het Zeeuws knoopje (*Astrantia*) om de planten in vorm te houden voor een optimale bloei. Doe dit vooral met pollen die trager zijn gaan groeien, minder rijk bloeien of gewoon te veel ruimte innemen. Misschien ontdek je ook tekenen van de bladvlekkenziekte – niet ernstig, maar wel een lelijk gezicht. Door de pollen eens in de drie tot vier jaar te splitsen, houd je de planten jong. Het hart van de pol is het oudste deel, dus dat moet je weggooien. Zet alleen de jongste delen van de buitenkant van de oude pol weer in de grond.

Zeeuws knoopje heeft veel vezelige wortels, waardoor de plant zich in deze tijd van het jaar gemakkelijk laat splitsen en snel herstelt. In het voorjaar loopt hij weer volop uit. Ze groeien het beste in de zon of half-schaduw in vochthoudende grond met veel organisch materiaal. Als de grond vochtig en kruimelig is, zal het een stuk gemakkelijker zijn om de pol op te graven. Het is dus slim om met deze klus te wachten totdat het een paar dagen heeft geregend.

Zet de buitenste delen van de pol weer in de grond, geef water en mulch.

STAP VOOR STAP Zeeuws knoopje splitsen

1

Knip oude bloemstengels en bladstelen terug tot op 10 cm. Die lengte is voldoende om de delen te hanteren en in het voorjaar te zien waar je ze hebt geplant.

2

Steek met een spade een cirkel in de grond rond de pol. Duw de spade schuin onder de wortelkluut, til de pol uit de grond en leg hem op een onbegroeid stuk grond.

3

Zet twee tuinvorken ruggelings in de pol. Duw de stelen uit elkaar en weer naar elkaar toe om de pol te splitsen. Herhaal dit om meerdere kleinere pollen te maken.

4

Ontdoe de plek van onkruid, druk de aarde aan en plant de delen terug, 40 cm uit elkaar en net zo diep als ze stonden. Geef water en mulch met compost.

Controleer bollen op schimmel en rotte plekken. Gooi aangetaste exemplaren weg.

Plant narcissen in borders

Plant narcissenbollen op lege plekken tussen andere planten of onder struiken om de voorjaars-tuin op te vrolijken. Als je ze op de juiste diepte plant, zullen ze jarenlang bloeien. De vuistregel

is om bollen drie keer zo diep te planten als ze hoog zijn, dus je bedekt ze met een laag aarde die even dik is als twee keer de bolhoogte. Wil je een natuurlijk effect, dan moet je de bollen met

10 cm tussenruimte in groepen planten. In de loop van de tijd zullen ze zich vermeerderen en worden de groepen dichter. Kies een zonnige plek met een goed drainerende grond.

30
MINUTEN
OVER

Beplant potten met leliebollen. De zomerbloemen ruiken heerlijk. Begin met een laag scherp zand voor een betere drainage, vul op met turf-vrije, universele potgrond. Laat de potten 's winters buiten staan. Wil je de bloei vervroegen, dan moet je ze zodra ze in het voorjaar uitlopen in een kas zetten.

Dek potten met bollen af

Bescherm bollen tegen muizen en eekhoorns door ze met fijnmazig kippengaas af te dekken. Leg het op de pot en vouw het om de rand heen om te voorkomen dat indringers de bollen opgraven. Deze methode is vooral nuttig voor tulpenbollen, gladiolen en krokussen, omdat die slecht tegen verstoring kunnen.

Zorg ervoor dat het gaas strak aansluit, om te voorkomen dat dieren onder loszittend gaas door kruipen. De bollen van narcissen en kievitsbloemen lopen meestal geen gevaar, omdat die minder lekker zijn.

Bind het kippengaas vast met een stevig touw.

SNELLE OPLOSSINGEN

Bescherm pas gezaaide winterharde eenjarigen tegen vorst. Een plantenstolp of vliesdoek beschermt ze tegen regen en kou. Controleer elke week of ze water nodig hebben.

Plant de stekken op gelijkmatige afstand van elkaar.

Neem houtige stekken van struiken

Dit is een goede tijd om houtige stekken te nemen van bijvoorbeeld kornoelje, boerenjasmijn, zwarte bessen en weigelia. Knip gezonde takken in stukken van 25 cm die aan de uiteinden knoppen hebben. Plant de stekken in een 15 cm diepe geul in de schaduw, druk aan en geef water. Tegen het voorjaar zullen zich wortels vormen en volgend najaar zullen ze sterk genoeg zijn om te worden uitgeplant.

STAP VOOR STAP Plant rozen met kale wortels

Rozen kun je het beste rond deze tijd kopen, nu ze bij de kwekerij uit de grond worden gehaald en als wortelgoed worden verkocht. Als je ze online bestelt of bij een rozenkweker koopt, heb je een veel grotere keus. Rozen met kale wortels zullen na het planten goed aanslaan, zodat ze bij de stijgende temperaturen in het voorjaar meteen zullen uitlopen. Ze gedijen goed in zware, vruchtbare grond. Winterse regenbuien zouden de grond voldoende vochtig moeten houden, maar geef bij langdurig droog weer water.

1 Graaf een gat dat breed genoeg is om de wortels te kunnen spreiden. De basis van de roos moet ter hoogte van het grondoppervlak komen. Bestrooi de wortels met mycorrhizapoeder zodat de plant beter aanslaat.

2 Vul het plantgat rond de wortels op met aarde en druk de grond met je voet aan, terwijl je de plant op zijn plek houdt. Zorg ervoor dat het entpunt gelijk ligt met het grondoppervlak.

3 Geef water en breng een dikke laag organisch materiaal aan. Voorkom echter dat de mulch de jonge houtige takken raakt, want die zijn gevoelig voor rot.

In het najaar geplante vaste planten nemen een voorsprong, omdat ze al zijn aangeslagen wanneer het weer warmer wordt.

Zet vaste planten in de grond

Je kunt nog steeds in pot gekweekte vaste planten in borders uitplanten.

Wanneer je dat in deze periode doet, hoeven de planten na het verplanten niet met

hitte en droogte te kampen, en dat is een groot voordeel.

Geef de planten dezelfde diepte als ze in de pot hadden. Werk een handvol scherp zand door de bodem van het plant-

gat om de drainage te verbeteren. Plaats naderhand een stok naast elke plant om hun plek te markeren, zodat je ze de komende rustperiode niet over het hoofd ziet.

Goede kwaliteit potgrond maakt komend voorjaar een groot verschil.

Plant tulpenbollen in bakken

Verfraai je vensterbank en beplant een of twee bloembakken met tulpenbollen. Tulpen in bakken geven je de kans om nieuwe kleurencombinaties uit te proberen.

Vul de bakken met turfrijke potgrond en plant de tulpenbollen twee keer zo diep als ze hoog zijn. Combineer vroege, middelvroege en late variëteiten, zodat je over een langere periode bloemen hebt. Geef royaal water en geef opnieuw water als het loof verschijnt.

Checklist

- ☐ Graaf wortelknollen van dahlia's op en laat ze overwinteren in een garage of schuur.
- ☐ Mulch vorstgevoelige Afrikaanse leliebollen met compost.
- ☐ Beplant potten en bakken met winters perkgoed.
- ☐ Snoei verwelkte vaste planten die 's winters geen sierwaarde hebben.

Bloeierende heide, camelia's en besdragende bergthee creëren een kleurrijke wintersfeer.

Beplant een winterse pot in één kleur

Vrolijk een terras of sombere plek op met potplanten die 's winters een lust voor het oog zijn. Een winterse pot kun je beste ergens neerzetten waar je hem goed ziet: bij het raam, naast een deur of naast een pad.

Zuurminnende planten, zoals bloeiende heide, camelia's en besdragen- de bergthee (zie foto) zijn 's winters en begin voorjaar op hun mooist en doen het heel goed in een pot. Combineer zuurminnende planten niet met planten die het liefst kalkrijke grond hebben, maar kies planten die allemaal houden van dezelfde omstandigheden.

Neem een grote pot met voldoende drainagegaatjes, want geen van deze planten doet het goed in drassige grond. Gebruik een luchtige potgrond voor heideplanten. Heeft je tuin zure grond, dan kun je daar eventueel wat van door de potgrond heen mengen.

Controleer de potgrond eens per week om te weten of je water moet geven. De potgrond kan ter hoogte van de wortels nog vochtig zijn, dus steek je vinger diep in de grond voordat je water geeft.

STAP VOOR STAP Een pot in één kleur beplanten

1

Vul een grote pot luchtig met een goede potgrond voor heideplanten. Deze is speciaal voor zuurminnende planten; het loof zal groen blijven en ze zullen rijk bloeien.

2

Schik de planten op de potgrond. Maak plantgaten, zet de planten erin en druk aan. Vul rond de planten op met meer potgrond, tot net onder de potrand.

3

Breng tot slot een gelijkmatige laag gewassen grind aan. Dit ziet er mooi uit en voorkomt ook dat de grond verdicht door het gieten.

4

Geef de planten royaal regenwater in plaats van kraanwater. Geef in de loop van de winter af en toe water, maar controleer eerst of de grond onder het grind nog vochtig is.

Kies de dikste wortels om wortelstekken te nemen van planten als deze sleutelbloem.

Wortelstekken nemen

Neem wortelstekken van planten die in potten of borders staan. Deze eenvoudige manier van vermeerderen is geschikt voor bijvoorbeeld sleutelbloem, toorts, vlambloem, Oosterse klaprozen en herfstanemonen. Geef de plant eerst water en graaf hem dan voorzichtig op uit de grond of pot. Schud of spoel de aarde voorzichtig van de wortels, want die mogen niet beschadigen.

Zoals geldt voor alle soorten stekken: de sterkste nieuwe planten komen voort uit gezonde, jonge en stevige plantdelen. Kies voor de stekken dus de dikste wortels met nieuwe aanwas van het afgelopen jaar.

Sommige stekken, van herfstanemonen bijvoorbeeld, kun je horizontaal op de potgrond leggen en dan bedekken met scherp zand. De nieuwe planten zullen ontspruiten aan ogen over de lengte van de wortel. Plaats de stekken in een koude bak, in een onverwarmde kas of op een beschutte plek in de tuin. Wanneer in het voorjaar de dagen gaan lengen, zullen de planten uitlopen. Geef meer water naarmate de planten groter worden. Begin zomer kun je ze verpotten of uitplanten.

STAP VOOR STAP Zo neem je wortelstekken

1 Snijd eerst de dunne uiteinden af en knip dan de dikste wortels net onder de wortelhals af. Plant de moederplant terug – zelfs als je meerdere wortels hebt afgeknipt, zal de plant herstellen.

2 Onthoud wat boven en onder is door de onderkant van de stekken schuin af te snijden. De scheut zal bovenaan ontspruiten en de wortels zullen naar beneden groeien.

3 Vul een pot met grove stekgrond en maak daar met een verspeenstokje gaatjes in. Zet de wortelstekken in de gaatjes zodat ze een halve centimeter boven de grond uitsteken. Druk aan.

4 Dek af met een laagje fijn grind of schelpengruis. Dit verbetert de drainage en voorkomt rot. Label, geef water en zet de stekken op een beschutte plek.

STAP VOOR STAP Munt splitsen

1

2

3

4

Houd de aanvoer van munt op peil door planten te splitsen en gedurende de koudere maanden binnen te zetten. Munt heeft veel water nodig om goed te blijven groeien. Als het rond de wortels te droog wordt of als je de plant niet geregeld topt, dan zal hij gaan bloeien. Blijf dus de topscheuten knippen, dan zal de plant vanuit de basis opnieuw uitlopen. Zo zul je langer kunnen oogsten, al zal de groei wel vertragen wanneer het te koud wordt.

1 Keer de pot om en tik er een paar keer hard mee op tafel, zodat de wortelkuilt loslaat van de potwand en uit de pot glijdt.

2 Splits de pol met je handen in meerdere vuistgrote stukken. Gebruik bij een zeer dichte wortelkuilt een tuinschepje dat je boven in de pol steekt. Vervolgens kun je de wortels moeiteloos uit elkaar trekken.

3 Kies de sterkste stukken van de buitenkant van de pol, want die delen zijn het jongste en groeikrachtigste. Plant ze in turfrijke potgrond in potten met een doorsnee van 20 cm.

4 Geef de planten royaal water. Blijf voldoende water geven wanneer ze aanslaan en uitlopen. Zet ze op een lichte plek in de kas of op een vensterbank.

SNELLE OPLOSSINGEN

Verwijder de laatste peper-, aubergine- en tomatenplanten om het risico van overwinterend ongedierte en schimmel te verkleinen. Haal alle oude bladeren en vruchten van de grond en gooi gebruikte potgrond op de composthoop. Veeg de kas tot slot goed aan om al het afval af te voeren.

Haal snijbiet naar binnen

Verhuis jonge snijbietplanten in potten of diepe zaaibakken voor de winter naar de kas. Snijbiet die je laat hebt gezaaid, kun je met wat bescherming stimuleren om nog een tijdje door te groeien, zodat je nog één of twee keer kunt oogsten voordat de planten in het voorjaar doorschieten en gaan bloeien. Met wat warmte en voldoende water zullen ze goed blijven groeien. Geef gedurende zeer koude en bewolkte perioden minder water.

Oogst de buitenste bladeren eerst; de plant zal later deze winter vanuit het midden meer bladeren produceren.

In de kas blijven snijbietplanten nog een paar weken groeien.

Checklist

- ☐ Controleer of de verwarming goed werkt.
- ☐ Zet roosters en ramen bij zonnig weer open om schimmel te voorkomen.
- ☐ Let op schade door larven van de lapsnuitkever en zet in een verwarmde kas aaltjes in.
- ☐ Controleer geregeld op slakken.
- ☐ Verwijder zonwering zodat de planten zoveel mogelijk licht krijgen.

Zet citrusplanten op een koele plek en geef ze niet te veel water.

Geef citrusplanten water en mest

Citrusplanten hebben 's winters meer kalium nodig, wat de bloei bevordert.

De dosis moet laag zijn. Gebruik dus voeding die speciaal is ontwikkeld voor

citrusplanten of dien bij elke tweede keer water geven een tot de helft verdunde voeding voor bloeiende planten toe. Geef alleen water wanneer de potgrond droog is, maar

houd de luchtvochtigheid hoog door de bladeren vaak met regenwater te benevelen. Laat de pot nooit in het water staan en voorkom dat de temperatuur onder de 10 °C zakt.

Voorgetrokken bollen in het licht zetten

Controleer of voorgetrokken bollen in potten uitlopen. Als de puntjes een paar centimeter boven de potgrond uitkomen, moet je de potten in het licht zetten. Houd de planten vorstvrij maar zo koel mogelijk om te voorkomen dat de groei te snel doorzet en de bloemen aan de hoofdstengels misvormd raken.

Een langzame groei leidt tot stevige stengels en perfecte bloemen. Waarschijnlijk lopen ze niet allemaal tegelijk uit. Controleer geregeld en verhuis alleen de bollen die er klaar voor zijn.

De bollen zullen niet allemaal tegelijk klaar zijn, controleer dus geregeld.

Maak kasgoten schoon

Loop de goten van de kas na en verwijder al het blad en plantenafval dat een goede doorstroming belemmert, vooral als je het dakwater gebruikt om regentonnen te vullen.

Verzamel de bladeren en gooi ze op de composthoop. Borstel de goot uit en verwijder alle vuil en schimmelsporten die anders in de regenton terecht zouden komen. Dek de regenpijp af met gaas om grotere bladeren tegen te houden en haal daar opgehoopt vuil geregeld weg, zodat het water blijft stromen.

Afval vertraagt de waterafvoer en vervuult het water in de regenton.

Haal vetplanten naar binnen

Zet vetplanten in pot, zoals aeniums, echeveria's en agaves in een koele kas, om ze te beschermen tegen vorst en nattigheid. Ze kunnen goed tegen kou, maar niet tegen kou in combinatie met vocht. Verwij-

der dode en stervende bladeren aan de onderkant voorzichtig en zet de potten op de lichtste plek in de kas. Zet ze wat uit elkaar voor een goede luchtcirculatie. Dek ze als er vorst is voorspeld af met vliesdoek.

Zet vetplanten in de winter op een droge plek.

Haal de stengels weg om aspergehaantjes te weren en de wortelkronen voor te bereiden op een winterse mulchlaag.

Snoei aspergestengels terug

Fatsoeneer aspergeplanten door de stengels terug te snoeien zodra ze een strogele kleur hebben. Laat korte stompjes staan en ruim alle

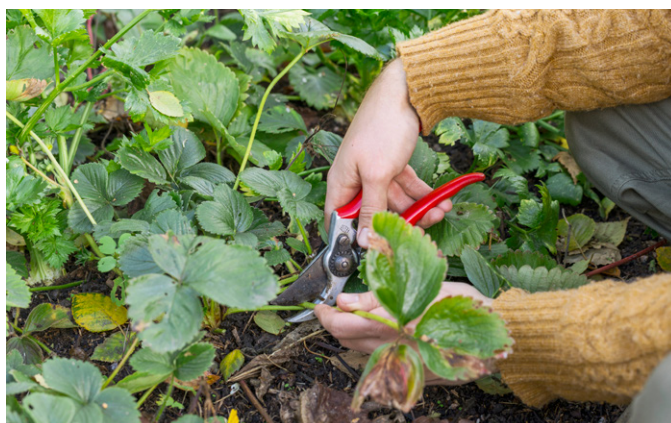
oude plantstengels op, zodat aspergehaantjes geen plek hebben om in de buurt van de planten te overwinteren. Woel de grond rond de kronen

ook een beetje om, zodat vogels de poppen vinden en kunnen opeten. Mulch een paar dagen later met organisch materiaal.

Fatsoeneer aardbeien

Maak het aardbeienbed winterklaar door alle oude bladeren af te knippen. Verwijder met een tuinschepje ook al het omringende onkruid. Haal een aantal uitlopers weg, zodat de rest meer ruimte heeft.

Vervang verzwakte planten door sterke uitlopers. Zorg voor genoeg tussenruimte. De aardbeienplanten zullen vanuit het midden weer uitlopen.

Door oud aardbeienloof te verwijderen, verbeter je de luchtcirculatie en voorkom je rot.

STAP VOOR STAP Kruisbes met kale wortels oppotten

Koop een kruisbessenstruik met kale wortels om in een pot te kweken. Wortelgoed is goedkoper dan in pot gekweekte planten. De struik zal snel aanslaan en volgend jaar zomer al opbrengst geven. Geef de plant gedurende het groeiseizoen voldoende water en voeding.

Vul een pot met een doorsnee van 30 cm half met een mengsel van universele potgrond en compost.

Zet de plant in het midden van de pot en vul de pot rond de wortels met meer potgrond. Druk de grond tussendoor aan.

Controleer dat de takken zich boven de grond bevinden en geef royaal water. Zet de pot op een zonnige, beschutte plek.

Dek wintergroenten af

Dek bladgroenten af met vliesdoek of fijnmazig gaas om ze te beschermen tegen slecht winterweer en plunderende vogels.

Duiven kunnen koolplanten vernielen en niet alleen doordat ze ervan eten. Ze proberen op de planten te landen en vaak breken ze daarmee de top of het bloemhoofd van grotere koolsoorten af, zoals van boerenkool, paarse winterbroccoli en spruiten.

Andere winterse bladgroenten, zoals bladmosterd, rucola en wintersla groeien in deze tijd van het jaar goed onder vliesdoek, ook als het hard vriest.

Zorg voor genoeg ruimte boven het loof van de planten.

De kwaliteit van knolrapen gaat vanaf nu alleen maar achteruit; haal de rapen dus uit de grond.

Oogst de laatste knolrapen

Haal de laatste knolrapen uit de grond nu die nog mals zijn – en voordat ze aan vorst ten onder gaan of in natte grond wegrotten.

Wanneer je een bed leeghaalt, geef je meteen de ruimte aan vogels en andere roofdieren om larven en slakken te eten.

Laat het bed een tijdje braak liggen en dek het daarna af met een dikke laag organisch materiaal dat geleidelijk wordt opgenomen.

Checklist

- ☐ Controleer pas geplante knoflook en duw tenen die door de vogels zijn uitgetrokken weer in de grond.
- ☐ Graaf witlof op om witte stronken te forceren.
- ☐ Check of boombanden van fruitbomen nog sterk genoeg zijn en niet te strak zitten.
- ☐ Snoei stengels van aardperen terug.
- ☐ Bezoek de sites van duurzame kwekerijen zodat je op zoek kunt gaan naar variëteiten voor volgend jaar.

Leg groot gereedschap op een werkbank of gebruik een bankschroef.

Slijp tuingereedschap

Bereid gereedschap voor op volgend jaar door de randen van onkruidmessen, schoffels en spaden te slijpen. Een scherpe rand helpt je om met gemak door wortels en grond heen te snijden.

Gebruik een slijpsteen of handvijl. Werk in één richting en houd het blad stabiel.

Veeg tot slot de bladen schoon, wrijf ze in met olie en berg het gereedschap voor de winter op.

Volgende maand

- ☐ Voer vogels nu de winter echt koud wordt.
- ☐ Plant een geurige struik naast de voordeur.
- ☐ Snoei leirozen.
- ☐ Vrolijk terraspotten op met winters perkgoed.

FOTO'S: SARAH CUTTLE, PAUL DEBOIS, NEIL HEPWORTH

Klantenservice

Wil je abonnee worden of heb je vragen over je abonnement? Op onze website vind je antwoord op de meeste vragen.

[www.gardenersworldmagazine.nl/
contact](http://www.gardenersworldmagazine.nl/contact)

Wist je dat je tegenwoordig eenvoudig zelf je adres kan wijzigen? Ga naar www.gardenersworldmagazine.nl/adreswijzigen om je nieuwe adres door te geven. Het nieuwe adres wordt vervolgens automatisch in ons systeem gewijzigd.

Telefoon

We zijn er maandag tot en met vrijdag van 09.00 tot 17.00 uur om je vragen te beantwoorden.
+31 (0)24-2027 827

E-mail

Stel je vraag per e-mail aan een van onze service medewerkers.
[klantenservice@
gardenersworldmagazine.nl](mailto:klantenservice@gardenersworldmagazine.nl)

ABONNEMENTSINFORMATIE Gardeners' World kost €7,99 per nummer. De abonnementsprijs is in Nederland € 79,- en in België € 82,- (12 nummers). Deze prijs geldt bij betaling per automatische incasso. Voor betaling via een (digitale) factuur geldt een toeslag van € 2,50. Je kunt eenvoudig een machtiging afgeven via www.magazineshop.nl/machtigen. Abonnementen worden automatisch verlengd, tenzij anders vermeld. Het opzeggen van een abonnement kan eenvoudig telefonisch via +31 (0)24-2027827 of per mail via klantenservice@gardenersworldmagazine.nl.

BBC

Gardeners' World

Gardeners' World is een uitgave van F&L Media B.V.

in licentie van BBC Studios

Hoofdredacteur Anne Wiegers

Redactie Lizanne Croonen, Iona van den Dries, Jos Heijmans en Govert de Jong

Met medewerking van Berthe Bogers, Milly Born, Heleen Calcoen, Kwekerij Kleikracht, Jaap Molenaar (De Bijenstichting), Arjan Vernhout (NL Bloei!) en redactie Gardeners' World UK

Art Direction Nick Groenewold

Vormgeving Mylène Nales, Tom Gerrits, Skip Lelieveldt, Susan Gerbrands-Derksen, Ferry Dorrestein en Carlijn Masselink

Sales Gavin Woesthoff +31 (0)6 20509854
gwoesthoff@fnl.nl

Marketing Anouk Tolboom +31 (0)24 2404595
atolboom@fnl.nl

Drukkerij Senefelder Misset Doetinchem B.V.

Vragen aan de redactie

Heb jij opmerkingen, suggesties of vragen aan de redactie? redactie@gardenersworldmagazine.nl

Nieuwsredactie / Pers

redactie@gardenersworldmagazine.nl of het onderstaande adres o.v.v. redactie Gardeners' World
Jonkerbosplein 52, 6534 AB Nijmegen

F&L Media

COPYRIGHT Alle rechten van dit materiaal behoren toe aan Immediate Media Co. Limited en mogen niet worden herdrukt of hergebruikt, in welke vorm dan ook, zonder uitdrukkelijke schriftelijke toestemming. Het auteursrecht op deze uitgave en op daarin verschenen artikelen wordt door de uitgever voorbehouden. Het verlenen van toestemming tot publicatie in de gedrukte uitgave houdt in dat de auteur de uitgever, met uitsluiting van ieder ander onherroepelijk machtigt de bij of krachtens de auteurswet door derden verschuldigde vergoedingen voor kopiëren te innen en dat de auteur alle rechten overdraagt aan de uitgever, tenzij anders bepaald. Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen, vernieuwvuldigd of gekopieerd zonder uitdrukkelijke schriftelijke toestemming van de uitgever. De uitgever stelt zich niet aansprakelijk voor eventuele onjuistheden die in deze uitgave zouden kunnen voorkomen.

BBC Gardeners' World magazine is published by F&L Media B.V. under licence from BBC Studios, Television Centre, Wood Lane, London W12 7TQ. The Gardeners' World logo and the BBC Blocks are the trade marks of the British Broadcasting Corporation. Used under licence. © Immediate Media Company Limited. All rights reserved. Reproduction in whole or part prohibited without permission.

Gardeners' World
Managing Director - Catriona Bolger
Head of Content - Kevin Smith

Immediate Media Co Ltd
Chairman - Martin Weiss
CEO - Tom Bureau
Director of International Licensing and
Syndication - Tim Hudson
International Partners Manager -
Molly Hope-Seton

BBC Studios, UK Publishing
Chair, Editorial Review Boards: Nicholas Brett
Managing Director, Consumer Products and
Licensing - Stephen Davies
Director, Magazines and Consumer Products -
Mandy Thwaites
Compliance Manager - Cameron McEwan
UK.publishing@bbc.com
www.bbci.com

Kweekgids

november

Binnen zaaien

Buiten planten/zaaien

Oogsten

Deze maand kun je veel groenten en fruit planten.

De beste keuzes voor november		jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec
	Abrikozen Caloriearm, vezelrijk en rijk aan bètacaroteen, plus vitamine C en E, die een gezonde huid bevorderen.												
	Tips Bescherm de bloesem tegen vorst met vliesdoek, maar verwijder dit overdag zodat bestuivers bij de bloemen kunnen komen. Plant ↓ zelfde diepte als voorheen Afstand ↔ 2 m uit elkaar ↗ 5 m tussen rijen												
	Damson-pruimen Eet ze met schil, want daarin zitten de meeste heilzame antioxidanten. Ook een goede bron van kalium.												
	Tips Heeft een warme, beschutte plek nodig om goed te groeien. Bescherm de vroege bloesem met vliesdoek tegen vorst. Plant ↓ zelfde diepte als voorheen Afstand ↔ 2 m uit elkaar ↗ 4 m tussen rijen												
	Kruisbessen Boordevol vezels, kalium en carotenoiden voor een gezond hart. Kies de zonnigste plek voor de zoetste vruchten.												
	Tips Kan goed als struik, tegen een muur of in een pot. Geef in de winter kalium en bescherm de vruchten tegen vogels. Plant ↓ zelfde diepte als voorheen Afstand ↔ 1,5 m uit elkaar ↗ 1,5 m tussen rijen												
	Loganbessen Caloriearm en rijk aan vitamine C. Net als bosbessen bevatten ze anthocyanen, maar met meer foliumzuur en kalium.												
	Tips Geef goed water wanneer de vruchten rood beginnen te worden. Laat ze volledig rijpen voordat je ze plukt voor de beste smaak. Plant ↓ 8 cm dieper dan voorheen Afstand ↔ 3 m uit elkaar ↗ 3 m tussen rijen												
	Peren Het grootste deel van de vitamine C, darmvriendelijke vezels en andere heilzame voedingsstoffen bevindt zich net onder de schil, dus schil ze niet.												
	Tips Kweek op een warme, zonnige, beschutte plek, bij voorkeur tegen een muur. Graaf voor het planten voldoende compost in. Plant ↓ zelfde diepte als voorheen Afstand ↔ 2 m uit elkaar ↗ 5 m tussen rijen												
	Sjalotten Met tot wel zes keer meer beschermende polyfenolen dan sommige soorten witte uien, zijn ze zeker de moeite waard om te kweken.												
	Tips Kweek pootgoed in plaats van zaden. Verwijder eventuele bloemstengels die zich vormen. Plant ↓ met puntje net boven de grond Afstand ↔ 15 cm uit elkaar ↗ 30 cm tussen rijen												
	Uien Rijk aan beschermende stoffen, vooral rode uien. Schil ze niet te veel: in de buitenste lagen zit meer hartvriendelijke quercetine.												
	Tips Verwijder losse schil voor het planten, zodat vogels ze niet uit de grond trekken. Plant in de zon, in goed doorlatende grond. Plant ↓ met puntje net boven de grond Afstand ↔ 10 cm uit elkaar ↗ 30 cm tussen rijen												
	Veldsla De kleine, bladrijke rozetten zijn rijk aan bètacaroteen, dat wordt omgezet in vitamine A, wat goed is voor je immuunsysteem en een gezonde huid.												
	Tips Bescherm planten met stolpen of in koude kassen. Oogst de hele krop of een paar losse blaadjes van elke plant. Zaai ↓ 1 cm diep Afstand ↔ 10 cm uit elkaar ↗ 30 cm tussen rijen												
	Witlof Bevat inuline, een vezel die de spijsvertering en eetlust bevordert. Eet rauw om zoveel mogelijk vitamine C, foliumzuur en bètacaroteen binnen te krijgen.												
	Tips Haal planten in de herfst uit de grond en snij alle bladeren af. Plant ze in een pot en dek af. Oogst wanneer nieuwe bladeren bleek zijn. Plant ↓ zelfde diepte als voorheen Afstand ↔ 5 planten in een pot van 25 cm.												
	Zwarte bessen Bevatten drie keer zoveel vitamine C als sinaasappels en zijn ook een nuttige bron van kalium.												
	Tips Snoei tijdens de rustperiode, verwijder de oudere stengels, maar laat de jongere staan om te bloeien en vruchten te dragen. Plant ↓ 5 cm dieper dan voorheen Afstand ↔ 1,2 m uit elkaar ↗ 1,5 m tussen rijen												

Volgende maand

Het december-nummer ligt vanaf **18 november** in de winkel.

Kerst uit eigen tuin

Maak zelf de mooiste kerstdecoraties van de overvloed in je wintertuin.

Hou je poinsettia's tot heel lang na de feestdagen gezond.

Volg de tips van Frances Tophill voor de wintersnoei van appelbomen.

Fleur bij de voordeur met de winterpotten van Nick Bailey.

FOTO'S SARAH CUTTLE, NEIL HEPWORTH, JASON INGRAM

Mis geen nummer meer!

Neem nu een abonnement en krijg voortaan elke uitgave van Gardener's World automatisch in je brievenbus.

Ga naar www.gardenersworldmagazine.nl/abo of bel gratis naar +31 (0)24 207 827

BELEEF HET RIJDEN

Auto
REVIEW

Eindelijk elektrisch

Auto Review Private Lease
Wij zijn er ook voor jou!

start met
vergelijken

Kijk voor de beste aanbiedingen op
**autoreview.nl/
privatelease**

Tuinreis 18 t/m 22 juni 2026!**

5 dagen
vanaf
655,-*
halfpension

Wil jij Monty live meemaken?

Wees snel en ga mee op een fantastische tuinreis naar
het Gardeners' World Live Event in Groot-Brittannië!

Ontdek het paradijs voor tuinliefhebbers

Het belooft een onvergetelijke reis vol bloemenpracht, inspirerende groene ontwerpen en buitengewone groenexpertise te worden. Naast dit unieke evenement, dat plaatsvindt in Birmingham zelf, zie je ook op de heenreis al een aantal fantastische tuinen, zoals het gerenommeerde koninklijke Savill Garden, maar ook een gloednieuwe privétuin Kingsbridge Farm. Ook spenderen we een mooie tuindag in het graafschap Shropshire. Net naast Wales gelegen, kent dit gebied een echte plattelandssfeer met kleine stadjes, smalle straatjes, vakwerkhuisjes en prachtige tuinen.

**Deze reis is dé plek om nieuwe
plantsoorten te ontdekken!**

Praktische informatie

- Datum: 18 t/m 22 juni 2026 **
- Prijs: vanaf € 655,-* p.p. op basis van een halfpension in een 2-persoonskamer
- 1 overnachting op de heenreis
- 3 overnachtingen in middenklasse hotel in de buurt van Birmingham (hoofdverblijf).
- Overtocht op heen- en terugreis naar Engeland per ferry (Frankrijk – Dover)
- Vouchers voor hapje en drankje op ferry (zowel heen als terug)
- 4 maal ontbijtbuffet
- 4 maal 3-gangen buffet in het hoofdhotel
- Begeleiding door deskundige chauffeur
- Reis per luxe Comfort Class touringcar met minibar, toilet en airconditioning
- Excl. tuin-entrees (ca. € 155,-, incl. ticket Gardeners World Live event)
- Met bezoek aan***: Gardeners' World Live Event, Godinton House Gardens, The Savill Garden, Kingsbridge Farm Steeple Claydon, Dorothy Clive Garden, Hodnet Hall Gardens en Wollerton Old Hall

* Exclusief € 5,- SGR bijdrage (p.p.), € 2,50 Calamiteitenfonds (per boeking) en € 20,- administratiekosten (per boeking)

** Reisdata onder voorbehoud. Bekijk de actuele info online

*** Het programma is onder voorbehoud i.v.m. bevestigingen van tuinen

KUPERS TUINREIZEN

Ga voor meer informatie en boeken naar
www.kuperstuinreizen.nl/gardenersworld

Scan de
QR-code voor
meer informatie